1152

KOKEMUKSIA VIETNAMISTA

Omaelämäkertatutkimus vieraaseen kulttuuriin sopeutumisprosessista ja sopeutumiskeinoista

Elina Tolvanen

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma
Kevät 2001
Opettajankoulutuslaitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Tutkimukseni tarkoituksena on itsetuntemuksen lisääminen omien toimintatapojen kyseenalaistamisen ja pohdinnan kautta. Pyrin tunnistamaan oman kulttuuritaustani vaikutuksen sopeutumisprosessiini vieraassa kulttuurissa sekä selvittämään sopeutumisessa käyttämiäni keinoja. Tarkoituksena on myös käsitellä elämäkertatutkimusta ja itsereflektiota käyttökelpoisina menetelminä laajentaa itsetuntemusta.

Tutkimukseni on omaelämäkerrallinen ja se sijoittuu vuosille 1998-2001. Sen lähtökohta on vuoden 1998 päätökseni lähteä kouluavustajaksi Hanoihin, Vietnamiin. Olen analysoinut tässä työssä Vietnamissa viettämäni ajan kokemuksia sekä niiden merkitystä.

Aineistonani ovat olleet Vietnamissa kirjoittamani päiväkirjat, valokuvat sekä muut muistoni. Aineistoani olen käsitellyt kulttuuria, sopeutumisprosessia ja sopeutumiskeinoja koskevien teorioiden valossa.

Tärkeimpänä tuloksena voi pitää syventynyttä itseymmärrystä sopeutumisestani ja siinä käyttämistäni keinoista. Löysin minulle oleelliset sopeutumiseeni vaikuttaneet ryhmät sekä tein huomion sopeutumisprosessin etenemisestä eri syvyystasoilla aina ryhmästä riippuen. Huomasin myös miten kulttuuritaustani vaikuttaa asioiden tulkitsemiseen ja pyrin tunnistaman omia arvojani. Tulin huomaamaan, että todellisen ja kuvitellun käyttäytymisen välillä on eroja ja näiden erojen havaitsemiseen omaelämäkerrallinen tutkimusote on erittäin käyttökelpoinen.

Koska tämä tutkimus on omaelämäkerrallinen, en pyri tutkimuksellani yleistyksiin. Tarkoituksena on antaa lukijalle elämys, sijaiskokemus, ja innostaa häntä pohtimaan myös omia kokemuksiaan vieraan kulttuurin kohtaamisesta.

Hakusanat: itseymmärrys, itsereflektio, kulttuuri, sopeutuminen, sopeutumiskeinot, omaelämäkerta, Vietnam

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ

JOHDANTO

1 TUTKIMUKSEN TEKEMINEN 9
1.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset 9
1.2 Tutkimuskohde 10
1.3 Tutkimuksen kulku 11
1.4 Tutkimusmenetelmän valinta 14
1.5 Elämäkertatutkimus 16
1.5.1 Elämäkertatutkimuksen arvo ja hyöty? 17
1.5.2 Elämäkerran narratiivisuus 19
1.6 Tutkimusaineiston analyysi 20

2 MONIMUOTOINEN KULTTUURI 25
2.1 Miten kulttuuria on määritelty? 25
2.2 Arvot ja arvostukset 30
2.3 Kieli ja kommunikaatio 31
2.4 Kulttuuri identiteetin perustana 33
2.5 Vieraaseen kulttuuriin sopeutuminen 34

3 OMA SOPEUTUMISPROSESSI VIETNAMISSA 40
3.1. Sopeutumisprosessin kuvaus 40
3.1.1 Valmistautuminen 41
3.1.2 Euforia - alkuihastus 44
3.1.3 Arki alkaa 48
3.1.4 Alkava sopeutuminen 56
3.1.5 Paluu 65
3.2 Sopeutumisjaksojen tarkastelu 67
3.3 Sopeutumisen aste 73

4 OMAT SOPEUTUMISKEINOT VIERAASEEN KULTTUURIIN 78
4.1 Tietoiset sopeutumiskeinot 79
4.1.1 Jäljittely 79
4.1.2 Vaikeneminen 81
4.1.3 Kielen opiskelu 83
4.2 Tiedostamattomat sopeutumiskeinot 84
4.2.1 Välttely 84
4.2.2 Tunteettomuus 86
4.2.3 Stereotypiat 87
4.3 Sopeutumiskeinojen arviointia 92

5 MIETTEITÄ SIITÄ, MITÄ SAIN SELVILLE 94
5.1 Kertomuksen välittämä kuva itsestä 94
5.1.1 Olenko minä tässä minä? 94
5.1.2 Kertomusten kerroksellisuus 96
5.1.3 Mitä minä arvostan? 97
5.2 Onko vieraaseen kulttuuriin sopeutuminen mahdollista? 100
5.3 Kulttuurikuvan laajentuminen 102
5.4 Jälkisanat 104

6 TUTKIMUSETIIKKA 106

7 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS 108

YHTEENVETO 112

LÄHTEET 115

"That moment", the King went on, "I shall never, never forget."
"You will, though", said the Queen, "if you don't make a memorandum of it."

- Lewis Caroll-

JOHDANTO

Tämä tutkielma on tarinan tarina, kertomus kertomuksesta. Sen ensimmäisen tason kertomus koostuu päiväkirjoistani, joihin kirjasin kokemuksiani Vietnamista syyslukukaudella 1998, jolloin toimin avustajana YK:n kansainvälisessä koulussa Hanoissa ja keräsin materiaalia tätä vieraaseen kulttuuriin sopeutumisprosessistani kertovaa tutkielmaa varten. Toinen kertomus puolestaan on tulkintani ensimmäisestä, näkemys siitä, mitä silloin oikeastaan koin. Yritän ymmärtää sitä, mikä ensimmäisellä kerralla jäi hahmottumatta, jäsentää sitä osaa kokemuksestani, joka jäi minulle tiedostamattomaksi. Haluan nyt luoda uuden tulkinnan ja ymmärtää paremmin sitä, mitä tuolloin koin ja minkä pohjalta silloiset tulkintani tein. Tutkimustyyliä kutsutaan omaelämäkerralliseksi.

Kokonaisen kokemusmaailman välittäminen ulkopuoliselle on tietenkin mahdoton tehtävä, sillä kieli on köyhä kuvaamaan rikasta kokemusta (Huotelin 1992: 72). Rauhala (1995: 110) kirjoittaakin, että suurin osa ihmisen subjektiivisen maailmankuvan merkityksistä ei ole eikä tule olemaankaan puhuttua kieltä. Eletty elämä ja kerrottu elämä eivät ehkä olekaan yhteneväiset, vaan pikemminkin kerrottu on eletyn luovaa jäljittelyä, sillä kuten Ricoeur toteaa: "Kertomukset kerrotaan, ei eletä; elämä eletään, ei kerrota." (Ricoeur 1991: 20-21, Sintosen 1999: 45 mukaan.) Yritän kuitenkin välittää kokemuksen, sen osan elämyksellisyydestä ja kokemisen kokonaisuudesta, mitä kirjoittaen suinkin pystyn itsestäni välittämään. Työni tulee rakentumaan lukijani mielessä vielä uudelleen ja saa näin vielä uuden merkityksen.

Haluan siis ymmärtää itseäni ja omaa toimintaani syvemmin, nostaa esiin minkä voin siitä, mikä aineiston keräämisvaiheessa jäi tiedostamattomaksi. Yritän kuvata kokonaisuutta, ihmisenä elämisen useita puolia. Yritän etsiä merkitystä, ensimmäisen tarinan uutta tarinaa, jossa ensin tiedostamaton voi saada merkityksensä nykyisen tietoisuuteni tulkitsemana. Pyrin näin nostamaan tietoisuuteeni uusia asioita itsestäni.

Fenomenologisessa tutkimustraditiossa painopiste on yksilön kokemusmaailman tarkastelussa (Berger & Luckmann 1994: 197). Traditio on lähinnä lähestymistapa, eikä mikään yhtenäinen koulukunta. Sen piirissä halutaan mm. selvittää kysymyksiä siitä, mitä voin tietää itsestäni, mitä toisista. Ihmisen tajunta käsitetään fenomenologisessa filosofiassa yleensä prosessiksi, jossa merkitykset kehittyvät ja muuttuvat. Rauhala viittaa fenomenologian klassikkofilosofi Edmund Husserlin käsitykseen siitä, miten kaikki kokeminen alkaa tiedostamattomina havaintoina, jotka täydentyvät asteittain ja tulevat tietoisesti koettaviksi. Kokemus on tiedostamaton niin kauan kuin kokija ei tiedä, mihin kokemus sijoittuu merkityssuhdeverkossa. Tietoiseksi tulemisessa kehkeytymässä olevat, epäselvät tai unohduksissa olleet "vajaat" merkityskokemukset selkeytyvät ja täydentyvät. (Husserl Rauhalan 1995: 80 mukaan, Rauhala 1995: 42, 82.)

Inhimillinen todellisuus on olemassa ajatusten ja tekojen tuottamien merkitysten kautta, ja ymmärtäminen käsitetään yleensä fenomenologisessa filosofiassa ilmiöiden merkityksen oivaltamiseksi. Tähän käsitteelliseen tilanteeseen liittyy ajatus ymmärtämisen hermeneuttisesta kehästä, merkityskokemusten jatkuvasta muuttumisesta ja täydentymisestä. (Juntunen & Mehtonen 1982: 113-116.) Hermeneutiikaksi kutsutaan tulkitsemista koskevaa teoriaa, jota askarruttavat tekstuaalisten merkitysten ymmärtämiseen liittyvät yleisluontoiset seikat (Lehtonen 1994: 177.) Tällöin keskitytään kysymyksiin, mitä on ymmärtäminen ja miten sen voi saavuttaa. (Kannisto 1987: 155).

Alasuutari (1994: 50.) on määritellyt merkityksen käsitteen väljästi tarkoittavan, että "merkitys on se, mitä jokin "tarkoittaa". Merkityksillä on useita tasoja. Sosiaalinen todellisuus on Siljanderin ja Karjalaisen (1991: 379, 385.) näkemyksen mukaan kerroksellista, jaoteltu tiedostettuun ja tiedostamattomaan. Yksilöllisellä merkityksenannolla on aina yhteisöllinen pohja. Sosiaalisen todellisuuden tulkinta lähtee liikkeelle subjektiivisesti (yksilöllisesti) tiedostetusta, mutta tavoittelee yleisempiä merkityksen tasoja.

	Tiedostettu	Tiedostamaton
Yksilöllinen (subjektiivinen)	tiedostetut tunteet, tavoitteet, uskomukset	piilotajunta ("sosiaalinen tiedostamaton")
Yhteisöllinen (objektiivinen)	yhteisön rooliodotukset, normit, ihanteet, moraali	yhteisön rutinoituneet toimintarakenteet, perus-myytit, piilevät säännöt
Universaali yhteisöllinen	yleispätevät tiedostetut ideat ja moraali	yleispätevät sääntö-järjestelmät

MERKITYKSEN TASOT (Siljander & Karjalainen 1991: 384, muok. Pekka Räihä)

Tässä tutkimuksessa pyrin tunnistamaan omia yksilöllisiä merkityksenantojani sopeutumisprosessini käsittelemisen kautta. Pyrin myös käsittelemään yhteisöllistä puolta, kulttuurin osuutta omaan prosessiini ja käsitysteni muotoutumiseen. Yritän myös etsiä tiedostamattomia, huomaamatta jääneitä yksilöllisiä ja yhteisöllisiä merkityksenantoja. Kysymys universaalin yhteisöllisen tason olemassa olosta on sen luokan filosofinen ongelma, että se jääköön tämän tutkimukseni rajauksen ulkopuolelle.

Miksi sitten on tärkeää yrittää nostaa tiedostamattomia merkityksiä tietoisuuteen? Henkistä kasvua ei voi edistää mitenkään muutoin kuin käsittelemällä tiedon lisäksi myös arvoja ja tunteita sekä niiden saamia merkityksiä (Rauhala 1995: 118, 119). Merkityksistä rakentuu myös jokaisen yksityinen minuus. Henkilökohtaiset ja julkiset kokemukset sekoittuvat, kun rakennamme omaa tarinaamme. Merkitysten maailma tarjoaa myös rooli- ja käyttäytymismalleja (Lehtonen 1996: 21.) Moraalisesti hyväksyttävään käyttäytymiseen kuuluu, ettei tee tietoisesti väärin ja että ihmisellä on mahdollisuus kehittää moraalista ja eettistä näkemystään ajatusten, sanojen, tekojen sekä yrityksen ja erehdyksen kautta (Heikkonen 1995: 18, 22). Ihminen ei aina tee oikein, vaikka tietäisikin oikean toimintatavan, ja siksi oman toiminnan kriittinen tarkastelu on tärkeää. Tavoitteena olisi kyky itsenäiseen arvolähtökohtien puntarointiin (Pitkänen 1996: 5).

Hermeneuttisessa kasvatustieteessä korostetaan kasvuprosessia ja koulutuksen sivistysintressiä. Tällöin tärkeäksi seikaksi nousee kasvattajan ja kasvatettavan välinen suhde. (Siljander 1991: 30.) Ammattikasvattajalle, kuten opettajalle, itsetuntemus on erityisen tärkeää, koska se auttaa tukemaan kasvatettavien kasvuprosessia. Kasvattajan omat näkemykset hyvästä elämästä ja hyvästä ihmisestä vaikuttavat niihin ratkaisuihin ja

arvovalintoihin, joiden pohjalta hän työtään tekee. Hoffmann toteaakin, että pedagogisesti toimittaessa tehdään koko ajan valintoja, sillä opettaja joko toimii omassa kasvatuksessaan omaksumiensa arvojen mukaan tai välittää uusia arvostuksia, joilla yrittää vaikuttaa toisten käyttäytymiseen. (Hoffmann 1996: 7.)

Koulutus, opetus ja kasvatus ilmentävät aina joitain arvostuksia, eikä koulutus ole yhteiskunnasta riippumatonta. Arvostuksia välittyy puheessa, asennoitumisessa ja käyttäytymisessä. (Turunen 1993: 241, 242.) Opettajan on pohdiskeltava omaa arvomaailmaansa, sillä ennalta annetut ja vain toteuttamista odottavat mallit eivät jätä tilaa omakohtaisille arvoratkaisuille eikä kasvatuksella tai koulutuksella pedagogisena toimintana ole silloin muuta kuin vanhaa toistava rooli. Mitä vapaammaksi ihminen toiminnassaan tulee, sitä suuremmiksi tulevat myös moraaliset vaatimukset. (Hoffmann 1996: 9.) Ei siis riitä, että teen ratkaisuja tiedostamattani omaksumani arvomaailman perusteella, miettimättä sitä, millaiset omat arvoni oikeastaan ovat ja miten oma kulttuurini niihin vaikuttaa. Tämän tutkimuksen perustana onkin halu lisätä itseymmärrystä.

Yksittäisen ihmisen tutkimisen hyöty onkin siinä, että ihmisen kehitystä voi ymmärtää ainoastaan tutkittaessa yksilöä, sillä silloin kehityksen prosessiluonteisuus avautuu ja kehityksen jatkumo on näkyvissä. (mm. Nurmi 2000: 282, 283.) Erityisen tärkeää on ns. kriittisten siirtymien tutkimus, jolloin tutkitaan jotain elämän muutosaikaa, sillä tällöin päästään kiinni siihen, miten muutoksiin reagoidaan. Tällöin pyritään vastaamaan kysymyksiin ihmisen motiiveista, strategioista ja tulkinnoista - niistä tarinoista, joita ihminen kertoo itsestään, itselleen ja muille.

1 TUTKIMUKSEN TEKEMINEN

1.1 Tutkimuksen tarkoitus ja pääkysymykset

Tutkimuksen tarkoituksena on tuoda näkyviin kehityskertomus, oma kokemukseni kasvusta ja ajattelutapojeni muutoksesta tutkimuksen kohteena olleena ajanjaksona. Haluan tuoda esille sen muutoksen itsessäni, jonka alkuunsaattajana oli leikinlasku Vietnamiin matkustamisesta alkutalvesta 1998 ja joka täydellistyi tämän tutkimuksen kirjoittamisvaiheessa vuodenvaihteessa 2000-2001.

Tämä työ on uusi merkityksenantoprosessi Vietnamin kokemuksilleni, joista kirjoitin päiväkirjaa oleskeluni aikana. Tutkimuksessani näkyy, mitä asioita nykyisin pidän kokemuksessani tärkeinä ja mihin asioihin nyt kiinnitän huomiota. Koen tärkeäksi selvittää kysymyksiä sopeutumisestani, uuteen tilanteeseen reagoimisestani ja niistä keinoista, joita vieraaseen kulttuuriin sopeutuakseni käytin. Tavoitteenani on itsetuntemukseni lisääminen omien toimintatapojen kyseenalaistamisen ja pohdinnan kautta, sillä tulevassa opettajan työssäni ei ole samantekevää, miltä arvopohjalta työtäni teen. Näkemykseni oikeasta ja väärästä sekä ihmisyydestä vaikuttavat niihin ratkaisuihin, joiden pohjalta työskentelen.

Työni tarkoituksena on myös käsitellä elämäkertatutkimusta käyttökelpoisena välineenä pyrkimyksessä kohti laajempaa itsetuntemusta. Työni pohjautuu kysymykseen, mitä itsereflektiolla (oman toiminnan arvioimisella) yleensä pystyy omasta itsestään tavoittamaan. Tutkimuksen pääkysymyksistä viimeinen (kysymys 3) on tämän tutkimuksen

pohja, johon tämä työ perustuu. Teemoihin keskittyvät kysymykset 1 ja 2 ovat keinoja, joilla yritän hakea vastausta siihen, mitä omasta itsestään on mahdollista saada selville tutkimuksen keinoin.

Tutkimuksen pääkysymykset

1. Miten sopeutumisprosessini eteni ulkomailla oleskelun aikana?
   * mitä sopeutumiskeinoja kehitin ja miksi?
2. Miten oma kulttuuritaustani vaikutti sopeutumiseeni?
   * millaisia arvo- ja moraaliristiriitoja kohtasin
     ja miksi reagoin kuten reagoin?

3. Mitä omasta ajattelustaan / toiminnastaan on mahdollista saada selville?
   * Onko oman itsen tutkiminen mahdollista?

1.2 Tutkimuskohde

Tutkimuksen kohteena olen minä itse ajatuksineni, tapoineni ja tunteineni. Tutkimus on omaelämäkertatutkimus rajatulta ajanjaksolta. Sen ensimmäinen vaihe kattaa noin vuoden aikajakson keväästä 1998 kevääseen 1999, mutta paino on kuitenkin syksyssä 1998, jonka vietin Vietnamissa kansainvälisen koulun avustajana, samalla keräten päiväkirjamateriaalia tutkielmani aineistoksi. Tutkielman toinen aktiivinen vaihe on syksy 2000, jonka vietin tutkien aineiston välittämää kuvaa ajattelutavoistani, moraalistani ja arvoistani sekä kirjoitin pääosan tästä tutkielmastani.

Tämän tutkielman voi ajatella myös elämäkerran elämäkerraksi, tarinan tarinaksi. Jo yksin päiväkirjamateriaalini muodostaa hyvin yksityiskohtaisen omaelämäkerran rajatulta ajalta, mutta tämä nyt kirjoitettu tutkimus on myös elämäkerta, oma tulkintani siitä mitä tapahtui. En haluaisi kuitenkaan ulkoistaa itseäni "tapaukseksi", sillä minä olen minä. Kasvava ja kehittyvä, mutta silti kuitenkin "minä". Minä olin minä silloin ja olen sitä myös

nyt, jotkut asiat mielessäni vain ovat saaneet uudet merkitykset ja yhteydet tämän tutkielman tekoprosessin myötä.

1.3 Tutkimuksen kulku

Tutkimuksen ulkoinen kulku

Talvella 1998 sukulaiseni Jatta pyysi minua vierailemaan luonaan Vietnamissa, missä hän silloin työskenteli Unicefin palveluksessa. Koska tahdoin hyödyntää oleskeluaikani mahdollisimman hyvin, pyysin häntä selvittämään mahdollisuuksia työskennellä jossain koulussa tuona aikana. Vaihtoehtoja oli useita, mutta päädyin harjoittelijaksi ja kouluavustajaksi YK:n Hanoin kansainväliseen kouluun. Koska olin tehnyt jo opintoihini kuuluvat harjoittelut, päätin tehdä matkasta pro gradu -työni. Vietnamissa vietin 29.9. - 17.12. 1998 välisen ajan.

Tutkimussuunnitelma muotoutui lähtöä edeltävänä keväänä. Aluksi suunnittelin Hanoin kansainvälisen koulun oppilaisiin keskittyvää tutkimusta, mutta sitten kiinnostuin omaelämäkerrallisesta tutkimustavasta ja lopullisiksi teemoiksi valikoituivat oma kokemusmaailmani ja sopeutumiseni vieraaseen kulttuuriin. Alustavista suunnitelmista poiketen tutkimus tuntui kääntyvän koko ajan enemmän sisäänpäin, kohti oman muuttumisen ja kasvun kuvaamista.

Hanoissa asuin minut kutsuneen sukulaiseni luona. Hanoi on Vietnamin (n. 80 milj. as.) pääkaupunki: vilkas, ruuhkainen ja lumoava. Viihdyin siellä erinomaisesti. Viimeisimmän saamani tiedon mukaan Hanoissa on virallisesti 2 736 400 asukasta (Hanoi Committee of Statistics 31.12.2000.), todellinen määrä silloin ja nyt voi olla hieman toinen asia, kaupungissa kun on myös luvattomia asukkaita.

Asuin ulkomaalaisille tarkoitetulla asuinalueella hiukan ydinkeskustan ulkopuolella. Alue oli kerrostaloalue, melko vanha, mutta siisti ja vartioitu. Jatalla oli huoneisto kolmannessa kerroksessa, 3 isoa huonetta ja keittiö. Sain käyttööni oman huoneen ja myös tietokoneen, jota käytin ahkerasti päiväkirjan kirjoitteluun ja sähköpostiviestien lähettämiseen.

Kansainvälisen koulun ala-aste sijaitsi aivan asuinalueeni vieressä, kuten myös päiväkoti. Yläasteella ja lukiolla oli omat alueensa hieman kauempana. Koulussa oli kaikki asteet huomioiden noin 350 oppilasta kaikkialta maailmasta. Olin kouluavustajana 4. luokalla ja koulun aloitusikä oli vuotta aiemmin kuin Suomessa, joten oppilaani olivat silloin 9-vuotiaita. Tutustuin myös alkuopetukseen ja englannin tukiopetukseen viettämällä osan ajastani myös niiden opetusryhmissä. Muulloin tein työtä nimikkoluokkani kanssa. Luokan opettajana oli nuori brittiopettaja, joka oli tuolloin ollut työssä Hanoissa kaksi vuotta. Vapaa-ajallani opiskelin vietnamin kieltä, matkustelin ja tutustuin kaupunkiin ja solmin uusia tuttavuuksia.

Tutkimusaineistonani olen käyttänyt päiväkirjojani, jotka heti Suomeen palattuani järjestin kronologiseen ja helposti käsiteltävään muotoon. Tekstimateriaalia kertyi kaksi paksua mapillista (koneella kirjoitettua), lisäksi aineistoni käsittää kirjoja, valokuvia, lehtileikkeitä ja esineitä. Aineistoa luokitellessani pyrin aluksi ryhmittelemään erilaisia jaksoja kirjoitusten yleisen luonteen ja tunnetilojeni mukaan sekä kirjoitusaiheiden mukaisesti. Kirjoitin muistiin myös kysymyksiä ja ajatuksia, joita materiaalini minussa herätti. Lisäksi jotkut yksittäiset tapahtumat tuntuivat korostuvan tai muuten toistuivat aineistossani jatkuvasti, mikä innosti miettimään, mistä se johtui.

Ajallisesti tutkielman teko jakaantui useaan vaiheeseen. Vuonna 1998 suunnittelin ja toteutin matkan, perehdyin jonkin verran kirjallisuuteen sekä keräsin pääosan materiaalistani. Keväällä 1999 järjestin materiaalin helposti käsiteltävään kronologiseen muotoon, tein alustavaa luokittelua ja luin lisää. Tämän jälkeen tutkielmani jäi lepäämään lähes vuodeksi, kunnes syksyllä 2000 aloitin varsinaisen tavoitteellisen kirjoittamisprosessin, jonka aikana tutkielmani lopulliset teemat täsmentyivät. Sopeutumisprosessini tutkiminen kuului tutkimussuunnitelmaani jo ennen matkaani, aineiston perusteella toiseksi teemaksi nousi sopeutumisessa käyttämieni keinojen tutkiminen. Lisäksi kiinnostuin entistä enemmän tutkimusmetodistani, tämä työ onkin yksi esimerkki siitä, millaista on tehdä omaelämäkerta-tutkimusta.

Tutkimuksen sisäinen kulku

Otsikolla tarkoitan sitä sisäistä prosessia ja ajatustavan muutosta, joka tapahtui koko tutkimusajan kuluessa käsityksissäni siitä, mitä tämän tutkimuksen tulisi olla ja missä muodossa se tulisi lukijalle esittää. Omaelämäkerrallisen tutkimustavan vasta tehdessä tuloaan kasvatustieteeseen (mm. Hänninen 1999, Paananen 2001) ovat ensimmäiset tutkimukset luomassa jotain uutta, jonka tulevasta vakiintuneemmasta muodosta ei ole vielä varmuutta. Valitsemani esitystapa kokonaisuudessaan (mm. jaottelut teorialukujen ja kertomusjaksojen välillä) tuntui minulle luontevimmalta, mahdollisesti siitä syystä, että tämän tutkimuksen tarkoituksena sopeutumisprosessin analysoinnin lisäksi on käsitellä elämäkerta-tutkimusta metodina ja pohtia kysymystä siitä, mitä itsestään ja käyttäytymisestään voi saada selville.

Henkilökohtaisen materiaalin käyttäminen tutkimusaineistona osoittautui vaikeammaksi kuin olin etukäteen ajatellut. Tutkijan roolin mukaista etäisyyttä aineistoon ei tuntunut saavan millään tavalla, eikä tutkimus tuntunut omalta, sillä yritin käsitellä itseäni mahdollisimman objektiivisesti, ulkopuolisena. Yritin sovittaa itseäni johonkin muottiin sen sijaan, että olisin antanut tutkimuksen muodon ja tyylin muodostua luontevasti ja omaa sisintäni kuunnellen. Voi sanoa, etten silloin todella ymmärtänyt metodiani enkä sitä, miten syvästi itse olin siinä osallisena. (Vert. mm. Saresma 2000.)

Asiat alkoivat sujua vasta kirjoittamisprosessin loppuvaiheessa, kun oikeasti ymmärsin, että elämäkertatutkimuksen sijaan kyseessä on omaelämäkerrallinen tutkimus ja että myöskin kirjoittaminen on osa tutkimusta. Sen sijaan, että tutkisin sitä, millainen olin vuonna 1998, minun täytyykin ottaa huomioon koko aikajakso niistä päivistä tähän hetkeen. En siis voi irrottaa nykyisyyttä ja menneisyyttä toisistaan. Ymmärsin, että tämä tutkimus on tällä hetkellä tämän näköinen, minun näköiseni, mutta vaikkapa puolen vuoden kuluttua minua saattaisivat kiinnostaa toisenlaiset teemat aineistossani ja tutkimuksen kirjallinenkin muoto olisi mahdollisesti toisenlainen.

Kasvatustieteellisissä metodioppaissa (mm. Syrjälä & Numminen 1988) elämäkertatutkimus ymmärretään tapaustutkimusten alalajiksi, elämäkerralliseksi tapaustutkimukseksi. Tämä vaatisi ulkopuolisen tutkijanotteen omaksumista aineistoon nähden, elämäkerran kirjoittaneen henkilön ulkoistamista "tapaukseksi". Tämä aiheutti minulle tutkimuksen

kirjoittamisen alkuvaiheissa turhautumista, koska omaelämäkerrallisessa aineistossa itsensä tarkastelu ulkopuolelta on omituista eikä oman kokemukseni mukaan onnistu.

Samoissa metodioppaissa korostetaan myös, että tärkeintä elämäkertatutkimuksessa on saada ihmisten subjektiivinen käsitys elämästään näkyville. En ymmärrä, miten tämä on mahdollista muutoin kuin nimenomaan omaelämäkerrallisen tutkimustyylin kautta, jossa subjektiivisuus toteutuu täydellisesti. Tämä tutkimus on minun subjektiivinen näkökulmani elämääni, omin sanoin kirjoitettuna, itse tulkittuna. Kirjoittamisprosessin loppuvaiheessa koin suuren elämyksen lukiessani juuri julkaistua elämäkertatutkija Tuija Saresman (2000) artikkelia omaelämäkertatutkimuksesta. Koko artikkeli perustuu ajatukselle tutkijan uskalluksesta olla piiloutumatta tekstiinsä, pyrkimykseen tuoda esille myös oma itsensä. Objektiivinen tutkimusotekin kun on lopulta tutkijan subjektiivisen tulkinnan tulosta. Saresma tunnustaa suoraan pyrkivänsä olemaan mukana tutkimuksessaan omankin eletyn kokemuksensa kautta, sillä siten hän uskoo saavansa siitä enemmän irti kuin pysyttelemällä viileän ulkopuolisena. Saresma perustelee tätä sillä, että hän haluaa tuoda esille rehellisesti sen, että hän ei ole viileän ulkopuolinen tutkija, vaan hänen näkemyksensä väistämättä vaikuttavat tutkimukseen. Siksi hän ei halua piiloutua tekstiinsä ja pitää turhaan yllä illuusiota objektiivisesta tutkijasta. (Saresma 2000: 4.) Tämä olkoon johtoajatuksenani tässä työssä.

1.4 Tutkimusmenetelmän valinta

Tutkimusta tehdessäni olen halunnut kuvata sitä persoonallisuuden muutosta ja muuttumista, joka tulee erityisen selvästi näkyville jonkun suuremman elämänmuutoksen yhteydessä. Omassa elämässäni Vietnam on yksi tällainen siirtymävaihe, kuten sitä ennen oli esim. opiskelujen aloittaminen ja muutto asumaan yksin. Tällä hetkellä elän myös keskellä uutta elämän siirtymävaihetta - olen valmistumassa ja siirtymässä työelämään.

Aivan tutkimuksen teon alkuaikoina ajattelin Vietnamissa oleskeluni olevan tutkimukseni kohteena. Työn edetessä olen tullut aina vain vakuuttuneemmaksi siitä, että Vietnam ja kansainvälisessä koulussa työskentelyni itsessään eivät ole tärkeitä tutkimukseni kohteina, vaan se, minkä merkityksen minä niille annan ja se, mitä tämä kokemus sai minussa liikkeelle ja mitä se muutti. Eli matka sinällään on vain lähtökohta ja puite, alkusysäys joka loi tilanteen, jossa minun oli pakko muuttua. Tämä työ on silloisen ja

nykyisen prosessini kuvaus, pohdinta eräästä siirtymäajastani.

Jo aivan alkuperäisessä tutkimussuunnitelmassa, ennen kuin minulla edes oli tietoa elämäkerrallisesta tutkimuksesta, oli mukana halu tutkia, miten vieraaseen kulttuuriin sopeutuminen etenee. Tutkimuksen kohteen siirtyessä muista minuun itseeni päädyin tutkimaan omaa prosessiani. Elämäkertametodi viehätti luontevuutensa ja kasvatustieteessä suhteellisen vähäisen käyttönsä takia. Uudehkon metodin käyttäminen onkin osoittautunut kiintoisaksi tehtäväksi, joskin myös vaativaksi, koska esimerkkejä on vähän ja niiden puutteessa olen joutunut tekemään esim. tutkimuksen raportointityylin osalta runsaasti itsenäisiä ratkaisuja ja hakemaan minulle sopivaa mallia yrityksen ja erehdyksen kautta.

Tässä tutkimuksessa tutkija ja tutkittava ovat yksi ja sama henkilö. Merkittävin syy tähän valintaani oli kiinnostus oman ajatteluni tutkimiseen ja itsetuntemukseni lisäämiseen. Tämänhetkisessä opettajankoulutuksessa itsereflektio (oman toiminnan arviointi) nähdään merkitykselliseną ja oman toiminnan kriittiseen tarkasteluun kykeneminen on eräs koulutuksen päämääristä. Opiskelijoita kannustetaan läpi opiskeluajan tutkimaan omaa ajatteluaan päämääränä itsensä tunteva ja tasapainoinen kasvattaja, ja tätä ihannetta kohti pyrin myös tällä työlläni.

Menetelmäni valintaan vaikuttivat myös käytännölliset syyt. Kun mietin tutkimusaihetta, ensimmäisinä vaihtoehtoina olivat mm. Vietnamin koululaitoksen tutkinta ja kansainvälisen koulun oppilaiden tutkinta. Omaelämäkerrallisen otteen valitseminen ei siis ollut minulle heti selvää, mutta tunsin kiinnostusta tutkimustapaa kohtaan. Realistina tulin myös siihen tulokseen, että Vietnamissa viettämäni aika (29.9.-17.12.1998) olisi ollut liian lyhyt muiden ihmisten tarkkailuun ja sille syvyystasolle pääsemiseen, jolle olisin halunnut. Lisäksi kielivaikeudet olisivat olleet merkittävä rajoite tutkimuksen onnistumiselle eritoten jotain vietnamilaisuuteen liittyvää tutkittaessa. Ihmisten elämää ja kokemuksia tutkittaessa on usein kyse niin abstrakteista ja henkilökohtaisista asioista, että puutteellinen kielitaito olisi väistämättä vääristänyt haastatteluja, aiheuttanut väärinymmärryksiä ja estänyt pääsemästä vaadittavalle syvyystasolle. Tutkimusmenetelmän valinta johtui siis hieman samasta syystä kuin Hännisellä (1999, 70), joka mielestäni ironisesti toteaa: "Koska pidin muiden ihmisten minuuksien tutkimista näin ongelmallisena, ryhdyin tutkimaan omaa minuuttani."

1.5 Elämäkertatutkimus

"Omaelämäkerta on kirjallisen ilmaisun muoto, jossa kirjoittaja yrittää luoda uudelleen elämänsä käyttäen apunaan muistia ja tutkimuksen keinoja" (Bauman 2000: 331). Lejeune (2000: 345.) määrittelee samantyyppisesti: Omaelämäkerta on "proosakertomus, jonka todellinen henkilö kirjoittaa elämästään korostaen omia kokemuksiaan ja erityisesti persoonallisuutensa tarinaa".

Elämäkertatutkimuksen edelläkävijä Ruthellen Josselson on muotoillut elämäkerran olevan kosketuspinta eletyn elämän ja aikakauden välillä (the interface between life as lived and the social times) (Josselson 1993: xiii). Tämä ajatus ottaa huomioon ajan ja kulttuurin vaikutuksen elämäkertoihin, siihen, mitä niihin kirjoitetaan ja myös siihen, miten niitä tulkitaan. Omaelämäkerrassa on pelissä samanaikaisesti oma elämä ja oma kirjoittaminen, joka etsii elämän merkitystä (Vainikkala 2000: 443). Kertomus on tulkinta elämästä ja tarina kertoo meille merkityksellisellä tavalla siitä, mistä elämässä itsessään on kysymys, kirjoittaa G.Widdeshoven. Hän yhdistää kirjoituksessaan hermeneutiikan ymmärtämisen ja tulkinnan käsitteet elämäkertatutkimuksen perustaksi. (Widdeshoven 1993: 2, 4.)

Elämäkerrallisia tutkimusaineistoja on käytetty paljon mm. sosiaalipsykologisissa ja antropologisissa tutkimuksissa, sillä elämänkerrallinen tutkimusote sopii erinomaisesti kuvaamaan ihmisen kokonaisvaltaista toimintaa ja elämän kehityslinjoja. Tutkittavaa pyritään käsittelemään tutkimuksessa kokonaisuutena, vaikka tutkimus itsessään kohdistuisikin vain tiettyyn osaan tutkittavan elämästä. Näin on käynyt myös tässä tutkimuksessani, sillä olen valinnut tietyt teemat (sopeutuminen ja sen keinot), joiden valossa aineistoani tarkastelen.

Koska haluan tutkia omia elämänvaiheitani ja tapaani hahmottaa maailmaa, koen laadullisen tutkimusotteen sopivaksi vaihtoehdoksi, sillä mm. Syrjälän mielestä yksilön kasvuun liittyvät kysymykset ovat tavallisesti luonteeltaan sen tyyppisiä, että niihin vastaaminen kvantitatiivista (määrällistä) tutkimusotetta käyttäen on vaikeaa. Tutkimusotteen valinta riippuu siis tutkimuskysymyksistä: mitä halutaan saada selville. Tässä tutkimuksessani keskeistä on nimenomaan arkielämää koskevan tiedon löytäminen. Tutkimuskysymysten mukaisesti etsin vastausta lähinnä tunne-elämää ja ajattelua koskeviin kysymyksiin, joihin vastaamiseen laadullinen tutkimusote soveltuu tässä parhaiten. (Syrjälä 1988: 12, 171.)

Tämä tutkimus kohdistuu elämääni ja kokemuksiini. Se sai alkunsa todellisesta tilanteesta ja olosuhteista, joita en voinut järjestää itselleni sopivaksi asetelmaksi. Tutkimuksen alkaessa minulla ei ollut tietoa siitä, mihin tämä tutkielma täsmällisesti kirjallisessa muodossaan kohdistuisi, vaan tutkimuksen teemat määrittyivät vähitellen aineistolähtöisesti oman mielenkiintoni mukaan. Tärkeintä oli siis kiinnostus ja sattuma, joiden roolia Yin laadullisessa tutkimuksessa korostaakin, sillä ensin on tilanne, josta nousevista asioista käsin tutkimusta varsinaisesti lähdetään tekemään. Toiminnan seurauksia en siis voinut etukäteen millään lailla ennustaa. (Yin 1994: 13.) Samasta ennalta-arvaamattomuudesta kirjoittaa myös Syrjälä, jonka mielestä tutkimuskohde vaikuttaa tutkimusongelmien muotoutumiseen ja todelliset olosuhteet voivat muuttaa tutkimuksen toteuttamistapaa ja tavoitteita (Syrjälä 1988: 10).

Laadulliselle tutkimukselle tyypillistä on eri tieteiden teorioiden yhdistäminen (Syrjälä 1988: 8). Tässäkin tutkielmassa niin on tehty. Useat käyttämäni termit ja teoriat kuuluvat enemmän sosiologian ja filosofian piiriin, mutta peruslähtökohtana ovat kuitenkin olleet kasvatustieteestä tutut ajatukset persoonallisesta kasvusta, itsereflektiosta, aikuistumisesta ja muuttuvista ajattelumalleista. (ks. mm. Heikkinen 1998.)

1.5.1 Mikä on elämäkertatutkimuksen arvo ja hyöty?

Elämäkertatutkimus kohdistuu yhteen tutkittavaan ja hänen persoonaansa. Tutkimustavan etuna on mahdollisuus nähdä ihminen kokonaisvaltaisena kapean tiettyyn ihmisyyden osaan kohdistuvan tutkimuksen sijaan. Elämäkertatutkimukset täydentävät pirstottuja näkökulmia ihmisen kehitykseen kuvatessaan kohdettaan kokonaisvaltaisesti ja ottaessaan huomioon elämän prosessiluonteen. Elämäkertatutkimuksessa on parhaimmillaan mahdollista nähdä yksilön ja yhteiskunnan välinen dialektinen suhde, sillä yksilö muodostaa identiteettinsä suhteessa yhteiskuntaan. Tulkintojen ja toimintojen muutokset muuttavat yhteiskunnan arvojärjestelmiä. (Numminen 1988: 66 - 68, Berger & Luckmann 1994: 197, Heikkinen 1998: 118.) Tutkijat korostavat sitä ymmärtämisen ja tulkinnan kulttuurisidonnaisuutta, mikä minua tässä tutkimuksessani kiinnostaa.

Numminen pitää elämäkertatutkimuksen etuna, että elämäkertatutkimuksessa ihminen nähdään olentona, jolla on menneisyys, nykyhetki ja tulevaisuus. Kun monissa tutkimuksissa keskitytään vain yhteen elämänalueeseen, on elämäkertatutkimuksessa mahdollisuus nähdä, kuinka ihminen elämänprosessissaan määrittelee ympäristöään. Hänen mukaansa kasvatustieteessä nimenomaan pitäisi kunnioittaa ihmisen omaa näkemystä elämästään, kasvustaan ja kasvatuksestaan, koska elämän tarkoituksen etsintä liittyy hyvin läheisesti kasvuprosessiin ja kasvatukseen. (Numminen 1988: 67 - 68.) Tähän kysymykseen ottaa kantaa myös Heikkinen (1998: 118), jonka mielestä kertomusten (narratiivien) kautta on tutkimuksessa mahdollista painottaa ihmisenä kasvamista ja ajattelua, sen sijaan, että keskityttäisiin vaikkapa vain opettajan opetustilanteiden tutkimiseen. Tällöin päästään tutkimuksessa syvemmälle tasolle, mm. kohti kysymystä siitä miten identiteetti muotoutuu.

Miksi sitten ihmiset kirjoittavat itsestään? Omaelämäkertoja on monentyyppisiä, Bauman toteaa, ja niiden kirjoittamiseen on monia syitä. Jokainen omaelämäkerran kirjoittaja kirjoittaa siksi, että haluaa kertoa tarinan. Bauman vertaakin elämäkerran kirjoittajaa romaanikirjailijaan, hän on ennen kaikkea tarinankertoja. Toisia motivoi kertominen tavallisesta, toiset taas kirjaavat muistiin epätavalliset kokemuksensa. Useimmiten elämäkerran kirjoittajaa motivoi halu itsetuntemukseen ja merkityksen antaminen omalle elämälle. (Bauman 2000: 332-333.) Myös Numminen näkee, että subjektiivisuus on elämänkertojen tärkein arvo. Subjektiluonteisuutta korostetaan sillä, että tutkittava kertoo elämästään tapahtumia, joita hän haluaa kertoa ja pitää merkittävinä. Lisäksi tutkittava myös osallistuu tutkimusaineistosta tehtäviin tulkintoihin. (Numminen 1988: 70.)

Elämän kokonaisvaltainen kuvaaminen ei ole helppoa, sillä omaan toimintaan vaikuttaneita tekijöitä on vaikea tiedostaa. Olen kuitenkin pyrkinyt syventämään ymmärrystäni ja ottamaan itseeni hieman etäisyyttä - kriittinen tarkastelu ei olisi muuten mahdollista. Nummisen mielestä on todennäköistä, että tutkittava ei tiedosta niitä yhteiskunnallisia ehtoja, jotka ovat vaikuttaneet hänen toimintaansa, ja tällöin tutkijan tehtävänä on asettaa ihmisen elämäntarina laajempaan kontekstiinsa (Numminen 1988: 69).

Huotelin on tutkinut elämäkerran muotoutumiseen vaikuttavia tekijöitä metodologisessa tutkimuksessaan. Hän näkee tärkeimmäksi vaikuttavaksi tekijäksi persoonalliset asenteet, joista johtuen kertoja valitsee kerrottavaksi sen mitä valitsee, sillä ihmiset pitävät eri asioita tärkeänä. Persoonallisuus on läheisessä yhteydessä myös siihen, mitä halutaan muistaa. Jotkut asiat ovat myös kertojalle itsestäänselvyyksiä, joten niitä ei tarvitse kertoa.

Tutkimusta tehdessäni huomasin tämän erittäin selvästi, sillä tiesin kirjoittavani itselleni enkä jollekin ulkopuoliselle. Tällöin asioita tarvitsee selittää huomattavasti vähemmän. Jouduin myös pohtimaan Huotelinin asettamaa kysymystä mahdollisesta "kulissien rakentelusta" ja siitä, yritänkö kertomuksellani tehdä vaikutuksen. Tämä aihe osoittautui mielenkiintoiseksi ja sitä käsittelen jäljempänä. (Huotelin 1992: 59.)

Huotelinin (1992: 59) tutkimuksessa nousivat tärkeäksi myös tutkimuskohteen yleiset taustatekijät, joita omalta kohdaltani voisin luetella tällä hetkellä seuraavasti: nainen, ikä 25 v., akateemisesti koulutetut vanhemmat, syntyperäinen suomalainen ja kuuluu ev.lut. kirkkoon. Opiskellut yliopistossa vuodesta 1994, kasvatustieteiden yo., työskennellyt opintojen ohella. Kiinnostunut monikulttuurisuudesta, historiasta, feminismistä ja itsereflektiosta.

1.5.2 Elämäkerran narratiivisuus

> "Omaelämäkerran kirjoittaja tulkitsee aina - sekä tahtomattaan että tietoisesti - elämäänsä, valitsee sellaisia kokemuksia jotka sopivat kuvaan ja vahvistavat tulkintaa. Samalla kun todellisuutta tulkitaan se saa merkityksen, jota todellisuudella sellaisenaan ei ole. " (Mazzarella 1997: 27.)

Tämä tutkimus on omaelämäkerta (autobiografia), minun itsestäni kirjoittama elämänkuvaus. Jo päiväkirjani muodostavat yhden autobiografian, kerron silloisesta elämästäni omin sanoin. Toisaalta tämä tutkimus on myös kirjoittamani omaelämäkerta, se vain käsittelee kokemusta hieman toisesta näkökulmasta ja ajallisesti kauempaa, siten kuin minä sen nyt tällä hetkellä kirjoittaisin, jos minua pyydettäisiin kirjoittamaan omaelämäkertani kyseiseltä ajalta. Tutkimuksessa tuleekin näin havainnollisesti esille se, miten ajallinen etäisyys tapahtumiin väistämättä vaikuttaa omaelämäkerran kirjoittajaan.

Narratiivisessa tutkimuksessa kiinnitetäänkin huomiota kertomuksiin todellisuuden ja maailman merkitysten välittäjinä ja tuottajina (Heikkinen, Huttunen, Kakkori 1999). Samoin Sintonen toteaa, että kertomukset (narratiivit) eletystä elämästä välittävät ja tuottavat inhimillistä ymmärrystä elettävästä todellisuudesta, sillä monet niistä tavoista, joilla ihmiset tekevät elämää merkitykselliseksi, perustuvat pitkälti kertomuksiin (Sintonen 1999: 37). Elämisen ja kertomisen välistä suhdetta pohtiessaan Sintonen näkee identiteetillä ja elämäntarinalla yhteyden, sillä hän lainaa Ricoeurin (1991: 27) näkemystä, jonka mukaan

kertomus välittää ihmisen ja maailman välistä suhdetta, ihmisen suhdetta toisiin ihmisiin sekä itseen. Sintosen mielestä eletty elämä ja kerrottu eivät välttämättä olekaan yhteneväiset, vaan kerrottu on enemmänkin eletyn luovaa jäljittelyä, jossa ihminen määrittelee itseään kertoessaan tekemisistään. Kertomusten kautta tulevat määritellyksi myös ne samuudet ja eroavaisuudet, joita käsitetään olevan eri etnisten ryhmien välillä. (Sintonen 1999: 160, 195, 255, 256.)

Narratiivisessa tutkimuksessa ollaan aina tekemisissä muistojen kanssa. Tutkijat Peltonen ja Eskola (1997: 7-8.) tekevät huomion, että muistoihin, muistiin ja muisteluun liittyvät teemat ovat olleet tutkimuksissa laajasti esillä viime aikoina. Identiteetti, kulttuurinen muisti, roolit ja etnisyys ovat olleet tutkimuksen kohteena, samoin omaelämäkerrallisesti virittynyt kirjallisuus on lisääntynyt.

Aina muistaessamme muunnamme muistojamme. Niitä ei vain kutsuta varastosta ja ne eivät vain palaa varastoon muuttumattomina, kun niitä on käsitelty. Muistot syntyvät uudelleen joka kerta, kun ne muistetaan. (Rose 1994: 48, vert. Heikkinen 1998: 113.) Muisti toimii useimmiten siten, että muistamme poikkeuksellisen, epätavallisen. Tottumus estää yleensä kiinnittämästä huomiota arkirutiineihin ja menneen arjen jälkiä kannetaan mukana vaikeasti määriteltävinä tapojen, muistojen, kokemusten ja arvojen kasaumana (Syrjämaa 1999: 5, vert. Berger & Luckmann 1994: 65).

Narratiivisuus on kertomuksellisuutta, sen hyväksymistä, ettei maailmaa sellaisenaan voi siirtää paperille, kaikelle kun ei ole sanoja. Tutkimusta tehdessä on hyväksyttävä se, että ihmiset antavat asioille merkityksiä, ja myös tutkijat tulkitsevat maailmaa kirjoittaessaan. Siksi nimitän omaakin tutkimustani tarinan tarinaksi, kertomuksen kertomukseksi ja tulkitsen uudelleen jo kerran tekemiäni tulkintoja.

1.6 Tutkimusaineiston analyysi

Olen käyttänyt tutkimuksen aineistona päiväkirjojani, kirjeitäni, valokuvia ja muistojani. Garratyn dokumenttiaineiston jaottelussa julkisiin ja persoonallisiin dokumentteihin materiaalini sijoittuu persoonallisten dokumenttien joukkoon. Garraty pitää persoonallisten dokumenttien lähdearvoa suurempana, mutta toisaalta niillä on erilainen luotettavuusarvo verrattuna julkisiin dokumentteihin. Dokumentti kuvaa tapahtumaa sitä paremmin, mitä

lähempänä tapahtumaa se on kirjoitettu. Päiväkirjojen etuna myöhemmin kirjoitettuihin elämänkertoihin verrattuna on, että ne on kirjoitettu lähellä tapahtumia. Tämä on tärkeää silloin kun on tarkoituksena muistaa tarkkoja tapahtumia. (Garraty 1957: 177 - 179, 189, 195.)

Kun dokumentteja käytetään tutkittavan tunne-elämän ja ajattelun kuvaajana, kuten tässä tutkimuksessa, ei Nummisen mielestä ole keskeisintä se, kuinka hyvin dokumentti vastaa todellisia tapahtumia, vaan se, että ne auttavat ymmärtämään yksityistapauksia sekä erilaisia tilanteita, joissa tutkittava on ollut mukana. Ne kertovat myös henkisistä toiminnoista ja voivat asettaa tapahtumat historialliseen yhteyteensä. Aineisto myös auttaa tutkijaa tulosten tulkinnassa ja luotettavuuden arvioinnissa. (Numminen 1988: 116 - 117.) Aineiston ja tutkimuksen luotettavuudesta on mahdollista lukea enemmän tämän tutkimuksen loppupuolelta.

Grönforsin (1985: 34) mielestä tieteen tehtävä on päästä käsiksi logiikkaan, joka esiintyy käytännön tasolla. Siksi saatu tieto voi Syrjälän mukaan olla myös ristiriitaista, koska ongelmana ovat ne erilaiset merkitykset, joita ihmiset ovat tapahtumille antaneet. Tutkijan roolina olisi pyrkiä löytämään näitä merkityksiä ja arvioimaan niitä, mutta olisi varottava pakottamasta kohdetta vastaamaan tutkijan omiin toiveisiin. Ilmiön liian aikainen tyypittely ei ole eduksi, koska se voi aikaansaada valikointia myöhempien havaintojen teossa. (Syrjälä 1988: 80 - 82, 89.)

Syrjälä muistuttaa, että tutkimuksen tulee sisältää yksityiskohtaista todellisuuden kuvaamista ja tulkintaa, jossa todellisuutta tarkastellaan nimenomaan kokonaisuutena. Siksi pitää pystyä myös tunnustamaan tutkijan läsnäolon vaikutus tutkimusprosessin onnistumiseen. Hän tuo esiin saman näkemyksen kuin jo siteeraamani Saresma ym. elämäkertatutkijat: Tutkittavat eivät ole tutkimuksen objekteja, vaan osallistuvia subjekteja, mutta myös tutkija on mukana tutkimuksessa omine arvoineen ja elämänkokemuksineen, joiden vaikutusta tulkintoihin ei yritetä kieltää. Olennaista onkin pyrkiä näiden arvojen tiedostamiseen ja esille tuontiin lukijalle. (Syrjälä 1988: 8-11, Saresma 2000: 3-18.)

Tämä omaelämäkertatutkimukseni poikkeaa edellä olevasta siinä suhteessa, että ei ole olemassa erillistä tutkijaa, jonka tulkintojen vaikutus täytyisi vielä erikseen tunnustaa, sillä oman tulkintani mukana olo on selvää jo tutkimuksen alussa. Päiväkirjoissani jäsennän maailmaani ja kokemuksiani kirjoittamalla ja tämän tutkimuksen yhteydessä pyrin esittelemään aineistoni lukijalle mahdollisimman kattavasti. Aineiston suuresta määrästä johtuen

lukijan täytyy vain luottaa siihen, että olen valinnut käyttämäni lainaukset nimenomaan tyypillisinä esimerkkeinä kulloinkin käsittelemästäni asiasta ja että olen yrittänyt käsitellä todellisuutta kokonaisuutena, kuten Syrjälä yllä esitti. Omassa tapauksessani omat asenteeni välittyvät myös sen myötä, mihin kysymyksiin olen tutkimuksessani kiinnittänyt huomiota sekä kirjoitus- että analysointivaiheessa.

Aloitin analyysin järjestelemällä päiväkirja-aineistoni kronologiseen muotoon. Tämän jälkeen tarkastelin aineistoani sopeutumisteorioiden valossa ja pyrin hahmottamaan ja jakamaan Hanoissa oleskeluaikaani erilaisiin luokkiin ja aikajaksoihin tarkastelemalla millaisista asioista missäkin vaiheessa pääasiassa kirjoitin ja mikä oli päiväkirjojen ja kirjeiden yleinen sävy. Tämän yleisemmän vaiheen jälkeen yritin hahmottaa toistuvia tapahtumia tai yksittäistapauksia, jotka tuntuivat kiinnostavilta. Kirjoitin tässä vaiheessa muistiin niiden herättämiä kysymyksiä, joita olen käyttänyt apuna myöhemmässä kirjoitusvaiheessa. Tutkimuksen edetessä huomasin mm. että aineiston alkuosa oli korostunut liikaa loppuosan kustannuksella, koska alkuvaiheessa tapahtui paljon suurempia muutoksia ja se oli prosessin kannalta kiintoisaa, tapahtumarikasta aikaa. Tarkoituksenani on kuitenkin kuvata koko prosessia, kokonaisuutta, siksi pyrin tietoisesti kattavampaan näkemykseen matkastani ja aineistostani. Mielenkiintoisin vaihe aineiston tarkastelussa oli, kun aineisto itsessään alkoi herättää kysymyksiä, joihin lähdin hakemaan vastausta.

Tämä tutkimus kuuluu asetelmaltaan ns. arvoitusten ratkaisemisen ryhmään, jonka Alasuutari (1994: 22, 23.) näkee olevan ihmistieteellisen tutkimuksen toinen koeasetelma luonnontieteellisen lisäksi. Hän haluaa välttää perinteisiä tiukkoja jaotteluja kvalitatiiviseen ja kvantitatiiviseen, koska näkee sen vastaavan huonosti todellisuutta. Molempia tapoja sovelletaan usein myös samassa tutkimuksessa, eikä niitä muutenkaan voi pitää toisensa poissulkevina vaihtoehtoina.

Joka tapauksessa kvantitatiivisen (määrällisen) analyysin yleisperiaatetta voi verrata luonnontieteelliseen koejärjestelyyn, laadullisessa analyysissa (eli kvalitatiivisessa kuten tässä) aineistoa tarkastellaan kokonaisuutena, eikä argumentaatiota voi rakentaa yksilöiden, "muuttujien" erojen suhteen tai tilastollisiin yhteyksiin. Alasuutari näkee, että kvalitatiivinen (laadullinen) analyysi vaatii tilastollisesta tutkimuksesta poikkeavaa absoluuttisuutta. Tällöin "kaikki luotettavina pidetyt ja selvitettävään mysteeriin kuuluviksi katsotut seikat tulee kyetä selvittämään siten, että ne eivät ole ristiriidassa esitetyn tulkinnan kanssa". (Alasuutari: 28-29.)

Laadullinen analyysi koostuu kahdesta vaiheesta: havaintojen pelkistämisestä (mm. yhteisten piirteiden etsintä) ja arvoituksen ratkaisemisesta (tulosten tulkinta) (Alasuutari 1994: 30-35). Tutkimusta tehtäessä on Grönforsin metodioppaan mukaan mahdollista ottaa suuntaa-antavaksi lähtökohdaksi teoreettinen viitekehys, joka ohjaa tutkijaa aineistoa kerättäessä (deduktiivinen tutkimustyyli) tai toinen teoreettista sitoutumista välttävä tutkimustyyli (induktiivinen). Deduktiivisessa tutkimuksessa tutkimuksen tekijällä on kohteestaan joku valmis ennakkohypoteesi ja teoreettinen malli ohjaa aineiston keruuta. Induktiivisessa logiikassa puolestaan pyritään rakentamaan teoriaa havaintojen pohjalta, jolloin empiiristä aineistoa käytetään teorian muodostamiseen eikä hypoteesien todentamiseen. (Grönfors 1985: 27-30).

Grönfors käsittelee teoksessaan myös ns. abduktiivista päättelyä, jonka hän näkee täydentävän induktiivista logiikkaa. Kirjassaan hän selostaa amerikkalaisen filosofin Charles Peircen näkemyksiä abduktiivisesta päättelystä, joka lähtee ajatuksesta, että teorian muodostusta ohjaa aina joku *johtoajatus.* Tämä johtoajatus voi olla pelkkä intuitiivinen käsitys tai pitkällekin muotoiltu hypoteesi, jonka avulla havainnot voidaan keskittää joihinkin seikkoihin, joihin tutkijan kiinnostus jostain syystä kohdistuu ja joiden uskotaan tuottavan uusia näkemyksiä. (Peirce 1958 Grönforsin 1985: 33 - 37 mukaan.)

Täysin puhdasta induktiivista tutkimusta ei tietenkään ole, koska tutkija ei voi mennä kentälle täysin tietämättömänä siellä vallitsevista oloista eikä jäädä pelkästään sieltä saamansa tiedon varaan. Puhtaan deduktiivisen lähestymistavan ongelmana taas pidetään sitä, että sen avulla ei voi kuvata ihmisten arkielämää ja elämänkulkua heidän omasta näkökulmastaan käsin, koska tutkija on jo valmiiksi jäsentänyt tutkimuskohteensa ja pyrkii etsimään ennakko-oletuksilleen vahvistusta. (Numminen 1988: 121 - 123.)

Olen pyrkinyt tässä työssä kohti Syrjälän näkemystä siitä, että tutkimuksessa on mahdollista edetä avoimesti ilman selvää teoreettista etukäteisnäkemystä tutkittavasta ilmiöstä, jolloin pyritään löytämään ilmiöstä käsin tapausta hallitsevia lainalaisuuksia. Saadun tiedon avulla olen pyrkinyt tutkittavan ilmiön (eli oman itseni) sekä tutkimuksen teemojen (sopeutumisprosessini ja siinä käyttämieni keinojen ja niiden merkityksen) kokonaisvaltaiseen ymmärtämiseen. (Syrjälä 1988: 77 - 80.) Silti omaa tutkielmaani on vaikea luokitella. Pyrin välttämään kovin sitovia ennakko-oletuksia. Silti minulla oli ennen tutkimuksen suorittamista kuitenkin tietoa, ja voisi sanoa ennakko-oletuskin, sopeutumisprosessista ja sen yleisistä vaiheista. Lähdin siitä, että sopeutumisprosessissani on eroteltavissa eri jaksoja ja

pyrin tässä tutkielmassani tämän todentamiseen. Toisaalta taas olen selviytymiskeinojani ja ongelmiani tutkiessani käyttänyt aineistoa muodostaakseni käsityksen omista selviytymiskeinoistani vieraassa kulttuurissa ja tämä aihe nousi esiin vasta aineiston perusteella sen analysointivaiheessa.

Viehätyin kovasti Grönforsin teoksessaan esittelemästä abduktiivisesta päättelystä, sillä työni edetessä huomasin useasti yksinkertaisesti vain kiinnittäväni huomiota johonkin seikkaan aineistossani, joka herätti minut kysymään, miksi näin on. Tutkielma ohjautui myös pitkälti intuitiivisen vaiston ohjailemana ja koin olevani ikään kuin salapoliisi ratkaisemassa arvoitusta. Esimerkiksi kysymyksiin sopeutumiskeinoista havahduin, kun aineistostani tuntui löytyvän paljon moraalisia, maailmankuvaani vaikuttavia asioita, jolloin aloin ajatella, että niiden on pakko näkyä jotenkin myös käyttäytymisessäni.

2 MONIMUOTOINEN KULTTUURI

2.1 Miten kulttuuria on määritelty?

Kulttuurin käsitteiden määrittely on tässä vaiheessa tutkielmassani tärkeää, koska käsitteet liittyvät oleellisesti tutkimuskysymykseen vieraaseen kulttuuriin sopeutumisprosessista. Kulttuurissa olennaista on tunne kuulumisesta johonkin ryhmään. Virtanen muotoilee, että ihmisillä on voimakas samastumisen, kuulumisen, yhteisyyden ja turvallisuuden kaipuu. Halu kuulua johonkin on ensisijaisesti kuulumista "meihin", ryhmään, jolla on yhteinen historia. (Virtanen 1996: 44.) Kulttuuriyhteisössä on asioita, jotka kaikki tietävät ja joiden suhteen toimitaan vaistonvaraisesti oikein, siksi niistä ei puhuta eikä niitä yleensä huomioida. Kulttuuri tulee näkyväksi usein vasta silloin, kun joku ei osaa tai tahdo toimia kulttuurin asettamien normien mukaisesti.

Kulttuurista käytetään usein jäävuorimetaforaa. Kulttuurista, kuten jäävuorestakin, on näkyvissä vain pieni huippu suurimman osan vuoresta ollessa näkymättömissä pinnan alla. Kulttuurin piirteistä yleisesti tunnettuja ja helpoimpia omaksua ovat ruoka, kieli, vaatetus ja käytöstavat. Näkymättömissä, usein kulttuurin jäsentenkin tiedostamattomissa, ovat viestintätyylit, arvot, normit ja uskomukset. Juuri nämä tiedostamattomat alueet aiheuttavat ongelmia viestinnässä. Raunio (1996: 113) määrittelee kulttuuria tavallisen arkipäivän sijaan uuden ja oudon näkökulmasta: "Kulttuuria on kaikki se, mikä tekee meistä muukalaisia vieraassa maassa".

Kulttuuri ei ole synnynnäistä vaan opittua (Hall 1976: 16). Kulttuurin käsite on Niemen mielestä yhteiskunnallisen ajattelun tulos. Hänen mukaansa ihmisten väliset suhteet eivät ilmene vain valtasuhteina, omistus- tai tuotantosuhteina, vaan myös oppimisena, asioiden kuvaamisena, suostutteluna ja kokemusten vaihtona. Kulttuurin ja sen toimintaympäristön Niemi näkee jatkuvasti muuttuvana, mutta muutos ei tapahdu kokonaisvaltaisesti eikä kaikilla aloilla samaan tahtiin. (Niemi 1994: 86.) Samoilla jäljillä ovat myös Chen & Starosta (1998: 25-27.), jotka määrittelevät kulttuurin symboliseksi järjestelmäksi, joka ohjaa yksilöiden käyttäytymistä ja taivuttaa heidät toimimaan ryhmänä. Kulttuuri on kokonaisvaltaista, kaikenkattavaa, opittua ja muuttuvaa.

Geert Hofstede pitää kulttuuria mielen opittuna kollektiivisena ohjelmointina (software of the mind / mental programs), joka erottaa tietyn ryhmän tai luokan jäsenet toisten ryhmien jäsenistä. Mielen ohjelmoinnilla Hofstede tarkoittaa jokaisen yksilön omaa opittua ja ainutlaatuista kokonaisuutta, josta muodostuu yksilön persoonallisuus. (Hofstede 1993: 4 - 6, myös Chen & Starosta 1998: 25.) Tämä määrittely, "mielen ohjelmointi - software of the mind" tuo suomennoksenakin helposti mieleen tietokonemaisen käsityksen, ikäänkuin mieli olisi jotenkin ulkoapäin ohjelmoitavissa yksilön siihen vaikuttamatta. Tätä tutkijat eivät tarkoita, mutta sana saattaa tuottaa ongelmia ja väärinkäsityksiä.

Koska kulttuuri-sanaa käytetään myös muissa merkityksissä, tutkijat (mm. Scollon & Scollon 1995: 126, Hofstede 1993: 4-6.) erottavat toisistaan ns. korkeakulttuurin ja kulttuurin sen laajemmassa merkityksessä. Jälkimmäinen on kollektiivinen ilmiö, joka opitaan sosiaalistumisprosessissa ja on yhteinen ihmisille, jotka elävät samassa sosiaalisessa ympäristössä. Tässä tutkielmassa kulttuuri-sanaa käytetään nimenomaan sen laajemmassa merkityksessä.

Valtakulttuurin sisällä vaikuttaa myös useita alakulttuureita. Salo-Leen mukaan alakulttuuri-termiä käytetään, kun halutaan korostaa kulttuurin sisäisiä eroja, joita voivat olla esim. ikä, sukupuoli, erilaiset viiteryhmät ja samastumisen kohteet. Ihmiset kuuluvat samanaikaisesti useampaan kulttuuriin ja toimivat jatkuvasti erilaisissa kulttuuriympäristöissä, mm. töissä, kotona ja harrastuksissa. Kulttuurien välistä viestintää tapahtuu siis jo oman kansallisen kulttuurin sisällä, sillä kulttuurien väliset rajat ovat liukuvia. Tämä kulttuurien rajojen liukuvuus helpottaa viestintää myös kansainvälisellä tasolla. (Salo-Lee 1996: 7, 11.)

Käsitteiden sekavuudesta ja sekaantumisesta puhuu myös Alho, jonka mukaan kulttuurien mielekästä hahmottamista on häirinnyt rodun, kielen ja kulttuurin käsitteiden sekoittaminen tai jopa niputtaminen yhteen. Kansoilla voi olla vaikkapa yhteinen kieli, muttei välttämättä mitään muita kulttuurisia yhteyksiä. Joitain ryhmiä (esim. juutalaiset) on puolestaan totuttu määrittelemään kulttuuristen seikkojen kautta. Mutta kulttuurissa on kyse sosiaalisesta, ei biologisesta, perimästä. Ihminen oppii uskontonsa, kielensä ja käyttäytymistapansa ympäröivältä yhteisöltään, siksi yksilön biologinen tausta ei yksinään kerro mitään hänen kulttuurisesta taustastaan. (Alho 1996: 71.)

Koska kulttuurin käsite on hyvin tulkinnanvarainen, mm. Scollon & Scollon (1995: 95-98, 125.) ovat päätyneet ehdottamaan että sitä käytettäisiin vain silloin, kun puhutaan ryhmistä eikä yksilöistä. Tällöin alakulttuurin käsite korvattaisiin diskurssijärjestelmillä (discourse systems). Diskurssilla tarkoitetaan usein sekä puhuttua että kirjoitettua kieltä sellaisena kuin se esiintyy mm. keskusteluissa, kokouksissa jne., mutta laajemmin ymmärrettynä se käsittää myös sosiaalisen ympäristön, jossa kieltä käytetään ja ympäristön vaikutuksen kielen käyttäjiin.

Kupiainen kirjoittaa kulttuurien kohtaamisen olevan lähes kaiken inhimillisen kanssakäymisen yksi keskeinen tulos tai tapahtuma. Viime vuosina kulttuurin käsite on hänen mukaansa muuttunut yhä vaikeammin hallittavaksi, sillä kulttuurien tiukkarajainen määrittely on varsin tulkinnanvaraista monikulttuurisessa nykytodellisuudessamme. Kulttuurit lomittuvat ja limittyvät toisiinsa, joten yksiselitteisten rajojen määritteleminen luontevasti on vaikeaa. (Kupiainen 1994: 26, 31.)

Kulttuuriset ilmiöt rakentuvat merkityksille. Kulttuurit sisältävät merkityskarttoja, jotka tekevät maailmasta ymmärrettävän niiden jäsenille. Merkityksiä tuotetaan pohtimalla, kertomalla tarinoita jne. ja niiden avulla tehdään päätelmiä todellisuudesta ja selitetään maailmaa. Merkitykset, arvot ja katsomukset saavat konkreettiset hahmonsa instituutioissa, sosiaalisissa suhteissa, uskomusjärjestelmissä, tavoissa, tottumuksissa jne. Kaikki nämä muodostavat yhdessä kulttuureja. (Lehtonen 1996: 16,17.)

Itsestään selviä merkityksiä ei ole, vaan niille on tyypillistä tilapäisyys, epävakaus, ja muutos. Kulttuuri on riippuvainen loputtomasta merkkien joukosta. (Lehtonen 1996: 19-20). Maailma rakentuu ilmiöille ja niille annettaville merkityksille, jotka ovat osin yhteisiä, osin yksilöllisiä. Samankaltaisista sosiokulttuurisista olosuhteista huolimatta ihmiset kasvavat aina omiksi ainutkertaisiksi persoonikseen, jolloin myös ilmiöille annettavat merkitykset ovat

yksilöllisyyden leimaamia. Ihmistutkimuksessa tutkijan on aina kyettävä tulkitsemaan tutkittavan yksilön ilmiöille antamia merkityksiä. (Kaikkonen 1999, 429.)

Kulttuuriset ilmiöt ovat luonteeltaan intersubjektiivisia (subjektien välisiä). Ne edellyttävät useamman kuin yhden subjektin tietoisuutta. Intersubjektiivisuuteen kuuluu myös, että merkityksillä on materiaalinen ulottuvuutensa, esim. omistaminen ja siihen liitetty vauraus, onni. (Lehtonen 1996: 18). Tässä tutkielmassa pyrin löytämään omia yksilöllisiä kulttuurisia merkityksiäni: arvoja, uskomuksia, tunteita jne. Mutta pyrin myös löytämään yhteisöllisiä odotuksia ja normeja, jotka vaikuttavat käyttäytymiseeni.

Kulttuurien tutkimus

Kulttuurien tutkimuksen yksi tehtävä on vähentää etnosentrisiä kulttuurisia asenteita, joille on ominaista oman ryhmän pitäminen muita parempana, eräänlaisena "valittuna kansana". Omaryhmäkeskeiset asenteet kuuluvat yhteisöelämän perusluonteeseen, sillä niillä vahvistetaan oman kulttuurin jatkuvuutta ja pysyvyyttä. Mutta niillä on myös haitallinen vaikutus, varsinkin voimakkaimmissa muodoissaan, esim. kiihkonationalismi ja rasismi. (Alho 1996: 71 - 73, Allahwerdi 1994: 9.)

Sosiologiassa on ollut useita tutkimussuuntauksia, joilla on yritetty selittää ihmisten kulttuurista ja biologista erilaisuutta, tässä käsittelen vain kahta: evolutionismia ja kulttuuri-relativismia. 1800-luvulla Darwinin evoluutioteoria yhdistettiin koskemaan myös kulttuurien kehitystä (ns. sosiaalidarwinismi, ajatus, että sosiaalinen järjestyy kuten orgaaninen, esim. Comte, Durkheim.), jolloin lähdettiin perusolettamuksesta, että yhteiskunnat ja kulttuurit kehittyvät samalla tavoin kuin elolliset organismit ja että tämä kehitys olisi luonteeltaan lainalaista. Evolutionismissa tutkimuksen tehtäväksi nähtiin näiden lainalaisten prosessien löytäminen ja esim. Afrikan luonnonkansoja tarkkailemalla uskottiin saatavan tietoa kulttuurikehityksen varhaisemmista vaiheista ja Euroopan kulttuurimuotoa pidettiin silloisen kehityksen huippuna. Teknisen tason uskottiin kertovan myös kansojen moraalisesta, uskonnollisesta ja eettisestä kehitystasosta. Tästä johtuu Alhon mielestä taipumuksemme yhä evolutionismin perintonä hierarkisoida maailma teknologisen, taloudellisen ja sotilaallisen kehityksen mukaan. Alho olettaa, ehkä yltiöoptimistisestikin, että evolutionistiset näkemykset alkavat väistyä kansainvälisten kosketusten lisääntyessä, kun huomataan, että

länsimainen tapa ajatella, tuntea ja uskoa on vain yksi muiden joukossa. (Alho 1996: 75 - 79.)

Kulttuurirelativismi puolestaan lähtee ajatuksesta, että kulttuuri määrää kaikkea inhimillistä toimintaa ja siksi kaikki havainnot voivat olla päteviä vain tietyn kulttuurin piirissä, eivätkä sen ulkopuolella. Darwinistiseen käsitykseen pohjautuvaan suuntaukseen verrattuna ero on siis perustavanlaatuinen. Havainnot ovat suhteellisia, eivät yleispäteviä, ja pyrkimyksenä on kunnioittaa muiden kulttuurien lähtökohtia ja tunnustaa niiden periaatteellinen arvo. Kulttuuriset arvot ovat kunkin yhteiskunnan sosialisaatioprosessin tuotteita ja arvostelmien pätevyys on kiistämätön vain sen kulttuurisen kontekstin sisällä, johon lausuja itse kuuluu. (Alho 1996: 81 - 82.) Relativismia on toki myös kritisoitu siitä, että se äärimmäisessä muodossaan tekisi mahdottomaksi omistamme poikkeavien uskomusten ja toimintatapojen kriittisen arvioinnin (Kannisto 1987: 159).

Ihmisryhmät tuntevat ja käyttäytyvät eri tavoin. Hofsteden mukaan ryhmiä ei voi asettaa synnynnäiseen paremmuusjärjestykseen tieteellisin perustein. Hän lainaa Claude Levi-Strauss'ia (1988: 229):

> "Kulttuurinen relativismi sisältää sen, ettei yksittäisellä kulttuurilla ole mitään ehdottomia kriteerejä toisen kulttuurin toimintojen tuomitsemiseksi alhaisiksi tai jaloiksi. Mutta jokainen kulttuuri voi, ja sen tulisi, arvioida omia toimintojaan tällaisin kriteerein, koska kulttuurin piirissä olevat ovat sekä toimivia että havainnoivia osallistujia."

Yhteisön ja yksilön tulisi luopua ehdottomien normivertailujen tekemisestä ollessaan tekemisissä ryhmien tai yhteiskuntien kanssa, jotka ovat erilaisia kuin omat. Erojen luonteesta olisi hankittava tietoa ennen tuomitsemista ja toimintaa. (Hofstede 1993: 23.)

Amerikkalaisen tutkijan Lawrence Grossbergin mukaan kulttuurin tutkimuksen perusajatus voidaan tiivistää Marxin toteamukseen: "Ihmiset tekevät historiaa oloissa, jotka eivät ole heidän omaa tekoaan". Ihmiset ovat yhtäaikaa kulttuurinsa tuotteita ja tuottajia ja tuottaminen nousee edeltäjien luoman kulttuuriperimän pohjalta. Kulttuuri määrää paljolti ihmisten ajattelua ja toimintaa, mutta Grossberg ei silti näe ihmisiä tahdottomina marionetteina, vaan heillä on mahdollisuus muokata omaa kulttuuriaan haluamaansa suuntaan. (Grossberg 1995: 209).

2.2 Arvot ja arvostukset

Kulttuuri koostuu erilaisista kerroksista, joista toiset ovat helpommin huomattavissa kuin toiset. Hofstede (1993: 7 - 10.) jakaa kulttuurin neljään kerrostumaan.

> 1) *Symbolit* ovat kulttuurin pinnallisin osa ja helposti tarkkailijan havaittavissa. Ne ovat sanoja, eleitä, kuvia jne, joiden merkityksen samaan kulttuuripiiriin kuuluvat ihmiset tunnistavat. Symbolit muuttuvat jatkuvasti ja niitä on helppo tuottaa lisää.
>
> 2) *Sankarit* puolestaan ovat todellisia tai kuviteltuja henkilöitä, joilla on kulttuurissa arvostettuja luonteenpiirteitä ja näin he toimivat roolimalleina ja samastumisen kohteina.
>
> 3) *Rituaalit* taas ovat kollektiivisia toimintoja, jotka saattavat tuntua "tarpeettomiltakin", mutta joita kuitenkin pidetään sosiaalisesti välttämättöminä. Tähän ryhmään kuuluvat tervehdykset, uskonnolliset seremoniat, kokoustavat jne.
>
> 4) Viimeisimpänä ja syvimmällä ovat *arvot*, joiden tunnistamisen hankaluus piilee siinä, että ne ovat pääosin tiedostamattomia. Tämä tekee niistä vaikeita ulkopuolisen havaita.

Kaikkein syvimmällä kulttuurin kerrostumista ovat siis arvot. Inhimillinen toiminta ilmentää monia arvostuksia ja todellisuus on arvojen läpäisemä. Kokemamme maailma ei ole neutraali; jotkut asiat koetaan arvokkaammiksi kuin toiset. (Turunen 1993: 9, 10.) Arvojen käsite on myös monimerkityksinen. Hofstede (1993: 8-10.) määrittelee, että arvot ovat taipumuksia suosia joitakin asiantiloja yli muiden. Arvoista ovat esimerkkinä käsitykset ja vastinparit siitä mikä on hyvää / pahaa, likaista / puhdasta, poikkeavaa / normaalia jne. Turunen (1993) taas pyrkii teoksessaan selvittämään käsitettä tarkemmin, hän näkee arvosanaa käytettävän turhankin kepeästi. Turunen perusajatus on *arvokkaan* jakaminen neljään ryhmään: 1) *arvot*, 2) *ihanteet*, 3) *arvostukset*, 4) *inhimillisesti arvokas*.

Arvojen ryhmään Turunen (1993: 60, 81, 129.) laskee kuuluviksi vain ns. platoniset perusarvot (kauneus, totuus, hyvyys), joita hän pitää ihmisen olemuksen ja inhimillisen kulttuurin ytimenä. Ihanteet ovat hyvin lähellä arvoja, Turunen nimittää niitä

konkretisoituneiksi arvoiksi. Ihanteita voivat olla vaikkapa rehellisyys, oikeudenmukaisuus, tasa-arvo, itsenäisyys tai luotettavuus. Ihanteet juurtuvat yksilöön vakiintuneiksi asenteiksi ja malleiksi. Niitä ei tarvitse jatkuvasti miettiä, ne ovat osa persoonallisuutta. Ihanteiden pohtiminen kuitenkin avartaa suhdetta ympäristöön ja myös vahvistaa niiden asemaa persoonallisuudessa.

Kolmannella ryhmällä, arvostuksilla, on selkeä kohde ja ne ovat melko nopeasti muuttuvia. Tähän ryhmään kuuluvat tavarat, taidot, rauha, oppiarvot tms. Erilaisissa kulttuureissa opitaan erilaista arvostamista, arvostukset ovat siis sosiaalisten seikkojen muokkaamia. Viimeiseen ryhmään, inhimillisesti arvokkaaseen, lasketaan kuuluvaksi merkittävät elämykset ja kokemukset, joilla on lähinnä henkilökohtaista merkitystä, mutta jotka silti voivat olla yksilön kannalta erittäin tärkeitä ja ohjata hänen käyttäytymistään. (Turunen 1993: 125.)

Arvot omaksutaan kulttuuriin sosiaalistuttaessa. Ne ovat ensimmäisiä asioita, joita lapset alitajuisesti oppivat, ja arvojärjestelmän perusta on kehityspsykologian mukaan jo kymmenvuotiailla valmiiksi muotoutunut, minkä jälkeen sen muuttaminen on vaikeaa. Omaksumisvaiheen varhaisuudesta johtuen monet arvot jäävät tiedostamattomiksi, niistä ei siis voi välttämättä keskustella ja ulkopuolisen on niitä vaikea havaita. Arvojen olemassaolo voidaan yleensä päätellä vain tavasta, jolla ihmiset käyttäytyvät eri tilanteissa. (Hofstede 1993: 8 - 10, Turunen 1993: 51.) Yksilön kehityshistoria ja -vaihe vaikuttaa siihen, mitä koetaan arvokkaaksi ja miten tietoisesti se kohdataan. Turunen väittää, että edes arvostuksia ei yleensä tiedosteta. (Turunen 1993: 109, 124.)

2.3 Kieli ja kommunikaatio

Kieltä pidetään ihmisen tärkeimpänä merkitysjärjestelmänä. Kieli ja kulttuuri ovat jatkuvassa dialogissa (vuorovaikutuksessa) keskenään, kultuuria ja kommunikaatiota ei voi erottaa. (Berger & Luckmann 1994: 47, Kaikkonen 1993a: 11-12, Chen & Starosta 1998: 20, Gudykunst & Ting-Toomey 1988: 17.) Kieli on osa kulttuuria ja kielen avulla kulttuuria voidaan verbalisoida (Kaikkonen 1993a: 11).

Jokapäiväinen elämämme perustuu ennen kaikkea toisten kanssa jakamaamme kieleen, kielen ymmärtäminen on täten välttämätöntä arkielämän todellisuuden ymmärtämi-

seksi (Berger & Luckmann 1994: 47-48). Kommunikaatio toimii sitä paremmin mitä enemmän osallistujat jakavat olettamuksia ja tietoa maailmasta (Scollon & Scollon 1995: 11, vert. Lehtonen 1996: 38-39). Kieli on erottamaton osa ihmisenä olemista ja kielellinen viestintä voi onnistua vain, jos osapuolilla on jo valmiiksi yhteistä tietoa, jonka nojalla he voivat ymmärtää toisiaan (Lehtonen 1996: 29-30).

Kannisto (1987: 153.) käy läpi Wittgensteinin käsityksiä kielestä ja toteaa, että inhimillisessä kielessä käyttöä hallitsee joku sääntöjen joukko. Käyttäjien ei tarvitse kyetä sääntöjä muotoilemaan, ne voivat olla lausumattomia ja epämääräisiä. Jostain kuitenkin vain voi erottaa mikä on oikein tai väärin.

Kommunikaatio-ongelmaan törmätään erikoisesti silloin, kun saavumme vieraaseen maahan, jossa tulisi kommunikoida vieraalla kielellä. Kielitaitoa pidetään yhtenä hyvän sopeutumisen edellytyksenä. Ilman kieltä ei ole mahdollisuuksia syvemmän ymmärryksen luomiseen isäntämaan kulttuurista ja ilman yhteistä kieltä kontaktit jäävät pinnallisemmiksi. (Alho 1994: 96.) Tosin ymmärtäminen on vaikeaa välillä omalla kielelläkin, Scollon & Scollon (1995: 6, 11.) toteavatkin, että kieli on kaksiselitteinen, monimerkityksellinen: emme voi koskaan täysin kontrolloida sanomiemme tai kirjoittamiemme asioiden merkitystä, eikä kieli ei voi koskaan ilmaista täydellisesti kaikkia merkityksiämme.

Vieras kieli opitaan tavallisesti varhaislapsuuden jälkeen, äidinkielen ja oman kulttuurin kautta. Vieraassa kielessä tiedot ja kokemukset kielestä ja viestinnästä ovat siis äidinkielen ja oman kulttuurin leimaamia. (Kaikkonen 1993b: 153.) Kun käännämme kieltä, käännämme samalla kulttuuria, vieraalla kielellä itsensä ilmaiseminen merkitsee jonkin muun viitekehyksen omaksumista. Kulttuurien välinen viestintä edellyttää kielitaidon lisäksi kohdemaan ja kulttuurin ymmärtämistä (Kaikkonen 1993b: 154, Kaikkonen 1993a: 12,14.) Täytyy kuitenkin muistaa, että yksilöt puhuvat keskenään - eivät kulttuurit (Scollon & Scollon 1995: 125).

Kulttuuri on sidoksissa loputtomaan määrään kertomuksia, kertomuksella on kertoja, kertomukset kerrotaan ja aina jostain näkökulmasta (ks. elämäkerran narratiivisuus) (Lehtonen 1996: 118-119). Kielen kautta tyypittelemme ja ryhmittelemme kokemuksiamme ja teemme niistä niin mielekkäitä ja merkityksellisiä itsellemme ja lähimmillemme (Berger & Luckmann 1994: 49). Mutta keskustelun avulla myös muunnamme todellisuutta, todellisuus esitetään tietynlaiseksi (Berger & Luckmann 1994: 172-173, Lehtonen 1996: 31).

2.4 Kulttuuri identiteetin perustana

Identiteetti määritellään Woodwardin mielestä usein eroavaisuuksien kautta. Olemme jotain, mitä muut eivät ole. Käsitys muista on usein mustavalkoinen, äärimmäiset muodot johtavat kansallisiin tai etnisiin konflikteihin, joissa maailma on jaettu "meihin" ja "niihin". Identiteettiä määritellään usein vastakkaisiksi koetuin termein, kuten mies / nainen, musta / valkoinen, heteroseksuaalinen / homoseksuaalinen, normaali / epänormaali. Mediassa identiteetti tuodaan vielä usein esiin ongelmallisissa yhteyksissä, puhutaan identiteettikriiseistä, identiteetin menetyksestä tai etsinnästä. (Woodward 1997: 1 - 2.)

Identiteetti on paikantumista johonkin ja se perustuu yksilön ja yhteiskunnan vuoropuheluun. Voidakseen uskoa, että on se, jona pitää itseään, yksilö tarvitsee epäsuoraa (instituutiot, pinnallisemmat kontaktit) tai suoraa (läheiset kontaktit) vahvistusta ympäristöstä. Identiteetin säilymisen kannalta läheisiltä saatu vahvistus on merkityksellisempää. (Berger & Luckmann 1994: 150, 151, 170, 197.)

Ihmisellä voi olla useita eri roolien mukaisia identiteettejä (työ- perhe- uskonto- sosiaaliluokka- jne.), joista muodostuu kokonaisuus, se millaisena itseämme pidämme. Woodwardin (1997: 1.) mielestä on mahdollista puhua useista identiteettitasoista: globaalista, kansallisesta, paikallisesta ja henkilökohtaisesta identiteetistä. Hofstedellä (1993: 4-6.) on samantyyppinen jako universaaliin (kyky tuntea pelkoa, rakkautta, vihaa jne. sekä tunteiden jakaminen ja tarve olla yhteydessä muihin), kollektiiviseen (taso yhteinen tiettyihin ryhmiin kuuluville, joita yhdistää samankaltainen oppimis- ja sosiaalistumisprosessi) ja ainutkertaiseen identiteettiin (jokaisen oma persoonallisuus). Usein nämä tasot sekoittuvat ja niitä on vaikea erottaa toisistaan yksilön käyttäytymistä tarkastellessa.

Identiteetin pohtiminen on tärkeää, sillä oman minän tiedostaminen saa asenteiden ja toiminnan välisen yhteyden lujemmaksi (Ojanen 1994: 45). Selvitettäessä kysymystä, kuka minä olen, joutuu pohtimaan myös omia ihanteitaan ja arvostuksiaan. Toimintaahan on mahdotonta muuttaa, jos sen takana olevia asenteita ei selvitetä. Hofsteden mukaan on mahdollista, että eri identiteetit eivät ole sopusoinnussa keskenään, vaan ristiriitaisia. Tämä johtaa ihmisen käyttäytymisen ennustamisen vaikeuteen (Hofstede 1993: 27 - 38.)

Ihminen on aina oman minuutensa vanki ja hänellä on vain rajallinen kyky ajatella muita, Ojanen näkee. Oma minä on niin lähellä, että sen täysin puolueeton tarkkailu ei ole koskaan mahdollista. Minäkuva pyritään säilyttämään johdonmukaisena, siksi poikkeamat

torjutaan ja oman tulkinnan kyseenalaistavia asioita pidetään kiusallisina. (Ojanen 1994: 24, 77, 118.) Käsitys itsestä kuitenkin muuttuu kasvun ja kokemuksien myötä. Lehtovaarojen mielestä uuteen heittäytyminen koetaan uhkaavaksi, koska se edellyttää aina käsitysten tarkistamista. Siksi vaaditaan riittävää rohkeutta ja luottamusta omiin kykyihin. (Lehtovaara, J. & Lehtovaara, M. 1986: 91, vert. Berger & Luckmann 1994: 168.)

2.5 Vieraaseen kulttuuriin sopeutuminen

Sopeutuminen vieraaseen kulttuuriin, akkulturaatio, edellyttää sopeutumiskykyä, joustavuutta. Täytyy olla valmis ottamaan vastaan uusia vaikutteita ja muuttamaan omaa totuttua toimintaansa. Hirsjärven toimittama Kasvatustieteen käsitteistö määrittelee monimutkaisesti uuteen kulttuurimuotoon sopeutumisen (*akkulturaatio*) olevan lopputulos prosessista, jonka välityksellä yksilö muuttuu (*adaptaatio*) sopeutuakseen. Tämä muutos vaatii mukautumista (*akkommodaatio*) ja uusien toimintarakenteiden sulauttamista (*assimilaatio*) jo olemassa oleviin rakenteisiin. Eli kuten käsitteistössä todetaan: "yksilö adaptoituu akkommodaatio- ja assimilaatioprosessien koordinoidussa vuorovaikutuksessa." (Kasvatustieteen käsitteistö 1992: 7, 8, 10, 11, 18.) Olennaista on siis yksilön muuttuminen, sillä "sopeutuminen on kykyä ottaa vastaan uutta informaatiota ympäristöstä ja antaa sen muodostua osaksi maailmankuvaa" (Alho 1996: 91).

Erilaisiin oloihin muuttavien ihmisten määrä on nykyisin suurempi kuin koskaan. Tähän ovat syynä Hofsteden näkemyksen mukaan sodat ja luonnonkatastrofit, mutta myös taloudelliset syyt. Useimmiten muuttoliike tapahtuu kollektiivisesta kulttuurista yksilöllisempään ja ristiriitoja aiheutuu yritettäessä ylläpitää kollektiivista kulttuuria yksilöllisen valtakulttuurin vallitessa (esim. siirtolaisyhteisöistä ei pidetä eikä niitä suosita länsimaissa, vaan tulijat pyritään hajasijoittamaan). Vakio-ongelmia muuttajilla ovat puutteellinen kielitaito, muuttunut (laskenut) sosiaalinen status, riippuvuus vieraista ihmisistä, perheen sisäisen roolijaon muuttuminen sekä sukupuolten roolikäsitysten muuttuminen. (Hofstede 1993: 318 - 319.) Hofstede puhuu vain länsimaihin saapuvista siirtolaisista jättäen käsittelemättä nykyään hyvin tavallisen ns. high tech-muuttoliikkeen myös toiseen suuntaan, opiskelijavaihdot yms. Voi tietysti olettaa, että ongelmat ovat hyvin pitkälle samanlaisia, näin kävi myös omassa tapauksessani: muuttunut sosiaalinen status, riippuvuus muista,

kielitaito-ongelmat jne. Oma tilanteeni oli tietysti siinä määrin erilainen, että matkustin vieraaseen maahan vain lyhyehköksi, ennalta rajatuksi ajaksi, lisäksi siirryin yksilöllisyyttä korostavasta maasta yhteisöllisempään yhteiskuntaan. Oman käsitykseni mukaan ongelmat, joita joutuu kohtaamaan, ovat kuitenkin hyvin pitkälti samoja.

Maiden välisten kulttuurierojen säilymisen lisäksi Hofsteden mukaan näyttää siltä, että erot ovat kasvamassa, sillä etniset ryhmät ovat tulleet uudella tavalla tietoisiksi omasta identiteetistään ja vaativat nyt myös sen poliittista tunnustamista. Etniset erot ovat aina olleet olemassa, mutta muuttunutta on ryhmien välisten yhteyksien tiiviys, joka on vahvistanut ryhmäidentiteettiä. Lisäksi nykyisin on tietoa siitä, miten ihmiset elävät muualla maailmassa ja tämä on vaikuttanut vähemmistöihin, jotka vertaavat asemaansa muihin. (Hofstede 1993: 341.)

Vieraaseen kulttuuripiiriin siirryttäessä kulttuuristen koodien opettelun voidaan katsoa etenevän tiettyjen tasojen mukaisesti. Esim. Alho (1996: 98 - 99.) on jakanut tasot seuraavasti:

> 1) *Pintataso* on lähinnä pinnallinen turismin taso. Se käsittää perusasioiden ulkoa opettelua ja tällöin pyrkimyksenä on välttää aivan alkeellisimpia virheitä ja selviytyä tavallisimmista arkipäivän tilanteista.
>
> 2) *Kulttuurin "mielen"* ymmärtämiseksi on pintatasosta siirryttävä vallitsevien sääntöjen mielen tarkasteluun. Tällöin on tärkeää pystyä ennakkoluulottomasti kyseenalaistamaan omia asenteitaan ja perustaa oppiminen kysymykseen "miksi"?
>
> 3) *Kulttuurin syvätason* koodiston ymmärtäminen, joka on mahdollista vain maassa pitkään asuneille ja asiaan erityisesti paneutuneille. Yleensä emme tunnista tätä tasoa edes omassa kulttuurissamme. Kyseessä olevat asiat koskevat esim. käsitystä ajan olemuksesta, ihmisen ja luonnon suhteesta, ihmisten keskinäisistä suhteista jne.

Näkemys sisältää ajatuksen siitä, miten vaikeaa ja työtä vaativaa vieraan kulttuurin koodiston opetteleminen on. Pintatasolla ihmiset tulkitsevat lähinnä symbolitason merkkejä, Alhon mainitseman syvätason koodiston ymmärtäminen vaatii jo kulttuurin arvojen sisäistämistä. Se on vieraan kulttuurin kysessä ollessa erittäin vaikeaa, ehkä mahdotontakin.

Matkailu edustaakin Hofsteden näkemyksen mukaan kulttuurien kohtaamisen kaikkein pinnallisinta muotoa. Matkailija voi viettää viikkoja turistikohteissa oppimatta mitään paikallisesta kulttuurista. Sama koskee myös isäntämaan edustajia, jotka joutuvat tekemisiin turistien kanssa. Heiltä poimitaan lähinnä symbolitason vaikutteita, kuten pukeutuminen, musiikki, jotkut sanat jne. Matkailu kuitenkin murtaa kulttuuristen ryhmien eristyneisyyttä ja antaa tietoa siitä, että on olemassa erilaisia tapoja elää. (Hofstede 1993: 215 - 216.)

Sopeutumisprosessin eteneminen

Uuteen kulttuuriin sopeutuminen etenee vaiheittain ja lukuisat tutkijat ovat antaneet vaiheille erilaisia nimityksiä, mm. Hofstedella (1993) ne ovat euforia, kulttuurishokki, kulttuuriin sopeutuminen ja vakiintunut tila. Raunio (1996) puolestaan on nimennyt ne alkuinnostukseksi, turhautumiseksi, hyväksymiseksi ja sopeutumiseksi. Vaikka nimityksiä on useita, tutkijat ovat pääasiassa jaotelleet sopeutumisen eri vaiheet sisällöiltään hyvin samankaltaisiksi.

Sopeutumisen vaiheita tarkastellessani mielenkiintoiseksi seikaksi mielestäni nousi sopeutumisvaiheiden yhteys psyykkisestä kriisistä selviytymisen vaiheisiin. Tästä aiheestä on kirjoittanut mm. Cullberg (1993: 7, 23.), jolla nuo kriisivaiheet on nimetty shokkivaiheeksi, reaktiovaiheeksi, kriisin läpikäymisvaiheeksi (korjaamisvaiheeksi) ja uudelleen orientoitumisvaiheeksi (tulevaisuuteen suuntautuminen). Cullberg toteaa, että hän ei sisällytä kehitys- ja kypsymiskriisejä tähän jaotteluunsa, koska ne eivät hänen mielestään ole yhtä suuressa määrin riippuvaisia ulkoisista tapahtumista (esim. onnettomuudet, läheisen kuolema). Silti yhteys on mielestäni olemassa ja selviytymisprosessi noudattaa kovin samanlaista kaavaa. Uuteen kulttuuriympäristöön siirtyminen on myös kriisitilanne, vaikkei yhtä äkillinen kuin joku vakava tapahtuma, johon ei ole etukäteen osattu varautua.

Tässä tutkimuksessa olen käyttänyt oman jaotteluni pohjana mm. Adlerin (1975) ja Hofsteden (1993) sopeutumisprosessin jaotteluja. Hofstede on jaotellut sopeutumisprosessin neljään vaiheeseen:

1) *euforia,* jolloin uuden ympäristön uutuudenviehätys värittää kaikkia havaintoja.

2) *kulttuurishokki*, kun arkielämä alkaa hahmottua.

3) *kulttuuriin sopeutuminen* pitää sisällään joidenkin paikallisten arvojen ja tapojen oppimisen, jolloin itseluottamus lisääntyy selviämiskokemusten myötä ja sosiaalinen verkko alkaa muodostua.

4) *vakiintunut tila*, joka saavutetaan vasta vuosien oleskelun jälkeen.

Hofstede näyttää käsittävän vieraaseen kulttuuriin sopeutumisen lähinnä taitojen oppimisprosessina, jonka aikajänne vaihtelee persoonallisuudesta riippuen. Jopa lyhyessä muutaman kuukauden ajassa voi olla erotettavissa kolme ensimmäistä vaihetta. Yleensä sopeutumismalleissa katsotaan Hofsteden näkemyksen mukaan ensimmäisen ja viimeisen vaiheen välin olevan vuosia. Ensimmäiset kolme vaihetta tosin käydään läpi ajallisesti kohtuullisen lyhyellä ajanjaksolla, mutta viimeisen vakiintuneen tilan saavuttaminen kestää kauan, eivätkä kaikki koskaan totu uuteen ympäristöönsä. (Hofstede 1993: 300 - 301.)

Hofsteden sopeutumisprosessin jaottelu poikkeaa esim. Raunion (1996) käyttämistä nimityksistä siten, että Hofstede näkee sopeutumisen yhdeksi prosessin vaiheista, ei lopputulokseksi, kuten Raunio. Ehkä kyse on vain nimityserosta, sillä sisällöllinen luokittelu on samankaltainen. Kummankin tutkijan näkemyksen mukaan tässä vaiheessa perehdytään paremmin kohdekulttuuriin ja omaksutaan uusia asioita. Mielestäni Hofsteden luokitus on kuitenkin mielenkiintoinen, koska hän käsittää sopeutumisen yhdeksi aktiiviseksi vaiheeksi eikä hän myöskään oleta prosessin lopputuloksen olevan automaattisesti myönteinen. Mainittu vakiintunut tila voi olla myös pysyvästi kielteinenkin asenne uutta kulttuuria kohtaan.

Adlerin (1975: 16-18, 20.) jaottelu on yksityiskohtaisempi ja hän huomioi Hofstedea tarkemmin mm. shokkivaiheen jaottelun. Prosessi on syvä ja Adler korostaakin, että jokaisella prosessi on omanlaisensa ja vaatii eri ajan. Adler korostaa myös kasvua ja ymmärrystä sopeutumisen pohjana.

1) *Kontakti* (contact), jolloin ollaan vielä täysin omassa kulttuurissa kiinni, mutta kokemus murtaa eristyneisyyttä. Erot kiehtovat ja ne koetaan jännittävinä.

2) *Erojen huomaaminen (*disintegration). Tällöin hämmennytään eroista, tiedostetaan oma erilaisuus, huomataan ettei oman kulttuurin säännöillä selviydykään.

3) *Oman kulttuurin vahvistuminen* (reintegration), tälle vaiheelle ovat tyypillisiä stereotypiat, yleistäminen ja tuomitseva käyttäytyminen. Eroavaisuudet on löydetty, toisin kuin edellisessä vaiheessa, ja siksi hakeudutaan helposti oman kulttuurin jäsenten pariin. Käyttäytyminen on merkki itsepuolustuksesta ja kasvavasta itsetunnosta.

4) *Autonomian* (autonomy) vaiheessa ei enää tarvita jatkuvaa puolustuskannalla oloa, vaan muuttuviin tilanteisiin kyetään suhtautumaan joustavammin. Uudesta kulttuurista on myös tietoja ja verbaalinen ja nonverbaalinen viestintä on kehittyneempää ja auttaa ymmärrystä.

5) *Itsenäisyys* (independence), jolloin kulttuuriset erot voidaan hyväksyä.

Tämäntyyppisiä malleja on myös kritisoitu liian suppeasta näkemyksestä (mm. Anderson 1994). Anderson jakaa teorioita ryhmiin sen perusteella, mitä puolta sopeutumisesta niissä painotetaan. Mm. Adler kuuluu Andersonin näkemyksen mukaan kehityskokemuksen korostajiin, jotka painottavat nimenomaan persoonallista kasvuprosessia. Toinen ryhmä puolestaan näkee sopeutumisen oppimisprosessina, jossa omaksutaan taitoja ja uusi sosiokulttuurinen systeemi. On myös mahdollista nähdä sopeutuminen suppeasti vain kommunikaatiotaitojen oppimisena jne. (Anderson 1994: 294-295.)

Tällaiset teoriat ovat Andersonin mielestä suppeita, keskittyvät vain johonkin sopeutumisen osaan. Erityisesti hän kritisoi näkemystä kulttuurishokista, tätä hän perustelee mm. sillä, että läheskään kaikki eivät reagoi stressaantumalla, monet jopa virkistyvät ja tietoisesti etsivät kyseisiä tilanteita. Kulttuurishokin hän näkee vain frustraatioreaktiona, turhautumisena, joka on aivan tavallinen tunne, kun joku ei tunnu heti onnistuvan. Oppimisprosessia korostavat tutkijat unohtavat myös sen, että sopeutuminen on muutakin kuin tehdä tuntemattomasta tuttua, ei vain kopioimista. Tutkimukset heijastavat Andersonin

näkemyksen mukaan yhä vieläkin *käsitystä sopeutumisesta saavutuksena*, sankarillisena tekona. (Anderson 1994: 296-299, 318.)

Andersonin (1994: 299, 304.) näkemyksen mukaan vieraaseen kulttuuriin sopeutuminen on verrattavissa yleiseen oppimisprosessiin. Ihminen on muutenkin oppinut elämään muutoksen ja epävarmuuden kanssa, samoja kriisejä kohdataan vaikka pysyttäisiin synnyinmaassa. Anderson korostaa, että sopeutuminen on muutakin kuin selviytymiskokemus, saavutus. Se vaatii motivaatiota, päämäärän, taitoja - mutta myös tunnepuolen (mm. tuttujen asioiden ja ihmisten menettäminen) huomioimista.

3 OMA SOPEUTUMISPROSESSI VIETNAMISSA

3.1 Sopeutumisprosessin kuvaus

Luvun tarkoituksena on antaa kokonaiskuva tutkielman pohjana olleesta päiväkirjamateriaalista sekä kuvata oman sopeutumisprosessini etenemistä. Päiväkirja-aineistoni perusteella olen jakanut kokemukseni viiteen vaiheeseen käyttäen pohjana mm. edellä mainittuja Hofsteden (1993) kulttuuriin sopeutumisen vaiheita. Tästä jaottelusta ja sen perusteista on enemmän aineiston esittelyn jälkeen olevassa luvussa, jossa käsittelen omaa sopeutumisprosessiani edellä mainittujen teorioiden valossa. Päädyin ottamaan jaotteluuni mukaan myös aikajaksot ennen ja jälkeen varsinaisen Vietnamissa oloni. Nämäkin jaksot olivat mielestäni merkityksellisiä, koska myös matkaan valmistautuminen ja paluu olivat osa läpikäymääni prosessia, matka kun ei ollut mikään muusta elämästäni irrallinen osuus. Nämä teoriajaotteluissa esiintymättömät jaksot nimesin itse valmistautumiseksi ja paluuksi.

Aineiston päiväkirjamuodosta johtuen Vietnamissa kirjoittamani teksti on kohtuullisen kronologista, kuvaan yleensä samana päivänä tapahtuneita asioita ja niiden herättämiä tunteita. Tältä pohjalta oli hyvä lähteä jakamaan materiaalia eri vaiheisiin ja teemoihin. Vaikka olen järjestänyt aineiston vaiheisiin, täytyy tietysti muistaa, että vaiheiden väliset rajat eivät ole yksiselitteisiä ja selkeitä. Lisäksi käsitellyt asiat eivät aina esiinny ainoastaan siinä vaiheessa johon olen ne luokitellut, vaan hyvin monet aiheet toistuvat kirjoituksissani koko oleskeluni ajan. Vaiheet olen löytänyt järjestelemällä aineistoa sen yleisen sävyn ja tyypillisimpien kirjoitusaiheiden perusteella.

Päiväkirjastani löytyviä toistuvia aiheita ovat mm. ulkoisten erojen kuvaaminen (erityisesti liikenne), kieliongelmat, vähemmistörooli valkoihoisena ulkomaalaisena ja erilaiset moraalikysymykset. Vaikka näin aluksi pyrin esittelemään kattavasti koko pohjana olleen materiaalini (lisätäkseni luotettavuutta ja antaakseni lukijalle pohjatietoja) keskitytään tässä tutkielmassa tutkimusteemojen mukaisesti sopeutumisprosessiini ja sopeutumiskeinoihini. Päiväkirjan ja kirjeiden lainaukset ovat suoria eikä niitä ole muutettu. Lainauksen sisällä pois jätetyt kohdat on merkitty (- -) ja ajallisen seurannan mahdollistava päiväys on lisätty katkelman loppuun. Kaikki omat päiväkirja- ja kirjelainaukseni ovat seuraavissa luvuissa vuodelta 1998 ellei toisin ole mainittu.

Suurin osa päiväkirjakerronnasta on omakohtaista, kuvaan omia ajatuksiani ja tekemisiäni, mutta joukossa on myös tarinamuotoista kuvausta jonkun toisen henkilön kanssa käydyistä keskusteluista tai lukemastani. Tällöin olen tietoisesti pyrkinyt häivyttämään kertojan ja mainitsen hänestä vain yleisesti (esim. eräs tuttavapariskunta), vaikka henkilöiden taustoista joskus ehkä saataisi olla hyötyäkin kertomuksen kannalta. Teen tämän taatakseni näiden ihmisten pysymisen mahdollisimman tunnistamattomina.

Olen myös muuttanut kaikkien kirjoituksissani esiintyvien ihmisten nimet varjellakseni heidän yksityisyyttään. Kertomukseni keskeisiä henkilöitä itseni lisäksi ovat sukulaiseni Jatta, jonka luona asuin, hänen taloudenhoitajansa Lan, vietnamin opettajani Huong sekä kansainvälisen koulun opettaja Mary, jonka luokassa toimin avustajana. Kaiken heitä ja muita tuttavia koskevan henkilökohtaisemman aineksen olen tietoisesti jättänyt pois tästä työstä.

3.1.1 Valmistautuminen

Lähtöpäätökseni syntyi huhtikuussa 1998, eli puoli vuotta ennen varsinaista matkaani. Sukulaiseni Jatta oli esittänyt joitain kuukausia aiemmin minulle kyläilykutsun luokseen Hanoihin, Vietnamiin, jossa hän työskenteli. Ajatus kiehtoi minua kovasti, sillä aiemmin en ollut matkaillut itsenäisesti. Lisäksi Vietnam tuntui matkakohteena kiintoisalta, aikaisemmin olin matkustanut vain Euroopassa ja USA:ssa.

Aloin myös pohtia, miten voisin myös hyödyntää oleskeluni opinnoissani. Ensin suunnittelin opetusharjoittelun tekemistä, mutta koska olin jo opintojeni loppuvaiheessa,

päädyin lopulta siihen, että teen matkasta pro gradu -työni. Aluksi suunnitelmissa oli suoraan kouluelämään liittyvä (lähinnä oppilaiden vieraaseen kulttuuriin sopeutumista käsittelevä) työ, mutta käytännön vaikeuksien vuoksi (mm. lyhyt aika, vieras kieli) tulin siihen tulokseen, etten toisia tutkiessani pääsisi haluamalleni syvyystasolle. Vähitellen kevään kuluessa tutkimussuunnitelma kääntyi kohti oman itsen, ajattelun ja omien sopeutumisprosessien tutkimista. Vieraaseen kulttuuriin sopeutuminen oli kuitenkin koko ajan se aihe, mistä olin kiinnostunut. Opiskelutaustastani johtuen oli kuitenkin luonnollista, että tunsin kiinnostusta kouluelämää ja monikulttuurista opetusta kohtaan, joten päädyin avustajaksi YK:n Hanoin kansainvälisen koulun ala-asteelle.

> Kyllä se koulu varmaan tulee olemaan UNIS [United Nations International School of Hanoi]. Mä en osaa ranskaa [Hanoissa oli myös ranskankielinen koulu] ja vietnaminkielisten papereiden käännättäminen ja muu hankinta saattaa osoittautua liian aikaa vieväksi hommaksi. [harkinnassa oli myös Vietnamin koululaitoksen tutkinta] (- -) Opetussuunnitelma ja sen toteuttaminen tulee todennäköisesti olemaan se mistä mä olen kiinnostunut, painotuksen näkee sitten kun tää tästä tarkentuu. (11.4.)

> [Jatan kirje minulle] En muista kerroinko tän jo aiemmin, mutta kertaanpa, kaiken varalta:
> - Ota ylimääräinen passikuva mukaan, joskus ne panee täyttämään vielä ylimääräisen kaavakkeen kentällä immigration'issa -en tosiaan tiedä millä perusteella - ja silloin tarttee photon.
> - tullikaavakkeeseen ei tartte luetella mitään kummallista, vaikka ne kysyy siinä musiikkia, videoita, kirjoja... no jaa, ei niistä haittakaan tietty ole, mutta ei se yleisesti ole turhan tarkkaa, ja esim. sinun tapaukessasi kyse on vain "personal effects". Ne kysyy jossain lapussa 'sponsoria' pane siihen vaan 'self' ja jos jotain kysettä on, voit tietty käyttää minunkin nimeä, no problem.
> - Kun olet saanut matkatavarasi, sinun on näytettävä matkatavarakuitit, jotka yleensä pannaan lipun kantaan. Tavarat menee vielä X-rayn läpi ennenkuin saat ne lopullisesti ulos.
> - Kun olet päässyt kaiken läpi - tai jo sitä ennen -sinulle tarjotaan taksikyytiä moneen kertaan. Olet vaan kuin et heitä huomaisikaan, kuskini tulee vastaan, ja löydät kyllä hänet. (Jatan kirje 1.8.)

Aineistoni valmistautumisajalta on pääasiassa kirjeenvaihtoa Jatan kanssa. Aineisto käsittelee mm. mukaan otettavia tavaroita, tullimuodollisuuksia ja muita käytännön asioita, joita on hoidettava. Lisäksi mukana on lyhyt esittelykirje mainitun kansainvälisen koulun opettajalle Marylle, joka oli lupautunut ottamaan minut luokkaansa sekä keskustelua tutkimusaiheen tarkentumisesta.

Pyrin valmistautumaan matkaan mahdollisimman huolellisesti. Tein alustavan tutkimussuunnitelman, luin kirjoja ja matkaoppaita Vietnamista ja sen kulttuurista ja yritin siten ottaa selvää maasta, johon olen menossa. Kaikki Vietnamista lukemani tieto tuntui kuitenkin olevan vain jotain epämääräistä, abstraktia, josta ei jäänyt käteen juuri mitään. Kirjoissa kun esiintyi "turisti-Vietnam": riisipeltoja, koristeellisia taloja, kolmiohattuja. Sama kuin yrittäisi muodostaa kuvaa Suomesta valokuvateosten pohjalta. Minulla ei ollut mitään vertailupohjaa lukemalleni eikä kokemuksia muualla kuin länsimaissa matkailusta. Tosiasiassa ei siis mitään pohjaa, jolle olisin voinut rakentaa realistisia mielikuvia.

> Haluaisin vielä tietoa vähän käytännön asioista. Eli onko jotain sellaisia tavaroita mitä täältä olisi hyvä tuoda / mitä sieltä on hankala hankkia tms.? (1.8.)

> Vielä olisi kysyttävää tuosta vaatepuolesta. Eli sandaaleista olet jo maininnut, mutta mitä muuta? Millaista lämpimämpää mä siellä tartten? Onko illat viileitä? Ja lisää tällaisia naisellisia kysymyksiä: taitaa olla turha unelmoida, että oma kiharrin toimii sikäläisessä sähköverkossa? Onko turvauduttava papiljotteihin? Entä mitä sä neuvoisit piilolinssien suhteen? (- -) Ja onko sulla cd-soitin? (3.8.)

Käsitys siitä, millaisiin oloihin todella olin menossa, näyttää e-mailien perusteella olleen hyvin hatara. Matkaoppaissa annettu tieto oli hyvin suppeaa ja muu Vietnamia käsittelevä kirjallisuus painottui Vietnamin sodan käsittelyyn. Oli vaikeaa yrittää käsittää sellaista mitä ei ollut itse nähnyt tai kokenut, sillä vasta itse kokemalla asioista tulee tosia. Ilman omaa kokemusta on vain sijaiskokemus, ajatus, joka ei koskaan kerro koko totuutta.

Kouluelämään oli vieläkin vaikeampi varautua ennalta ja luotin siihen, että tiedot siitä karttuisivat paikan päällä. Aikaisemmin olin vain kahdesti törmännyt harjoittelua / sijaisuutta tehdessäni ulkomaalaistaustaisen oppilaan opettamiseen ja sen erityispiirteisiin, joten kokemukseni ei ollut kovinkaan runsasta. Mutta koska suunnittelin meneväni kouluun avustajaksi, ajattelin kielitaitoni riittävän, enkä uskonut opetuksen suurestikaan eroavan osaamastani - koulu kuin koulu.

Ystävien ja tuttavien reaktiot lähtösuunnitelmiini olivat monenlaisia. Suurin osa sanoi lähtöpäätöstäni rohkeaksi ja kohdetta eksoottiseksi, osa ihmetteli "miten voin sinne viidakon keskelle lähteä, kun sieltä saa tauteja ja elämä on muutenkin alkeellista". Sain myös tottua "Good morning Vietnam" -huutoihin ja "varo ettei sissit kaappaa viidakkoon" -tyyppisiin lausahduksiin, jotka osoittavat selvästi, mistä Vietnam täällä tunnetaan.

Lähtöön valmistautuminen oli yksinäistä aikaa, sillä harvoin tulin tunnustaneeksi kenellekään, miten paljon matkaan lähteminen minua pelotti. Tuttavieni erittäin tyypillinen suhtautumistapa "mitä sä sinne, tosi rohkeeta, en mä vaan" loi illuusion siitä, että olin jotain erikoista, rohkeampi kuin muut. Ja koin sen luovan muurin itseni ja muiden välille, todellisen heikkouden tunnustaminen onnistui vain niille, joilla oli itsellään samantapaisia kokemuksia. Kanavoin ilmeisesti lähtöstressini ruumiillisiin kipuihin, sillä viikonloppuna ennen lähtööni jouduin loppujen lopuksi keskussairaalaan selkälihasten krampin takia.

> En oo saanut pakattua. Ei yhtään tunnu, että olisi lähdössä toiselle puolelle maapalloa. (- -) Selkä on sairaan kipee. Eilen soitin kotiin ja itkin väsymystäni puhelimeen, äiti itki toisessa päässä kans. Mä en jaksa. Mä pystyn juuri ja juuri kävelemään, aamulla ei pääse ilman tuskanhuutoja ylös. Ja tiistaina pitäisi olla vuorokausi lentokoneessa. Pitäisi mennä lääkäriin, mutta tää on taas tätä kamalaa itsepäisyyttä. Kun olisi niin paljon tehtävää, siivottava, pestävä, pakattava. (26.9.)

3.1.2 Euforia - alkuihastus

> Se tunne, kun seisoi lentokoneesta laskeutuvilla portailla laukkujen kanssa, näki palmut, valkoiset rakennukset ja tunsi kuumuuden... Se oli sellainen perillä-fiilis, aivan mahtava. Silloin todella jysähti aivoihin, että mä tein sen. Matkustin, niin kuin viime jouluna hiihtoladuilla haaveilin. Otin ja lähdin. (1.10.)

Ensimmäisistä kommenteistani kuultaa läpi ensisijaisesti helpotus, selviäminen. Olin tehnyt jotain, jota itsekin viime hetkiin asti epäilin. Pelkkä perille pääsy ja lentomatka oli selviytymiskokemus, joka leimaa kaikkea myöhempääkin suhtautumistani. Lentomatkasta (Helsinki-Pariisi-Bangkok-Hanoi) kerron päiväkirjassani hyvin yksityiskohtaisena seikkailukokemuksena.

> Pariisin kenttä on valtava. Siellä mun piti vaihtaa 2B:stä 2C:hen, väli mentiin bussilla. Se bussi oli viimeinen kerta ennen Jattaa, kun näin suomalaisen, jonka kanssa puhua. Tää mies ei yhtään tiennyt mihin terminaaliin mennä, mä tunsin itseni melkein liiankin hyväksi matkaajaksi, kun oli selvä tieto monennellako pysäkillä jäädä pois. Mua varmaan auttoi se, että en edes yrittänyt teeskennellä tietäväni minne olen menossa. Näytin ihan vapaasti juuri niin epätietoiselta kuin huvitti. Ja etenin isoissa tiloissa pienin askelin. Kun tulin koneesta niin tiskiltä neuvottiin alakertaan, alakerrasta neuvottiin bussi, ovivahti neuvoi pysäkin jne. Mutta jos mä oisin saanut ne ohjeet kerralla niin varmaan puolet olisi unohtunut. Mutta se on huvittava fiilis pyöriä ihan pallo hukassa. Kun ei mulla ollut oikein

> käsitystä mitä lentoasemalla edes pitää tehdä, saatikka missä järjestyksessä. Nythän sen tietää, että siinä on selvä logiikka, joka pätee kaikilla kentillä. Kun yksin matkustaa, on se hyvä puoli, että ylpeytensä voi niellä. Seurassa matkustaessa sitä tulee helposti esittäneensä kokeneempaa matkustajaa kuin todellisuudessa onkaan. Mokaillessa voi aina lohduttautua ajatuksella, että eihän mua kukaan täällä tunne.
>
> Oikeastaan epätietoisin olo oli Bangkokissa, jossa oli välilasku. Mä en ollut tiennyt, että siellä pitää poistua koneesta ja käydä näyttämässä passi. Sitten onneksi löytyi yksi aasialaismies, joka opasti mut tax free -aulaan ja neuvoi muutenkin systeemin lähinnä käsimerkeillä. Hän osasi englantia varmaan just viisi sanaa. Se on paha kun ei ymmärrä mitä kuulutuksissa sanotaan. Näkee kaikkien muiden noudattavan jotain kehotusta, mutta ei oo varma mitä. Ja lentoemännän piti selittää mulle useampaan kertaan, ennen kuin mä tajusin mitä on tekeillä. (- -)
>
> Hanoin lentokenttä oli kuoppainen, jo Bangkokissa huomasi eron Eurooppaan, mutta tää oli todella vielä jotain muuta. Koneesta ei astuttu mihinkään terminaaliin menevään putkeen, vaan portailta väki lastattiin busseihin, jotka ajoivat terminaaliin. Passintarkastuspisteen yli näinkin jo Jatan odottamassa. (1.10.)

Alkuhavaintoni Vietnamista keskittyivät helposti havaittaviin eroihin, asiat tuntuivat mielestäni hyvin sekavilta enkä nähnyt missään mitään logiikkaa. Pelkäsin jopa eksyväni korttelin matkalla.

> Täällä kaikki menee vaan sekaisin, oli sitten kyseessä jalankulkija tai autoilija, tai joku siltä väliltä. Kaikki vaan etenee hitaasti omaan suuntaansa ja jotenkin se siitä lutviutuu. Ja autot käyttää torvea niin, että kävellessä on vaikea keskustella. (30.9.)

Liikenne ja muut ulkoiset seikat olivat ensimmäisinä viikkoina kertomukseni vakioaiheita. Kotiin menevissä kirjeissä minulla oli tarve vakuuttaa ympäristön länsimaisuutta ja löytää myös yhtäläisyyksiä, ehkä juuri ennen lähtöä tuttavilta kuultujen käsitysten takia. Tosin olosuhteet olivat yllätys myös minulle, joten suhtauduin länsimaistyyppiseen hienouteen lapsellisen ihastuneesti. Maaseudun ja viidakon sijaan oleskelinkin miljoonakaupungissa ja monella tavalla elintapani olivat huomattavasti ylellisempiä kuin Suomessa ja oli varaa asioihin, joihin kotimaassa ei olisi.

> Jatta vei mut uimaan läheiseen Daewoo -hotelliin, jonka kuntoklubilla hän on osakkaana. Hieno paikka. Mä sitten uiskentelin ulkoaltaalla palmujen katveessa ja lueskelin Vietnam -oppaita (- -) Jatalla on täällä kotiapulainen. Täällä siis tottuu liian hyvälle, peti pedataan, ruoka on valmiina, pyykit tulee viikattuina kaappiin. (2.10.)

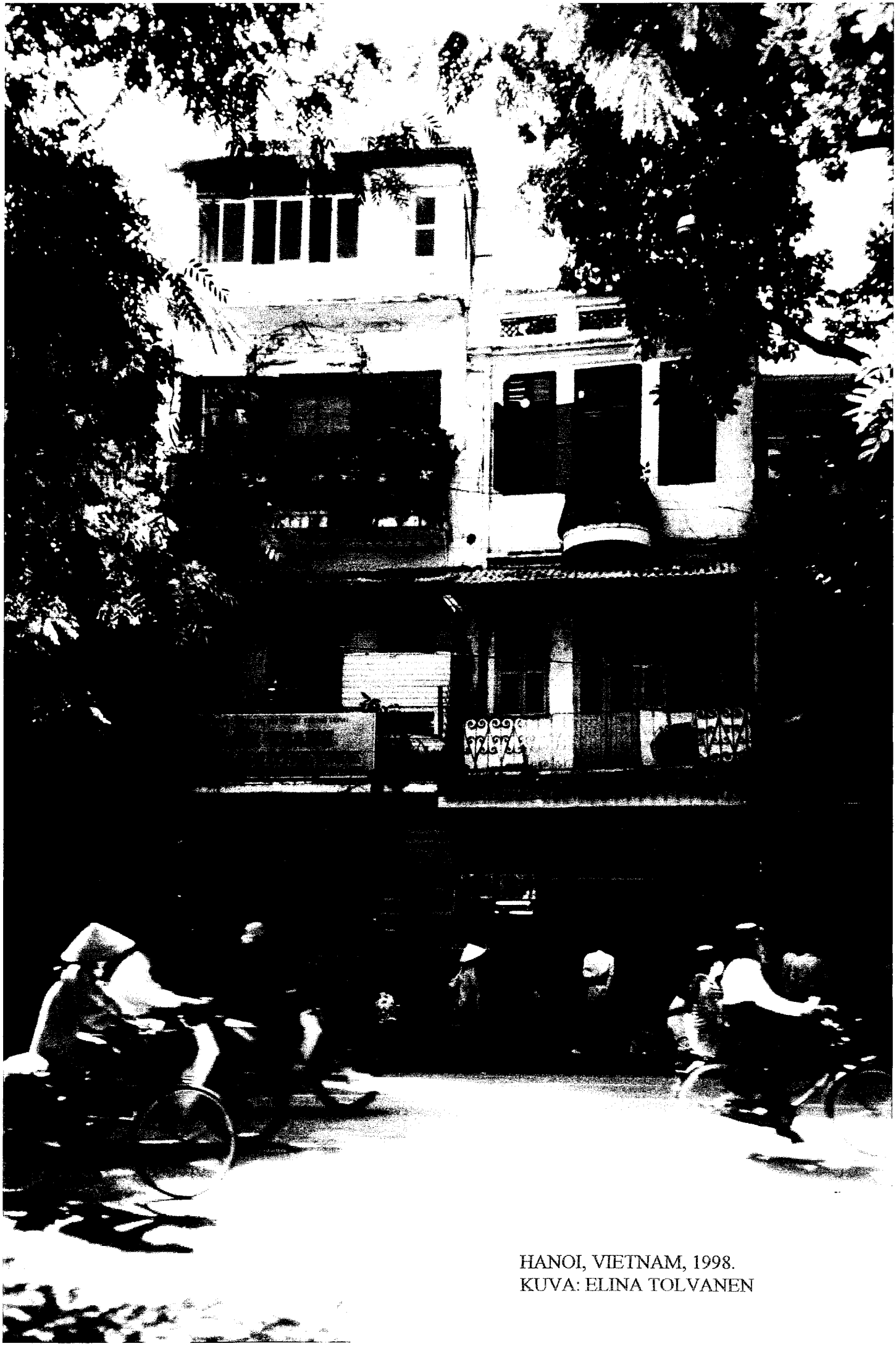

HANOI, VIETNAM, 1998.
KUVA: ELINA TOLVANEN

Ensimmäisen viikon kuluessa en kyseenalaistanut mitään, vaan nautin elämästäni aurinkolomalaisen tavoin. Ensimmäiset yritykset opetella liikkumaan yksin olivat hupaisia ja kieliongelma, joka on yksi päiväkirjan ja kirjeiden pääteema, tuli tutuksi.

> Kävelin sitten yksikseni kotiin (- -) Kaikki risteykset näyttää niin samanlaisilta. (- -) Hassua, miten rohkeaksi mä tunsin itseni jo tosta pienestä kävelystä yksin. Kun kyllähän tommosen korttelinvälin nyt kävelee kuka vaan. Kun hotelli jopa näkyy meille. Mutta mä pelkään tätä liikennettä ja ihmismassaa. Kun ei ymmärrä kieltä, ei kylttejä eikä tajua mistään mitään. (1.10.)

> Kävin ajelemassa [siklolla, polkupyörätaksi] Temple of Literaturen puiston ympäri. Se on helppo reitti täältä neuvoa ja huitoa. Kaupunkiin tutustumisen olen aloittanut opiskelemalla kartan mahdollisimman hyvin. Mä olen huomannut sen hyväksi keinoksi. Se antaa itsevarmuutta kun tietää minne on menossa. (- -) Siklokuski, jonka otin, vei minut ensin läheiselle kujalle, jossa yrityksen muut jäsenet odotteli kyytejä. Minut siirrettiin parempaan sikloon ja kuskille, joka osasi kaksi sanaa enemmän englantia. Tunsin olevani näyttelyesine, kaikki tulivat katsomaan ulkomaalaista madamea, joka oli onnistuttu nappaamaan kadulta. Oli myös samanlainen epätietoinen olo, kuin Bangkokin lentokentällä, kun käännyttiin kujalle. En heti ymmärtänyt miksi ja kuski ei tietenkään osannut selittää. Sitä alkaa miettiä, että mihinkäs tässä mennään. Olo tuntui hölmöltä kun tajusin, että syy miksi en löytänyt kuskia nopeammin, oli se että seisoin väärällä puolen katua menosuuntaan nähden. Siksi mun varmaan piti vaihtaa kuskiakin, se ensimmäinen oli menossa jo jonnekin, mutta ei halunnut jättää hyvää kyytiä ajelehtimaan tienvarteen. On niillä mahtanut riittää tarinaa hölmöstä turistista, joka huitoo kyytiä väärällä puolen tietä. Mutta siklo tuntui hauskalta vehkeeltä. Siinä on kahdenistuttava kori edessä ja kuski polkee polkupyörää takana. (2.10.)

Pelko ja epävarmuus olivat jatkuvasti läsnä, mutta silti minussa eli jokin kumma haavoittumattomuuden tunne. Välillä tuntui kuin ei olisi oikeasti läsnä, kuin kaikki ympärillä olisi jotain suurta näytelmää, jota katselin ulkopuolisena. Kaikki oli suurta seikkailua, josta nautin.

Kuvaan myös joukkoon sulautumattomuutta, erottumista jo ihonvärin perusteella, sillä oli hyvin hämmentävä kokemus tulla joka paikassa huomioiduksi ulkonäkönsä takia. Ulkomaalaisten pieneen määrään kiinnitin myös huomiota, samoin ulkoisiin seikkoihin, kuten ihmisten pukeutumiseen ja tyyleihin. Kerroin myös torivierailuista ja uusien ihmisten (pääasiassa Jatan työtuttavia) tapaamisesta. Ensimmäisen viikon havainnointini keskittyy lähes pelkästään ulkoisiin seikkoihin ja eroihin. Ensimmäisten päivien jälkeen iski suunnaton väsymys, aivoni tuntuivat olevan ylikuormitetut ja tarvitsin unta huomattavasti normaalia enemmän.

3.1.3 Arki alkaa

Lasken tämän vaiheen alkavaksi noin viikon jälkeen saapumisestani, jolloin siirryin puhtaasta lomailusta säännölliseen päiväohjelmaan ja aloitin kouluavustajana kansainvälisen koulun neljännellä luokalla. Työskentelyn aloittaminen antoi minulle jonkun kiinnekohdan, päivittäistä tekemistä ja uusia kontakteja, näin se helpotti kotiutumistani. Saapuessani Hanoihin en tiennyt koulusta juuri mitään, ainut varsinainen informaatio luokasta ja sen toiminnasta oli ennen lähtöä luokan opettajalta Maryltä saatu lyhyt kirje.

> [Maryn kirje 17.8.] Hi Elina, just give me a ring when you get to Hanoi and we'll arrange a time for you to come in and have a chat about what we're doing. Our topic is on native americans looking at homes, dress, communication, hunting and environment. We are also doing a book study on "Squanto - Friend of the Pilgrims". In math we are doing number work, measuring, place value and 3d shape. We are also planning a mini UN unit on stereotypes and prejudice to link in with native americans. I hope this will give you some idea of what we are doing, however, when you come in to talk you will get a better idea of how the class operates. So give the school a ring and I'll see you soon. Mary.
>
> Soitin aamulla Marylle koululle ja sovin, että menen sinne maanantaiaamuna. Jännitti kamalasti soittaa, suunnittelin paperille kaikki "vuorosanat" jne. Puhelimessa kun ei oo niin helppo ymmärtää englantia. Ei näe puhujan kasvoja. Ensimmäisen puhelun aikana Mary oli välituntivalvonnassa, jätin sinne viestin ja nimeni. Tavaaminen oli vaikeaa, nauroimme puolin ja toisin viestin vastaanottajan kanssa. Mutta eipä kait se niin vaarallista ollut, jos siellä ei joku kirjain ihan oikein ollut. Marystä itsessään jäi vähän viileä ja kiireinen vaikutelma. En tiedä, mitä mä sitten oikeastaan odotin. Mutta ainakin hän oli huomattavasti nuoremman kuuloinen, kuin ennakkoon olin kuvitellut. Varmaan siinä kolmisenkymmentä. (2.10.)

Luokan opettaja Mary oli britti, alle kolmekymppinen ja työskenteli kolmatta vuotta Hanoissa. Hänen miehensä opetti yläasteen ja lukion puolella. Koulun opetuskielenä oli englanti, jota oppilaiden myös tuli aina käyttää, keskenäänkin keskustellessaan. Luokassa oli 15 oppilasta, joista 6 oli Etelä-Koreasta, 2 Intiasta ja loput Australiasta, USA:sta, Hollannista jne. Välillä "kotimaata" oli vaikea määritellä, useat lapset olivat matkustamisen veteraaneja, parhaimmillaan (tai pahimmillaan) 9-vuotias oli jo kokenut neljässä maassa asumisen. Luokka oli 4. luokka, koulu aloitetaan vuotta aiemmin kuin Suomessa.

Aloitin tänään työt. Luokassa on viisitoista oppilasta, tunnen nimeltä jo muutaman (- -). Luokka vaikuttaa rauhalliselta ja mukavalta. Marynkin [luokan opettaja] kanssa varmaan selviän. Hän vain oli tainnut ajatella mulle hiukka erilaista roolia kuin mitä olen itselleni ottamassa. Mä kun en ole tekemässä mitään opetusharjoittelua. Mutta tehtiin sellainen diili, että katsellaan ihan rauhassa tämän viikon loppuun ja pidetään silloin uusi palaveri siitä mitä haluan tehdä. Kun koulu käy enemmän tutuksi, on helpompi tietää mitä haluaa. Pari kiinnostavaa asiaa kyllä löytyi jo tänään: Kim ja ryhmä, jota kutsutaan nimellä ESL, "English as second language" [oppilaille joilla oli erityisiä vaikeuksia englannin oppimisessa, tai jotka olivat juuri saapuneet kouluun]. Kimillä on oppimisvaikeuksia, varsinkin matematiikassa ja sain jo matematiikan tunnilla erikoispestin auttaa häntä selviämään.

Jotenkin vain tuntuu, että ei minusta tällä hetkellä ole juurikaan apua kenellekään. Piti päivän mittaan katsoa sanakirjaakin muutaman kerran, että ymmärsi mistä tehtävissä on kyse. Pelkällä päättelylläkään ei aina selviä. Mutta opin runsaasti uusia sanoja. Pitäisiköhän niitä ruveta kirjoittamaan ylös, vai luottaisiko vain siihen, että ne pysyvät muistissa? Illalla olin aivan hirveän väsynyt. On rasittavaa kuunnella vieraskielistä puhetta koko ajan. Toisaalta se tekee todella hyvää, siellä on pakko saada kaikki asiansa selvitettyä englanniksi. (5.10.)

Oppilaat ei oikein luota siihen, että multa voisi kysyä jotain. Pari kertaa onnistuin kyllä antamaan ihan hyviä neuvoja ATK -tunnilla, niin sen pitää ollakin. Mun pitää tehdä itseni tarpeelliseksi niille. Muuten se kielimuuri ei ikinä ohene. Ei ne kysy multa neuvoa, jos ne ei luota siihen, että mä kykenen neuvomaan.

Minua hiukka on alkanut ihmetyttää, (- -) USA:n suuri osuus opetettavassa aineksessa. Tämän hetken topic [yleisteema] on native americans, ATK:ssa etsittiin Madeleine Albright'ia ja jenkkilän baseball-tähtiä internetistä jne. Ja kuitenkin lähes kaikki oppilaat ovat aasialaista alkuperää... Mä mainitsin siitä Marylle [luokan opettaja], se myönsi, mutta sanoi, että ei se sellaista ole kaiken aikaa. No, ken elää se näkee. (6.10.)

Täällä oppilaat ovat mielestäni vähemmän itsenäisiä kuin Suomessa. Heidät tuodaan kouluun, haetaan koulusta, opettaja hakee heidät pihalta, opettaja saattaa heidät kuvisluokkaan tai vietnamin tunnille jne. Oppilailla ei ole kelloja –ei kenelläkään, mikä ihmetyttää mua suuresti- ja jos heiltä kysyy milloin mikäkin tunti alkaa, he vaan kohauttaa olkapäitään. Eivätkä todella tiedä. He vaan menee hanhenmarssia minne milloinkin käsketään.

Opettajan valta-asema on myös aika paljon suurempi kuin Suomessa. Opettajaa puhutellaan Ms. [sukunimi] ja minä olen Ms. Elina. Luokassa todella pidetään suut supussa, jos ei kysytä. Tunnelma on kuitenkin välitön ja lämmin, joten ei tää minusta pahalta näytä. (7.10.)

Minä (vas.) ja kansainvälisen koulun oppilaita pelaamassa 1998
Kuva: Elina Tolvanen

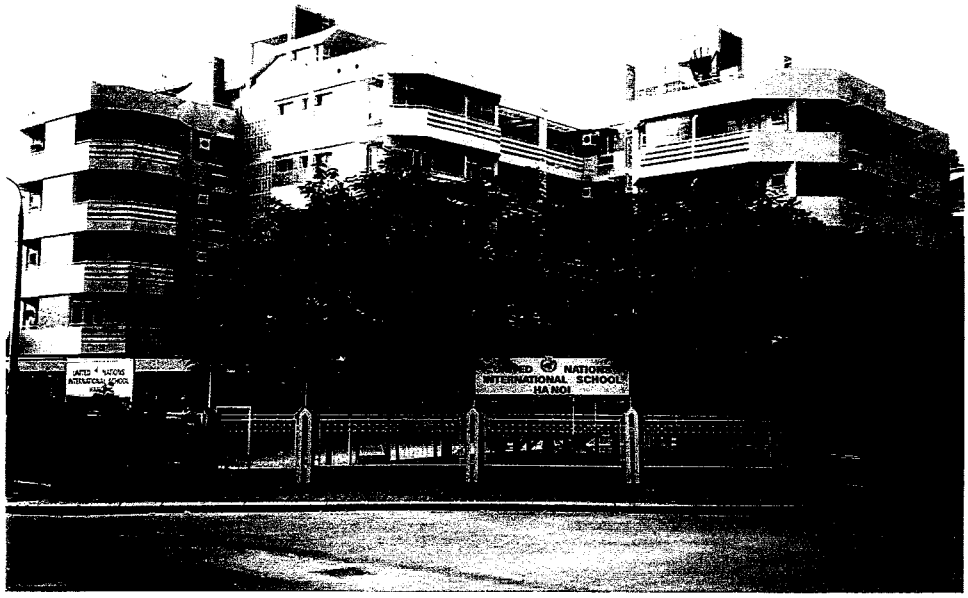

YK:n kansainvälisen koulun rakennus Hanoissa 1998
Kuva: Elina Tolvanen

time	Monday	Tuesday	Wednesday	Thursday	Friday
8.20	maths	maths	maths	maths	maths
9.05	topic	topic	music	topic	topic
10.05	**break**	**break**	**break**	**break**	**break**
10.20	topic	computers	computers	PE [liik.]	library
11.05	topic	topic	topic	PE	library
11.50	vietnamese	**lunch**	vietnamese	topic	vietnamese
12.35	**lunch**	PE [liik.]	**lunch**	**lunch**	**lunch**
1.20	music	PE	art	topic	language
2.05	topic	topic	art	topic	singing

Oppilaiden koulupäivät olivat pitkiä eikä varsinaisia taukoja ollut päivän aikana kuin kaksi. Muut tauot olivat vain mahdollisia siirtymiä opetustilasta toiseen. Koulu alkoi aamulla 8.20 ja päättyi kolmelta. Kouluruokailua tai ruokatilaa ei ollut, vaan oppilaat söivät kotoaan tuomiaan eväitä luokan lattialla. Koulun jälkeen oli mahdollista jäädä ulos pelaamaan pelejä vielä tunniksi valvottuna. Luokanopettaja opetti perusaineet, omat opettajansa olivat kuvaamataidossa, musiikissa, liikunnassa, atk:ssa ja vietnamin kielessä.

Koulun opettajat olivat myös ulkomaalaisia vietnamin kielen opettajia lukuunottamatta. Lähes kaikki olivat USA:sta, Australiasta ja Iso-Britanniasta. Tämä johtui lähinnä opettajille asetetusta kielitaitovaatimuksesta, joka käytännössä tarkoittaa, että opettajiksi valikoituu äidinkielenään englantia puhuvia. Koulun pääasiallisena tarkoituksena, varsinkin ala-asteella, kun oli opettaa oppilaille englannin kieltä ja tämän vuoksi opettajan hallitsema "oikea aksentti" ja monipuolinen sanavarasto olivat tärkeitä. Vietnamilaisia oppilaita ei koulussa ollut ollenkaan korkeiden lukukausimaksujen takia. Suomalaisia oppilaita oli ala-asteella kaksi, kumpikaan ei "omassa" luokassani.

Tavallinen päiväohjelmani vakiintui hyvin nopeasti. Aamulla kouluun, ruokatauolla kotiin syömään Lanin laittamaa lounasta ja takaisin koulusta kotiin noin kolmelta. Lan työskenteli puolipäiväisesti (n. 6 h päivässä) Jatan taloudenhoitajana, joten hän oli yleensä jo lähtenyt kotiin kun palasin takaisin iltapäivällä. Iltaohjelmana oli usein kyläily, harrastin myös paljon pyöräilyä ja opin hahmottamaan miljoonakaupungin perusreittini kohtuullisen hyvin. Myös kielenopiskelu täytti iltojani.

Hanoi on Vietnamin pääkaupunki ja kaupunkina lumoava ja vilkas, siksi retkeilinkin iltapäivisin paljon. Aurinko nousi aamulla kuudelta ja laski illalla kuudelta. Suomalaista ihmetytti erityisesti nopea pimeän tulo, alkuvaiheessa yritin olla kotona aina ennen auringonlaskua, koska pimeässä oli hankalaa tunnistaa paikkoja. Silti pimeän tulo nopeasti kymmenessä minuutissa yllätti usein. Opittuani kulkemaan itsenäisesti asialla ei enää ollut niin väliä.

Virallista Hanoin asukasmäärää on vaikea sanoa, koska kaupunkiin muuttaa runsaasti ihmisiä maaseudulta ilman lupaa. Virallinen luku on 2,7 miljoonaa tällä hetkellä. Ihmismäärä oli minulle aluksi shokki, moisia ruuhkia ja tungoksia en olisi edes unissani osannut ennalta kuvitella. Liikenteessä tavallisin kulkuneuvo olivat moottoripyörät ja polkupyörät, autot olivat lähinnä takseja tai armeijan käytössä. Ruuhkien vuoksi ilma oli ajoittain saastunutta, pyörällä ajaessa oli hyvä pitää aurinkolaseja suojaamassa silmiä pölyltä, ilma oli siniharmaata ja yskitti.

Päiväkirjassani kuvaan toistuvasti sitä, miltä paikallinen arki minusta näytti sekä haluani sopeutua paikalliseen elämänmenoon. Alussa kirjoitin sopeutumisesta nimenomaan ulkoisena sopeutumisena, esim. vaatetuksen osalta.

> Mulla on hurja halu sopeutua. Olen jo huomannut, että turistilta ei kannata näyttää. Siis pois lyhyet mekot, kartat, kamerat jne. Tilalle polkupyörä, paitapusero, leveälahkeiset housut ja vesipullo. Mä en ikinä voi käydä paikallisesta, siispä kannattaa yrittää käydä paikallisesta ulkomaalaisesta. Saa kaduilla enemmän rauhaa. Turistit syödään elävältä... (4.10.)

Mahdollisesti tieto päiväkirjan pidon tarkoituksesta herätti halun näyttää kuinka hyvin selviydyn. Tässä kyse on tietenkin hyvin pinnallisesta massaan sulautumisen halusta, joka siinä ympäristössä oli ymmärrettävää. Vietnamissa on erittäin vähän ulkomaalaisia pysyväisluontoisesti, eikä turistejakaan paljon, joten peräänhuutelu, tuijottaminen ja jopa ihon ja hiuksien koskettelu on tavallista. Jatkuva ihmettelyn ja huomion kohteena oleminen oli alkuaikojen jälkeen lähinnä rasittavaa, joten ei ihme, että yritin tietoisesti minimoida sen.

Itsenäisyys ja omatoimisuus olivat minulle tärkeitä, yritin aktiivisesti heti alusta lähtien oppia liikkumaan yksin kaupungissa. Se oli ainoa mahdollisuus, koska paikallisten kanssa kommunikointi oli kielivaikeuksien takia lähes mahdotonta, minä en osannut vietnamia ja he eivät osanneet englantia. Täytyi siis itse tietää, minne oli menossa ja miten kauan aikaa siihen menee.

> Täällä on aivan elekielen varassa. Nää kun ei täällä todellakaan puhu englantia, kaduilla osataan perussanat madame, dollar, taxi, motorbike. Ja sillä ei paljon kommunikoida. Mä olen kyllä jo opetellut käsimerkit, ne auttaa kyllä vähän. (6.10.)

> Tosin silloin jo helpotti kun oppi käsimerkit parin päivän päästä tulosta. Pystyi huitomaan itselleen siklon oikealla tavalla ja myös kieltäytymään heilautuksella. Nyt kun on oma pyörä, niin ero on huima. Voi kulkea keskustassa ilman sitä jatkuvaa huutelua "Madame, madame". Kyytejä ei tarjota, koska ne näkee, että sulla on pyörä. Kaupoissa kauppiaat kysyy missä asun, sen sijaan että kysyisivät mistä maasta tulen. Pieniä asioita, iso sävyero. Eli olen liukumassa turistikastista täällä asuvien ulkomaalaisten joukkoon. (12.10.)

Alussa yritin siis ratkaista kommunikointiongelmat liikkumalla omatoimisesti ja yrittämällä pärjätä mahdollisimman paljon ilman kenenkään apua. Olin jo oppinut ihmisiä tarkkailemalla ja matkimalla joitain viittomia ja muita tapoja, jotka auttoivat arjessa. Monet minulle luonnolliset viittomat olivat Vietnamissa epäkohteliaita, joten yritin olla tarkkana.

Kuvaan myös epäluuloani paikallisia kohtaan, joka oli luonnollista ympäristössä, jossa en ymmärtänyt mitään puhutusta. Olin varuillani, epäilin ihmisiä, pelkäsin huijausta tai väärinkohtelua.

> Helposti saattaa sortua sellaiseen ajatteluun, että he [vietnamilaiset] ovat olemassa vain palvellakseen minua. Kun heihin ei saa mitään kontaktia, eikä heihin ole myöskään kontaktissa missään ns. tasavertaisessa paikassa. Vaikka töissä, ystävien kautta tms. Sitä miettii tekeekö Lan [taloudenhoitaja] palvelukset minulle samaan tahtiin kuin Jatalle, pitääkö kauppias minua turhaan odottamassa, mitä kaikki tuijottavat ihmiset minusta ajattelevat. Tässä just näkee sen kun ei ymmärrä. Sitä rupeaa etsimään salattuja merkityksiä kaikesta ja näkemään mörköjä siellä missä niitä ei ole. (12.10.)

Tiedostin tunteideni epäoikeudenmukaisuuden, mutta en silti mahtanut niille mitään. Olin koko ajan varuillani ja vahdin omaa etuani. Vietnamilaiset näin yhtenä massana, vastakkainasetteluna "minä vastaan ne jotkut". Tässä vaiheessa kirjoituksiini alkaa kuitenkin tulla muutakin sisältöä kuin ulkoisten tapahtumien kuvausta, siirryn kohti jo jonkunlaista paikallisen näkökulman huomiointia ja moraalisia pohdintoja. Päiväkirjoissa kuvaan myös keskusteluja, joita olen käynyt maassa pidempään olleiden ulkomaalaisten kanssa ja tietoja, joita olen heiltä maasta saanut.

Liikenne säilyi vakioteemana, mutta siitä ystäville kirjoitettujen sähköpostiviestien sävy oli lähinnä hupaileva. Tein liikenteen eroista vitsin peittääkseni asian vakavamman puolen, josta kirjoitin päiväkirjaani.

> Tänään mä olin ensimmäisessä kunnon kolarissa täällä. [moottoripyöräilijä törmäsi polkupyörääni] Täällä siihen törmäyksen mahdollisuuteen on joutunut jotenkin varautumaan jo ennalta. Joka kerran kun pistää päänsä ulos sitä miettii. (- -) Mä muistan ajatelleeni siinä lentäessäni, että nyt se sitten sattui. (- -) Mä oikeestaan hämmästyin sitä, että pystyin olemaan rauhallinen. (- -) Tollasina hetkinä todella tajuaa miten yksin on. Mulla ei ollut edes kenenkään puhelinnumeroja mukana, ei mitään papereita kertomassa kuka olen. Kehen mä olisin saanut yhteyden, jos todella olisi sattunut jotain? (14.10.)

Kaukana kotoa ollessani oli oma kuolevaisuuteni aivan eri tavalla mielessäni kuin tutussa ympäristössä. Toisaalta taas oli tunne edellä mainitusta massaan sulautumattomuudesta, jolloin mielessä oli illuusio omasta haavoittumattomuudesta. Nämä kaksi tunnetta yhdessä loivat tunteen "vaarallisesta elämästä", jostain "todellisesta", joka sai minut tuntemaan itseni hyvin eläväksi.

Aloitin vietnamin kielen opiskelun muutama viikko saapumiseni jälkeen, vaikka monet tuttavistani (varsinkin koulun opettajat) pitivät sitä hyödyttömänä, koska viipyisin maassa vain lyhyen ajan. Jatta ja muu lähipiirini sen sijaan suhtautui kannustavasti, heillä oli taka-ajatuksena myös tutustuttaa minut edes yhteen paikalliseen ihmiseen ja auttaa näin sopeutumistani alkuun. Sopiva opettaja järjestyi tuttavien kautta. Minulle kielen opiskelulla oli todella iso merkitys, sillä suppeankin perussanaston hallinta auttoi selviytymään arjessa huomattavasti paremmin. Tutustuin oleskeluni aikana hyvin vietnaminopettajaani, josta käytän tässä nimeä Huong. Huongilla on opettajatausta ja hän opetti myös muita ulkomaalaisia sivutyökseen. Hän opetti minulle paljon omasta kulttuuristaan ja olin hänen avustaan hyvin kiitollinen.

> Ensimmäinen vietnamintunti on nyt sitten ohi. Huong [vietnamin opettajani, nainen] tuntuu olevan ihan ok. Opeteltiin aakkosia ja ääntämistä, numerot ja nimen kysyminen. Sävyt on vaikeita, on olemassa kolme eri tyyliä sanoa kukin vokaali, lisäksi on 6 erilaista intonaatiota; tasaista, nousevaa, laskevaa jne. Mutta ei se niin vaarallista ole, jos mä en kamalasti opi. Kunhan edes harrastan jotain. Ja saa yhden tuttavan täältä, Huong on nuori, alta kolmekymppinen. (13.10.)

Parin viikon Hanoissa olon jälkeen päiväkirjojeni sävy alkaa vaihtua. Sulautumishaluni paikalliseen massaan muuttuu lähinnä pakonomaiseksi ja haluan erottautua turisteista kaikin mahdollisin keinoin. Kyse on ehkä siitä, että kun kirjoittamisensa tarkoituksen tietää edes summittaisesti etukäteen, niin kirjoittamaansa tekstiä ja elämäänsä elämää näyttää arvioivan koko ajan kirjoittaessaan, vaikkei edes haluaisi ja tulee tarve näyttää, että selviän ja sopeudun. Pyrin välttämään itsesensuuria ja kaunistelua, koska tiesin, että voin käyttää aineistostani vain haluamani osan. Itsesensuuri ehkä olisi iskenyt, jos tiedossa olisi ollut materiaalin antaminen jonkun toisen käsiin. Mutta koko ajan mielessä kaiversi pelko siitä, teenkö tarpeeksi, olenko tarpeeksi "syvällinen", kirjaanko olennaisia asioita?

> Kun mä kuljen tuolla katuja, joskus tuntuu, että menenkö täällä vaan silmät sokkona. Ihan kuin olisi keskellä jotain teatterijuttua. Sitä voi kävellä korttelin toisensa perään, ilman että todella näkee. Mikään ei kosketa sen kummemmin (- -) Sitä ikään kuin jäädyttää itsensä ja omat tunteensa ja vain katsoo, että aha - tollaistakin on olemassa. Mä mietin, että pitäisikö tuntea ns. syvemmin. Mutta kun mua ei ahdista tää köyhyys täällä, eikä mun tee mieli vinkua kauhusta kun nään rotan. Mä vaan kohautan olkapäitä. Toisaalta mä ajattelin jo tänne tullessa, että mä en mee parantamaan maailmaa, enkä tuomitsemaan ketään. Vaan katsomaan millaista täällä on. (12.10.)

Niin kauan kuin minulla ei ollut omakohtaisia kontakteja paikallisiin ihmisiin, ulkopuolisuus ja välinpitämättömyys oli mahdollista. Voin todellakin kuvailla kulkevani kuin keskellä lavasteita ja pyrkiä tarkastelemaan kaikkea välinpitämättömästi ulkopuolisen silmin. Mutta oman perimmäisen välinpitämättömyyden tunnustaminen järkytti minua ja samanaikaisesti mietin pitäisikö "tuntea syvemmin", tunsin syyllisyyttä siitä etten tuntenut syyllisyyttä.

> Mua ahdistaa. Jo pari päivää on ollut sellainen vetämätön olo. Ei ole tehnyt mieli tutkia kaupunkia, ei tehdä mitään. Olen vain pakottanut itseni liikkeelle. Illoin ei ole tekemistä, olen huono liikkumaan pimeällä. Eikä mulla sitä paitsi ole paikkaa minne mennä. Ja pimeä tulee aikaisin ja nopeasti.
>
> Televisiosta ei tule mitään mitä voisi katsoa, jotain vietnamilaista ja intialaista. No, on meillä CNN, mutta se on omalla tavallaan ällöttävä. Jenkkitekopirteys etoo ja eihän sieltä kumminkaan muuta tule kuin Clinton - Lewinsky -skandaalia ja sitä ei enää jaksa seurata. Kirjojakaan ei jaksaisi aina lukea englanniksi, se on rassaavaa. Ystäviä ei ole täällä, ei ainakaan sellaisia joille voisi ruikuttaa. Se on ihan sama juttu kuin sen lähtöpelon kanssa. Sitä vaan yrittää näyttää kaikille iloista naamaa, olla rohkea ja sanoa ettei oo mitään hätää ja kaikki on ok. Niin kuin kyllä tavallaan onkin. Sitten ahdistaa se pelko siitä ettei tästä ikinä ole graduaineistoksi. Etten mä onnistu tekemään tarpeeksi syvällisiä juttuja. Mutta miten sopeutua kulttuuriin, johon ei saa kosketusta? Tärkein lähde, ihmiset, on aika saavuttamatto-

> missa kielimuurin takana. Kirjoitin [kirjeen] se auttoi vähän.
>
> Viime viikolla kaikki oli vielä niin uutta ja jännittävää. Nyt ei ole oikein edes inspiraatiota lähteä minnekään. Erityisesti mitään ei tarvitse, jos tarvitsee niin Lan [taloudenhoitaja] hoitaa tai Unicef järjestää. Perusreitit keskustaan jo osaa, samoin toimistolle. Eli niitäkään ei tarvitse. Eli aivan perusta on hallinnassa eikä ole mitään välitöntä tarvetta oppia uutta. (12.10.)

> Nyt iski sellainen fiilis täällä, että ei tästä tuu mitään. Että mä en saa ikinä kerättyä mitään sellaista kasaan, mistä olisi jollekin hyötyä. Tää on niin hemmetin epämääräistä vaan kirjoittaa jotain ylös. Jumalauta mikä metodi. Jos ois joku mittari, niin vois sanoa, että tämä, tämä ja tämä, nuo vielä jäljellä. Mutta milloin mä tiedän mikä on tarpeeksi? Puhumattakaan siitä, mikä on käyttökelpoista... (12.10.)

Pelkäsin suuresti tutkielmani epäonnistumista materiaalin puutteellisuuden johdosta. Minun oli ennalta mahdotonta tietää, mihin suuntaan tutkimus oli kääntymässä ja mikä olisi mielenkiintoista, mihin kannattaisi keskittyä.

Minulla oli siis kova halu oppia elämään maassa, mutta tiedostin pian sen vaikeudet kielieron, ihonvärin, kulttuurin ja lyhyen oleskeluajan johdosta. Tuli olo ulkopuolisuudesta ja jopa fyysisestä turvattomuudesta. Vietnamilaiset näin aluksi pelkkänä massana, jopa tuttuja henkilöitä oli vaikea tunnistaa, koska en osannut kiinnittää huomiota oikeisiin asioihin. Tuntui vain, että kaikilla oli mustat hiukset, vinot silmät ja tummempi iho kuin minulla. Kaikki myös olivat pieniä ja hoikkia. Tiedostin osin pelkojeni epäoikeudenmukaisuuden, mutta tiedostamisesta huolimatta en mahtanut tunnereaktioilleni mitään. Pelkäsin, etten osaa olla tässä maassa.

3.1.4 Alkava sopeutuminen

Tähän vaiheeseen lasken kuuluvaksi suurimman osan matkani ajasta. Kolmesta tai neljästä ensimmäisestä viikosta selvittyäni oloni alkoi tasaantua ja elämisen tyyli tuntui vakiintuneen. Tässä vaiheessa aloin jo sisäisestikin tuntea itseni kotiutuneeksi. Koulutyö sujui periaatteessa hyvin eikä kieltäkään tarvinnut enää miettiä koko ajan.

> Olin tänään uimassa luokan kanssa. Menin alkeisryhmän mukana, koska siellä opettaja tarttee enemmän apua. Oli hauskaa olla hyödyksi. Menimme West Lakelle jonnekin compound-alueelle [aidattu, vartioitu asuinalue]. Hurjan hienolta näytti, mutta niinhän se näyttää siinä suunnassa kaupunkia. Minusta oli hirvee kilpailu,

> kenen viereen istun, kenen ryhmän kanssa menen uimaan, ketä autan uimaan jne. Lapset on ihan samanlaisia kuin Suomessakin. Ainut, että nää on täällä kohteliaampia, tai muodollisempia. Se Miss Elina tuottaa mulle vieläkin vaikeuksia. Mun tekisi mieli välillä huutaa, että mä en ole mikään Miss, käyttäytykää nyt jo niinkuin kaikki normaalit kakarat käyttäytyy.
>
> Kaikki oppilaat eivät vielä osaa uida kunnolla. Varsinkin aasialaiset tytöt näyttää olevan se ryhmä, jotka on siinä suhteessa pulassa. Sen kyllä tavallaan ymmärtää, uiminen ei oikein kuulu siihen kulttuuriin. Ne on niin häveliäitäkin vaatteiden vaihdossa ja muussa sellaisessa. (13.10.)

> Keskusteltiin Maryn kanssa oppilaista ja varsinkin vanhemmista. Marylla oli juuri arviointikeskustelut vanhempien kanssa. Aasialaiset vanhemmat on hänen mukaansa hyvin kiinnostuneita siitä miten lapsi sijoittuu ikätovereihinsa verrattuna luokassa; onko lapsi huipulla, keskellä vai alhaalla, onko hän tottelevainen, tekeekö niinkuin sanotaan. Länsimaalaiset vanhemmat kysyy onko lapsella sosiaalisesti kaikki hyvin, onko hän onnellinen luokassa, miten hän on edistynyt omasta lähtötasostaan. Nää on siis kaksi hyvin erilaista maailmaa, lapset tulee niin erilaisista oloista. Ja näkyyhän se luokassa, täällä kunnioitetaan opettajaa ihan eri tavalla. (17.10.)

Minulla oli luokassa muutama oppilas, joiden vakituisesta avustamisesta huolehdin. Läheisimmät välit muodostuivat jostain syystä aasialaissyntyisten oppilaiden kanssa, mahdollisesti kyse oli kielitaidosta, jossa myös heillä oli välillä suuriakin puutteita. Tutustuin myös alkuopetukseen ja ESL-opetukseen (English as second language), jota oli tarjolla muutaman kerran viikossa niille oppilaille, joiden englannin kieli kaipasi lisäharjoittelua.

Oppilaiden kulttuuritaustasta johtuvia eroja ei mielestäni huomioitu opetuksessa juuri millään tavalla. Kansainvälisen koulun opetussuunnitelma oli yhteneväinen muiden vastaavien koulujen kanssa ja mainitsinkin aiemmin, että minusta opetus tuntui hyvin Eurooppa- ja USA -keskeiseltä, vaikka suurimmalla osalla oppilaista sukujuuret olivat jossain ihan muualla. Minun siellä ollessani teemana (topic) oli mm. intiaanit ja siihen liittyvä kirjaprojekti. Opetusjärjestelyissä näkyviä kulttuurieroja saattoi havaita vain muutamissa yllä olevan uintimatka-esimerkin kaltaisissa yhteyksissä ja silloinkin kaikki oppilaat osallistuivat toimintaan yhtälailla.

Ehkä opetusjärjestelyjä helpotti uskonnollisen aineksen puuttuminen opetuksesta tyystin, Suomessahan joudutaan juuri tämän vuoksi tekemään runsaasti erikoisjärjestelyjä. Jouluakaan ei koulussa mitenkään juhlittu tai huomioitu, joitain "neutraaleja" lauluja, esim. Petteri Punakuonoa laulettiin kyllä ja minä kerroin, että suomalainen joulupukki ajaa reellä lumessa eikä amerikkalaiseen tyyliin kömmi sisään savupiipusta.

Opettajan valta-asema oli hyvin paljon suurempi kuin mihin minä olin tottunut. Kertaakaan oleskeluni aikana en kuullut oppilaan sanovan vastaan opettajalle, en edes parissa tapauksessa, jossa minä olin neuvonut oppilaalle tehtävän päin mäntyä väärinymmärryksen vuoksi ja Mary syytti oppilasta virheestä. Jouduin itse menemään väliin ja tunnustamaan oman syyllisyyteni. Mutta periaatteessa luokkatyöskentely sujui hyvin paljon samaan tyyliin kuin kotimaassakin.

Koulutyön ja vietnamin opiskelun lisäksi minulle muodostui myös muita rutiineita: löysin paikkoja, joihin solmin tunnesiteitä, muodostui maamerkkejä, omia kohteita, joihin mielellään suuntasin. Oma tuttavapiirini alkoi myös kasvaa, mistä olin hyvin helpottunut. Olin kiitollinen Jatan kautta solmimistani kontakteista, mutta omat tuttavat ovat aina omia tuttavia. Myös monista vietnamilaisista (mm. kortinmyyjät, puodinpitäjät, siklokuskit) tuli kaduilla tervehtimistuttavia ja keskustan turistikortteleiden kaupustelijoiden opittua tuntemaan minut sain kulkea rauhassa lähes päivittäisillä pyöräretkilläni. Muita ulkomaalaisia tapasin eri järjestöjen tilaisuuksissa, Swedish Camp'illa (ruotsalaisten lähetystöihmisten asuinalue lähellä, jossa järjestettiin joka viikko illanviettoja) ja koulussa.

> Eilen illalla olin (- -) dartsijoukkueessa. Joka keskiviikko porukka käy heittämässä jotain toista ryhmää vastaan jossain baarissa. Eilen pelattiin yhdessä aussikuppilassa, nimi oli Spotted Cow. Hävittiin tietty. Mutta se ei ollut pelkästään mun vika. (16.10.)

Kirjoitan paljon siitä, miten ulkomaalaisten oma kulttuuri vaikutti minusta eristäytyneeltä, kaipasin omaa vertaisryhmää, sillä nuoria oli joukossa vähän. Mietin myös monenlaisia ongelmia, jotka käsittelevät mm. palveluun suhtautumista, etuoikeuksia ja elintasoeroja, politiikkaa ja erilaista kulttuuria. Vietnamin kielen oppimisen kautta opin myös asioita kulttuurista.

> Täällä on myös hirveän tärkeää kutsua henkilöä oikealla "hän" sanalla [vietnamin kielellä]. Se kun riippuu iästä, asemasta ja perhesuhteista. Samoin jos joku vanhempi henkilö sanoo sinulle, että on hauska tavata, niin sinä et suinkaan vastaa kirjaimellisesti "samoin minusta on hauska tavata" vaan vastaus käännettynä merkitsee että "nuoremmasta henkilöstä on hauska tavata teidät myös" Eli pitää puhua kolmannessa persoonassa vaikka puhuu itsestä. (22.10.)

Lokakuun lopulla retkeilin Jatan ja vierailulle tulleiden sukulaistemme kanssa Keski- ja Etelä-Vietnamissa. Yllätyin siitä, miten ilmasto etelässä oli paljon kuumempi ja

kasvit rehevämpiä. Olisihan minun pitänyt osata varautua, sillä Vietnam on pitkä maa, n. 2 000 km. Eihän Suomessakaan ole samanlainen sää Nuorgamissa ja Hangossa.

> Lähdimme aikaisin tiistaiaamulla Ha Noista Hue'en. Kone oli Fokker70 (- -) Huessa kävimme katsomassa linnoituksen ja teimme veneretken Perfume River'illä. Tänä aamuna vuokrasimme auton ja ajoimme tänne. Näkymät olivat aika huikeat. Tie kulki vuoristossa ihan meren rantaa. Mutkia riitti ja ylä- ja alamäkeä. Kaikissa alamäkikaarteissa oli sellaiset luiskat suoraan ylös, että jos jarrut pettää, niin voi ajaa niille. Olo ei tuntunut sen vuoksi ainakaan turvallisemmalta... Jarrujen pettäminen on ilmeisesti aika tavallista. Näin myös kaameita eläinkuljetuksia. Vesipuhveleita vietiin kuorma-auton avolavalla. Niiden pään yläpuolella meni puurima, johon eläimet oli sitten turvastaan sidottu köydellä kiinni. Tänään olemme löhönneet iltapäivän China Beach'illa ja kuunnelleet merenkohinaa. Ihanaa kun on tilaa ympärillä vain olla. (28.10.)
>
> Tosin totuuden nimessä on myönnettävä, että ei se loma ihan pelkkää hymyä ja aurinkoa ollut. Sairastin pari paivää oikein kunnolla kuumemahatautia. 12 tunnin jälkeen tulivat jalkakrampit, suolojen puutteesta, kun mikään ei pysynyt sisällä. 16 tunnin kohdalla nousi korkea kuume ja hankittiin antibiootteja. 24 tunnin jälkeen mä olin jo aika kyllästynyt kylppärin kaakeleihin. 30 tunnin kohdalla pelkkä kylppärin näkeminenkin alkoi oksettaa. Mutta siitä se sitten, oli kyllä pari päivää aika heikko olo. (2.11.)

Marraskuuhun mennessä olin jo tutustunut paremmin vietnamin opettajaani Huongiin ja meillä oli yhteisiä menoja myös oppituntien lisäksi. Kuten aiemmin kirjoitin, hän auttoi minua ymmärtämään omaa kulttuuriaan, retkeili kanssani, vastaili kysymyksiini ja kertoi elämästään. Yritin vastavuoroisesti jakaa jotain omastani. Kuin korvauksena opetin häntä uimaan, otin projektin hyvin tosissani ja olin ylpeä siitä, että pystyin antamaan jotakin vastavuoroisesti hänelle.

> Täällä on menossa kansainvälinen elokuvafestivaali ja Suomesta siellä oli Markku Pölösen filmi Onnen maa. Mun vietnaminopettajani Huong oli myös Jatan ja mun mukana. Oli todella omituinen fiilis katsella leffaa täällä. Mua nolotti kamalasti, kun mä repesin täyteen nauruun jo heti elokuvan alkutekstien aikana kun se miesrintama lähtee liikkeelle hakemaan naisia toiselta seinustalta. Se oli niin uskomattoman koomista. Ja ympärillä lauma vietnamilaisia kääntää päätä ja tuijottaa, että mitä se toikin nauraa, mitä hauskaa tossa muka oli.
>
> Sitä miettii, että mitä muut tajuaa siitä, millaisen kuvan ne saa Suomesta jne. Toisaalta itsekin näkee oman maan ihan eri valossa. Jo pelkät maisemat ja paikat näyttää täkäläisestä kulmasta katsoen oudolta. Huong kyselikin leffan jälkeen, että miten paljon se pitää nykyään paikkaansa. Jatta huvitti Huongia kertomalla, että juuri tollaista hänen lapsuudessaan on ollut. Mä taas yritin torjua vääriä mielikuvia, sanomalla että ei nykyään enää. Sitä on tullut vähän yliherkäksi... (10.11.)

Tähän aikaan oma erilaisuuteni (lähinnä ulkonäön suhteen) alkoi vaivata minua. Aloin kyllästyä olemaan eri näköinen ja eri värinen kuin suurin osa muista ihmisistä. Hanoissa nuoria eurooppalaisia näkyi todella vähän, lähinnä reilaajina. Alussa olin nauttinutkin huomattuna olemisesta, mutta myöhemmin oma erottuminen alkoi tuntua kiusalliselta.

> Joskus tulee hassu tunne, että ilahtuu kadulla kamalasti kun näkee eurooppalaisen naaman. Monesti on tullut hymyiltyä ja tervehdittyä ihan ventovierasta ihmistä, vain siitä syystä, että ihon väri on sama kuin omani. Vähän sama juttu varmaan kuin jos jossain Euroopassa tapaisi yllättäen jonkun suomalaisen. Heti tuntuu tutulta ja kansalaisuus yhdistää. (12.11.)

> Jos mä täällä jotain olen oppinut, niin sen ettei ihonvärillä ja rodulla ole merkitystä kun pitää toisesta. Kaikkien kanssa ei tule toimeen, mutta sillä ei ole värin kanssa mitään tekemistä. Koulullakaan sitä ei edes ajattele. Ne vaan on mitä on. Suomessa kaikki on liian samanlaisia, siellä pienikin poikkeavuus erottuu selvästi. Mä en ole ikinä tavannut näin paljon ihmisiä ympäri maailmaa. (18.11.)

Vietnamiin aloin suhtautua tässä vaiheessa hyvin ristiriitaisesti. Toisaalta nautin olostani suuresti ja olisin mielelläni viipynyt maassa kauemminkin, toisaalta taas yhteiskunnassa oli runsaasti piirteitä, jotka arveluttivat minua ja joita en ymmärtänyt. Olin jo tässä vaiheessa oppinut maasta sen verran, että aloin nähdä hiukan myös pinnan alle.

> Jatta palasi äsken työmatkalta maaseudulta. Oli ollut katsastamassa lasten ravitsemustilannetta jne. Täällä penskat on ihan järkyttävän pieniä. Kun olin pyöräilemässä, niin yksi pikkupoika alkoi jutella mulle, niin kuin ne nyt turistin näkösille tykkää täällä jutella, jos vaan vähänkään englantia osaavat. Mä kysyin sen ikää, arvasin 9, se sanoi olevansa 13. Mutta niin kuin Jatta aiemmin joskus sanoi, että kun ulkopuolinen tulee jonnekin paikkakunnalle, niin se vaan kattoo, että onpa vilkkaita lapsia, mikäs hätä noilla. Mutta se ravitsemustilanne näkyy siinä vaiheessa kun todella tajuaa minkä ikäisiä he on. Täällä imeväiskuolleisuus on 43 tuhatta kohti, Laosissa 193 (aivan järkky, yksi maailman korkeimpia), kun se Suomessa on vissiin jotain 5. Mutta nuoria riittää, yli puolet väestöstä on alle 30v. (19.11.)

> Mitä enemmän mä kuulen tästä maasta, sitä ristiriitaisempi olo mulla on. Luin Hesarista [saimme sunnuntainumeron aina 10 päivää vanhana] tänään yhden Kiinaa koskevan jutun, joka sai mut ajattelemaan myös tätä maata. Siinä kysyttiin, että millainen on maa joka taistelee yhtä suurella innolla lepraa kuin toisinajattelijoitakin vastaan? Päällisin puolin täälläkin on rauhallista, kaikki sujuu. Mutta kuitenkin koko ajan on lahjontaa, lapsikauppaa, aliravitsemusta, vangittujen pahoinpitelyjä, kuulusteluja, ulkomaalaisten seurantaa, puoluepropagandaa jne.

> Tää ideologiakasvatus jaksaa kans hämmentää. (- -) Onhan täällä noi lehdetkin mitä on ja kaikenmaailman kylttejä ja lakanoita roikkuu ympäriinsä ja kaiuttimista kaikaa kadulle paasausta pitkin päivää. Tekisi mieli kysyä Huongilta mitä hän ajattelee, mutta en voi. Olen luvannut etten kysele. Vietnamilaisia tuttuja kun ei saa saattaa hankalaan välikäteen, eikä järjestää itselleen vaikeuksia. (20.11)

> Täällä internet on ollut vapaasti kenen tahansa käytettävissä vasta puoli vuotta. Siihen nähden paikkoja on yllättävän runsaasti. Yleensä postitoimistoissa on pääte ja joitakin nettikahviloita on isommissa kaupungeissa. Hotelleissa on myös yleensä yhteys. Hintakaan ei päätä huimaa noissa julkisissa paikoissa, 10 000 dongia/10min, eli n. 0.75 $/10 minuuttia. Posteissa on myös puhelimia, koko maassa on noin 1,6 miljoonaa liittymää ja kun väkeä on yli 70 miljoonaa, voi helposti päätellä, että läheskään kaikilla ei ole kotipuhelinta käytössä. (2.11.)

Joulukuun alussa tein vajaan viikon matkan Laosiin, koska Jatalla oli työmatka maan pääkaupunkiin Vientianeen. Laos on Vietnamin rajanaapuri, köyhempi ja tyyliltään selvästi thai-vaikutteinen. Ihmiset myös olivat rakenteeltaan eri mallisia ja isompia kuin vietnamilaiset. Tähän aikaan olin jo oppinut erottamaan Hanoinkin kaduilla melko hyvin vaikkapa vietnamilaiset korealaisista, aluksihan en pystynyt tunnistamaan edes tuttujani, koska kaikki vaikuttivat niin samannäköisiltä. Mutta pidempi oleskelu tuo esiin samantyyppisiä ulkonäköeroja, joiden perusteella erotan vaikkapa suomalaisen saksalaisesta.

Törmäykset byrokratian kanssa olivat hyvin tavallinen aihe myös Vietnamista kirjoittaessani, mutta Laosin matkan suhteen kaikki vain korostui, koska sinne matkustamisessa oli myös hankaluuksia viisumin ja matkajärjestelyjen kanssa. Matkustin yksin Jatan jälkeen viisumiepäselvyyksien vuoksi, ohjeena vain "tapaamme hotellissa", Lan oli kauhuissaan tajutessaan minun matkustavan aivan yksin Jatan perään.

> Kansallispäivä [Laosin] oli yleinen vapaapäivä, kiertelin siis vain pyörällä ympäriinsä etsien kiinnostavia kohteita, hankin tietysti heti kaupungin kartan. Parhaasta päästä oli National Stadium heti hotellimme takana. Näin että sinne vaeltaa kaikki muutkin, joten liityin kulkueen jatkoksi ilman mitään sen kummempaa tietoa. Stadionilla oli menossa jalkapallopeli, väkeä oli ja ihmiset todella eli sen pelin mukana. Mua väistettiin ja tuijotettiin kun kävelin pokkana sisään. Istuskelin katsomossa kotvan, olin taatusti suuren stadionin ainut valkoihoinen. Kukaan ei tullut sanomaan mitään, mitä nyt lapset kurkisteli ohi mennessään. Stadion oli komeasta nimestään huolimatta melkoinen murju, avokatsomo, istuimina leveät betoniportaat, juoksurata ruohottunut ja maali rapissut. Pikkulapset tepastelivat juoksuradalla pelikentän laitamilla, eikä kellään tuntunut olevan mitään sitä vastaan. Siis kertakaikkisen rento tunnelma - ja lämmin. Nautin olostani todella.
>
> Kaikki on mulle sanoneet, että mun täytyisi matkustaa Luang Phrabang'iin katsomaan etnisten vähemmistöjen aluetta. Mutta mä en taida. Ensinnäkään Jatta

ei voi tulla mukaan ja toiseksi mä olen vannonut itselleni, että Lao Aviationin [lentoyhtiö] kyytiin en enää astu. Henkensä voi riskeerata miellyttävämmälläkin tavalla. Maanteitäkään ei voi mennä kun ne on niin huonossa kunnossa ja sitä paitsi tie kulkee huumekuljetusreittien poikki ja siellä on siepattu ja tapettu aika monia. Täällä etnisten vähemmistöjen laita on samoin kuin Vietnamissakin. Turisteja rahdataan sinne katsomaan kauniita kansallispukuja ja "eksotiikkaa", mutta muuten heistä ei juuri piitata. Köyhimpiä ovat ja lähes vailla koulutusta. Mutta sama hyödyntämismentaliteetti se on Suomessakin, jos ajattelee saamelaisia. Lapin eksotiikkaa on matkailuesitteet pullollaan, vaikka aito saamelaisuus on sitä aika kaukana. (2.12.)

[Laos] Torstai meni lähes kokonaan järjestellessäni paluuviisumiani [Vietnamiin]. Ensin mun piti löytää Vietnamin lähetystö. Se nyt ei ollut hirveen vaikeeta, sinne vaan oli aika pitkä matka pyöräillä. Sitten sitä jonottamista virastossa, oli vaikeaa saada virkailijaa ymmärtämään, että mun viisumi on jo valmiina anottuna heillä siellä ja nyt se pitäisi vaan kirjoittaa passiin. Sitä alkaa hermostua kun ne vaan selaa kansiota ja puistelee päätään. Oli se siellä viimein. Sitten tuli kaavakkeen täyttämisen vuoro. Siinä vaiheessa valkeni, että kaksi kuvaakin olis kiva. Ja mä olin tietty jättänyt omani Hanoihin. Jouduin siis pyöräilemään takaisin keskustaan ja etsimään kuvausliikkeen. Kun kuva oli viimeinkin otettu, oli liian myöhäistä mennä enää lähetystöön, koska se oli keskipäivällä kiinni. Iltapäivällä takaisin lähetystöön kuvien kera ja lisää odotusta. Ne sai menemään melkein tunnin yhden leiman lyömiseen ja mun henkilötietojen kirjoittamiseen viisumiin. Se oli jotain aivan uskomatonta. Puolivälissä tajusin, että jos meinaan päästä täältä ollenkaan pois, on mentävä seisomaan tiskille ja levittäydyttävä siihen niin ettei sivuilta kukaan pääse tunkemaan kysymyksineen väliin ja tuijotettava virkailijaa hellittämättä. Ne plaraa papereita, pyytää allekirjoitusta erilaisiin lippusiin, meinaa leimata ja eivätkä leimaakaan. Voi jestas. Mun aikaan siinä kävi yksi jenkki kysymässä voisiko viisumia saada nopeammin kuin 5 päivässä - ei voi. Entä voisiko olemassa olevan viisumin rajanylityspaikkaa muuttaa - ei voi. On anottava uusi, 5 päivää ja 50 $. Samoin yksi norjalainen kaveri, jolla oli käsi kipsissä, halus päästä Hanoihin. Se sama viisi päivää, mutta koska on viikonloppu välissä, niin hänen täytyy viipyä Vientianessa keskiviikkoon ja pääsee siis Hanoihin vasta viikon päästä. Se on niin uskomattoman byrokraattista. Ja palveluasenne avoimen kyllästynyt. Matkailija myös tuntee itsensä todella tervetulleeksi, kun lähetystön sisäpihalla on suuret haukkuvat rotweilerit irrallaan eikä ketään mailla halmeilla. Ylitä siinä sitten nurmikko rauhallisesti. (6.12.)

Mä olen ajatellut myös historiankirjoitusta. Sitä miten totuus on niin kertojasta riippuvainen. Visiteerasin nimittäin Vientianen Revolutionary Museumissa [Laos] Se oli aika mielenkiintoinen kokemus. Siellä oli vielä Marx ja Lenin kunniassa. Totuutta saivat edustaa mm. maalaukset ranskalaisten kolonialistien julmuuksista, maalauksia oli paljon. Juuri sellaisia missä suuri, vihaisen näköinen ranskalainen riistää lapsen äidin sylistä ja tiputtaa kaivoon ja toiset sotilaat ruoskivat toisen lapsen hengiltä ja äiti rukoilee polvillaan armoa. Ranskalaiset kolonialistit ja amerikkalaiset imperialistit, niitä mustamaalataan kyllä todella. Enkä mä sano, että ihan syyttä suotta. Kyllähän sitä kaikkea varmaan on tapahtunut, mutta se propaganda on niin räikeää. Mutta joka tapauksessa se pistää miettimään omaa

> historian opetusta. Kun eihän sekään puolueetonta suinkaan ole. Mutta propaganda on ehkä kätketympää. Tiedä sitten kumpi on vaarallisempi muoto. (6.12.)

Historiankirjoitusta pohdin myös Vietnamin puolella, sillä kaikki näytti erilaiselta toiselta puolelta maapalloa katsottuna. Televisiosta ja lehdistä ei juuri löytänyt Eurooppaa koskevia uutisia - internet oli siihen paras lähde. Vietnamin sodasta puhuttiin maassa edelleen paljon ja voittoa amerikkalaisista korostettiin ja sitä myös juhlittiin. Kirjoitukset olivat joskus lehdissä täysin päinvastaisia kuin mitä olin itse tottunut historiankirjoista lukemaan ja totuuden suhteellisuus alkoi valjeta.

Koulussa vietin joulukuussa enää vain vähän aikaa. Laosin matkani vei ensimmäisen viikon kuukaudesta ja koulun joululoma alkoi jo 11.12.

> Juhlittiin lukukauden lopettajaisia sekä yhdessä, että oman luokan kanssa. Kaikki olivat tuoneet erilaisia ruokia ja oli pelejä ja ohjelmaa. [rinnakkaisluokka] 4 -luokka tuli juhlimaan yhdessä meidän kanssa osaksi aikaa. Oli enemmän penskoja pelaamassa ja syömässä. Mä vedin tansseja -jestas oli hienot kuviot- ja osallistuin kaikkiin mahdollisiin leikkeihin. Lapsekas kun on, niin kaikki huvittaa...
>
> Lapset olivat tehneet mulle kortteja. Niitä oli kaikenmuotoisia ja näköisiä, sisältäen kirjoitusvirheitä ja ystävyydenvakuutteluja. Mä olin kans väsännyt kaikille joulukortit, että olisi edes jotain antamista. Päivällä oli kans pihalla yhteistilaisuus, jossa hyvästeltiin koulusta lähteviä oppilaita yhteisesti. Sisältäen tietysti amerikkalaiseen tyyliin kamalasti ylisanoja, tai kai se vain kuuluu kommunikaatiotapoihin. Jenkit nauraa aasialaista kiemuraista ja vertauskuvia käyttävää kieltä, mutta ne itse tekee ihan samoin - niiden puheissa vain vilisee "magnificent, marvellous, excellent, and unique" Kaikki on niin suurta, hienoa, mahtavaa ja ainutlaatuista.
>
> Kävin tapaamassa myös rehtoria ja sain todistuksen olostani koululla. [Rehtori] kyseli multa kokemuksia koulusta ja valitteli sitä, että ehkä heillä ei ollut mahdollisuutta hyödyntää mun läsnäoloa koululla täysin. Mä olin samaa mieltä, paljon enemmän olisin voinut tehdä, mutta toisaalta mä olen itsekseni myös sitä mieltä, että en halunnut tehdä enemmän. Mä näet tiedän miten rankkaa harjoitteluaika on, siihen ei paljon muuta elämää mahdu ulkopuolelle ja illat menee tuntien valmisteluissa. Ei tartte kuin katsoa vaikka Junea [eräs opettaja], joka aloitti täällä syksyllä, niin ei se oo nähnyt kaupungista mitään, ei tehnyt läheskään niin paljon kuin mitä mä oon ehtinyt ja saanut tehdä. Ja Maryllakin [luokan opettaja] on kahden vuoden jälkeen näkemättä vaikka mitä. Eli mä en halunnut tipahtaa siihen loukkuun. (11.12.)

Viimeinen viikko Hanoissa oli kaoottinen. Juoksin epätoivon vimmalla läpi turistinähtävyyksiä ja tuskailin sitä miten vähän olin kaikesta huolimatta ehtinyt nähdä.

Tänään mä vierailin Huongin kanssa vähän joka paikassa. Mä kun olen nyt tajunnut, että aika on todella vähissä. Ja niin paljon on vielä näkemättä. Tulee sellainen turisti-syndrooma, kaikki pitää ahnehtia läpi parissa päivässä ja eihän siitä saa kuin ähkyn ja yliannostuksen...

Anyway, oltiin Ho Chi Minhin museossa, katsomassa Ho Chi Minh's House on the Stilts ja Museum of Vietnamese Women. Yritettiin mausoleumillekin mutta se oli kiinni tänään. Mun mielestä oli erittäin hyvä mennä näihin Huongin kanssa, koska siitä saa asioita irti ihan eri tavalla. On aina joku jolta kysyä, jos joku ihmetyttää. (- -) Museo oli mykistyttävä. (- -) Kiinnostuin erityisesti vanhoista interiööreistä -mitkä mua aina vetää puoleensa Suomen museoissakin- näin mm. vanhat kangaspuut, joissa systeemi oli hyvin pitkälle samanlainen kuin meidänkin vastaavissa. Hämmästytin Huongia kertomalla, että mä osaan kutoa kangasta. Myöskin siellä oli vanhan mallinen riksa, joita mä olen nähnyt vanhaa Hanoita esittelevissä postikorteissa. Se on sellainen vielä vissiin Thaimaassa käytössä oleva malli (ja Laosissakin näin yhden), jossa polkupyörä on edessä ja takana rattaissa on tilaa vain yhdelle kyydittävälle. Ennen niitä vedettiin miesvoimalla. Näillä on täällä muuten sitä samaa "good old days" -nostalgiaa kuin joskus meilläkin. Täällä siihen vain sisältyy kaipuu aikaan, jolloin Hanoin kaduilla ainut melu oli pyörän kellojen kilinä, eikä ollut loistavia mainosvaloja ja korkeita hotelleja, ei kerjäläisiä turistien kimpussa, ei taskuvarkauksia jne. (10.12.)

Lauantaina olin Huongin kanssa katsomassa Ho Chi Minhin mausoleumia. Mä en ollut uskoa silmiäni kun lauantaiaamuna kaarrettiin pyörällä lipunmyynnin eteen. Ihmisiä pitkissä jonoissa vaikka kuinka paljon. Ja kaikki menossa museoon ja mausoleumille. Huong selitti mulle, että viikonloppuisin district'eistä [maakunnista] tulee bussilasteittain maalaisia "vaeltamaan Ho Chi Minh'in jalanjäljissä". He käyvät talossa, museossa ja mausoleumissa. Oli sen verran aikainen aamu, ettei muita turisteja ollut. Mä olin ainoa valkoihoinen kaikkien niiden tummahiuksisten ja pienien ihmisten keskellä. (- -) Kaikki vaelsivat tiukassa valvonnassa, hartaan hiljaisuuden vallitessa sisään. Kiivettiin portaat, ylhäällä oli neliön mallinen huone, jonka seinustoja kiersi kulkuväylä. Huoneen joka kulmassa oli sotilaita ja Ho Chi Minhin arkku lepäsi huoneen keskellä korokkeella. Kulkuväylä ja arkku olivat suunnilleen samassa tasossa, mutta arkkua ympäröi parin metrin syvänne joka puolelta. Kuilussa seisoi neljä liikkumatonta sotilasta arkun joka nurkalla. Valo huoneessa oli kelmeä ja hiljaisuus rikkumaton. Ihmiset vain kulkivat huoneen ympäri, koko ajan ruumista tuijottaen. Mulla oli aivan epätodellinen olo ja mielessä häilyivät ajatukset siitä, mitä noi ihmiset todella ajattelee tullessaan katsomaan ruumista.

Kävin myös tekemässä pitkän pyöräajelun. Hyvästelin jo nyt kaikki mulle tärkeät paikat. Kävin ihailemassa oopperaa, vanhaa kaupunkia, West Laken aaltoja, siltoja yli Red Riverin, Dong Xuanin torialuetta, Hoan Kiem -järveä, Temple of Literature'ia, Daewoota ja katuja Ly Thuong Kiet, Hai Ba Trung, Kim Ma jne. Kiertelin vain ympäriinsä ja ihailin kaikkea hiljaa ja hyvästelin. Niin paljon on jäänyt näkemättä. En käynyt sirkuksessa, en eläintarhassa, en syönyt koiraa enkä käärmettä, en juonut paikallista olutta, en pyöräillyt yli Red Riverin siltojen loputtomille köyhemmille asuinalueille, en pystynyt opettamaan Huongia kunnolla uimaan, en ajanut tarpeeksi moottoripyörällä, en vieraillut pääasiassa paikallisten suosimassa discossa, enkä pottery village'issa jne. Lista on loputon... (14.12.)

Matkani aikana ehdin kiintyä ihmisten lisäksi myös moniin paikkoihin, aivan erityiseksi maamerkiksi muodostui oopperatalo, jota jossain vaiheessa kuvaan "kauneimmaksi näkemäkseni rakennukseksi". Iltaisin valaistuna se näytti kuin leijuvan ilmassa pimeyden keskellä. Kirjallisuuden temppeli puolestaan oli aivan ensimmäisen omatoimisen retkeni kohde ja tietyt kadut muodostuivat tärkeiksi, koska niiden varrella oli joku minulle merkityksekäs paikka, mm. Jatan työpaikka Ly Thuong Kietillä. Hyvästelin ympäristöni siis siinä missä ihmisetkin.

Kiinnyin kaupunkiin niin, että lasken Hanoin kolmanneksi kotikaupungikseni synnyinpaikkakuntani ja opiskelupaikkakuntani lisäksi. Lähtö oli vaikea.

3.1.5 Paluu

Kun istun 17.12. Charles de Gaullen lentokentällä Pariisissa ja odotan koneenvaihtoa Helsinkiin, kirjoitan: "Yritän tässä tavoittaa sieluani. Se todella tuntuu olevan jossain muualla. Kuten Jatta sanoi, lentäen siirtymiset paikasta toiseen tapahtuvat niin nopeasti, ettei sielu pysy tahdissa mukana."

> Koneessa näytettiin esittelyvideota Ruotsista jostain syystä. Lunta ja luontoa. Oli tosi omituista alkaa ajatella, että Suomessa näyttää samalta. Kun ei ole sitä kesän muuttumista syksyksi ja talveksi nähnyt. Ihan sama kuin Hanoissa, oli vaikeaa ajatella joulua, koska ei ollut lunta eikä pimeää. Kun en oo koskaan lumetonta joulua nähnyt. (17.12.)

> Ihmisten hyvästely oli niin raskasta, että perjantain jälkeen mä jo melkein toivoin pääseväni pois. Kun joka päivä oli joku joka piti hyvästellä. Ja se on raskasta. Suurimman osan kohdalla kun ei todellakaan voi sanoa "ensikertaan". Se oli tässä ja sillä selvä. Mä olen itkenyt joka päivä, parkunut ääneen. Tää koskee, tää sattuu, tää on hirveetä. (17.12.)

Paluu Suomeen oli omituinen. Toisaalta olin ollut poissa niin vähän aikaa ettei mikään ollut muuttunut - toisaalta minä tunsin itseni erilaiseksi. Ensimmäinen kuukausi oli kiireinen, vaihdoin paikkaa jatkuvasti, sillä monet tuttavani halusivat tavata minut poissaoloni jälkeen ja kuulla matkakertomuksia.

> Viimeinkin tarpeeksi energiaa siivoamiseen. Nolottaa myöntää, että kämppä on ollut tähän asti samassa kaoottisessa tilassa kuin tullessani Vietnamista 17.12. Mulla vaan ei oo ollut energiaa tai halua koskea niihin tavaroihini. Ei vissiin oo pystynyt myöntämään itselleen, että tästä lähtien on taas täällä. On aika asettua, tuloni jälkeen en ole neljää päivää pidempään samassa paikassa ollut. (10.1.1999)

> Kirjoitin Huongille kirjeen. Sain hältä kirjeen maanantaina. Ensimmäisen rivin jälkeen pääsi itku, tuli niin mieletön ikävä takaisin Hanoihin. (13.1.1999)

> Ajattelin laittaa vietnamilaista kanaruokaa, hankin currya, inkivääriä ja pähkinöitäkin. Riisilaaduista ei kaupassa tiedetty mitään, kun kysyin voiko tiettyä riisiä syödä puikoilla, oli vastaus ihmettelevä "miksi ei voisi?" Ne ei tajuu, että jos se on irtonaista, niin taatusti ei voi. (14.1.1999)

Toisena päivänä paluuni jälkeen kuulin puolitutultani ehkä tahattoman, mutta loukkaavan, kommentin "Mun yksi kaveri oli kans Etelä-Euroopassa vaihdossa. Kun se sieltä tuli, niin sekin kuvitteli jonkun aikaa olevansa jotain, mutta kyllä se sitten aika nopeasti palasi takaisin maanpinnalle." Jäin silti miettimään myös lauseessa olevaa totuutta, Hanoissa todella olin jotain erilaista, niin kuin on ihminen joka erottuu ilman omaa syytään joukosta. Oli omituista palata maahan, jossa jälleen halutessani sulauduin yhdeksi huomaamattomaksi osaksi ihmisjoukkoa.

Mitä taas tulee maanpinnalle palaamiseen, se ei onnistunut ihan hetkessä. Pinnallisesti kyllä, mutta arjen alkaessa ja alkuviikkojen kiireen laannuttua lamaannuin täysin. Oma elämä tuntui tylsältä, oli pohjaton halu tehdä jotain uutta, lähteä pois. Ikävöin taakse jääneitä ihmisiä ja paikkoja, itkin paljon. Ajatus tutkielman teosta välittömästi paluun jälkeen tuntui mahdottomalta. Järjestelin vain aineistoa, mutta mihinkään muuhun en pystynyt. Sillä miten suhtautua kriittisesti kirjoituksiinsa, kun kirjeitä saadessaan alkaa itkeä, samoin päiväkirjoja lukiessaan, valokuvia katsellessaan, ihmisiä miettiessään? Toipumiseen meni moninkertaisesti enemmän aikaa kuin mitä vietin Hanoissa, vielä toukokuussa kirjoitan päiväkirjaani: "Aivan hillitön ikävä Vietnamiin".

3.2 Sopeutumisjaksojen tarkastelu

Kun lähdin luokittelemaan aineistoa löytääkseni omalle sopeutumisprosessilleni tyypilliset jaksot, jaottelin materiaalia sen yleisen sävyn ja tapahtumien mukaan. Tarkoituksenani oli selvittää, olisiko mahdollista löytää aineistostani Hofsteden (1993) ja muiden kulttuuriin sopeutumisesta kirjoittaneiden mainitsemia sopeutumisprosessin jaksoja. Lopputuloksena oli edellä kuvattu viiteen jaksoon (valmistautuminen, alkuihastus, arki alkaa, sopeutumisvaihe, paluu) jakautuva luokittelu.

Valmistautuminen

Tämä vaihe on mielestäni merkityksellinen, vaikka sitä ei erillisenä vaiheena lukemissani teorioissa mainitakaan. Vaikka olinkin epätietoinen siitä, mihin olosuhteisiin yleensä olin menossa, mistä johtui hankkimani tiedon hahmottomalta tuntuminen, koin luovani valmistautuessani merkittävää pohjaa vieraassa maassa oleskelulle. Valmistautuessani loin mielikuvia tulevasta ja vaikka ne eivät suurimmaksi osaksi vastanneetkaan matkan aikana kokemaani todellisuutta, ne auttoivat minua suhtautumaan positiivisesti lähtöajatukseen ja valmistautumaan muutokseen henkisesti. Päiväkirja- ja kirjemerkintäni kertovat toisaalta suuresta innostuksesta, toisaalta taas pelosta, jota oli vaikea tunnustaa edes kaikkein lähimmille ihmisille. Minun oli kuitenkin helppo lähteä, koska tiesin meneväni uuteen ympäristöön vapaaehtoisesti ja vain tietyksi ajaksi.

Valmisteluvaihe oli paitsi lähdön konkreettista valmistelua, myös alustavan tutkimussuunnitelman pohtimista. Tutkimus kääntyi vähitellen ulkoisten asioiden, kuten koulumaailman, tutkimisesta kohti oman sisäisen prosessin tutkimista. Etukäteen olin melko pintapuolisesti perehtynyt metodiin sekä yleisiin sopeutumista koskeviin teorioihin. On vaikea sanoa, olisiko tiedonkeruussa auttanut se, jos olisin jo tässä vaiheessa lukenut enemmän. Olisihan ollut myös mahdollista se, että lukemani olisi alkanut ohjata kirjoittamistani johonkin tiettyyn suuntaan.

Alkuihastus - euforia

Vietnamissa oleskeluaikani ensimmäisen viikon aikana kirjoittamani on hyvin tyypillinen kuvaus uutuudenviehätyksestä ja alkuihastuksesta. Vietin aurinkolomaa palmujen katveessa ja koin "tottuvani liian hyvälle". Päiväkirjan alkuosa sisältääkin runsaasti ulkoisten asioiden kuvausta, en pohdi mitään sen syvemmin.

Olin kuitenkin tavallaan ihastunut olosuhteisiin. Palkkaerot tavallisiin vietnamilaisiin verrattuna olivat päätähuimaavat, oma suomalaisen opiskelijan vaatimaton opintotukeni riitti vaikka mihin. Elintasoni oli siis suhteellisesti ottaen erittäin korkea, Jatalla oli auto, tietokone, iso asunto, palvelija, puhelin jne. Muihin ulkomaalaisiin verrattuna emme kuitenkaan eläneet mitenkään erityisesti, asuinaluekin oli vanhempi kerrostaloalue. Jossain mielessä voi sanoa, että statukseni oli todella muuttunut. Elinolosuhteet eivät niinkään, mutta niiden suhde ympäröivään yhteiskuntaan oli aivan erilainen kuin Suomessa.

Vieras kulttuuri tuli todellakin minulle näkyväksi. Kaikki mitä tein tuntui uudelta ja koin todellakin olevani muukalainen. Vaikka kiinnitinkin huomiota vain helposti havaittavissa oleviin asioihin, oli tämä vaihe hyödyllinen. Raunio kirjoittaa, että tässä alkuihastuksen vaiheessa aistit ovat valppaimmillaan, jolloin tehdään suuri määrä havaintoja ja oppiminen lähtee oivalluksesta, että vaihtoehtoja on paljon ja omat opitut tavat ovat vain yksi monista. Konkreettisten ulkoisten huomioiden teosta ja niiden kirjaamisesta oli hyvä lähteä eteenpäin ja siitä sai pohjaa jatkaa tutustumista vieraaseen kulttuuriin. Tämä vaihe on erittäin tärkeä mm. Raunion mielestä, koska asioiden tietoinen vertailu auttaa näkemään myös oman kulttuurin piirteitä selvemmin. (Raunio 1996: 114, 119.)

Arki alkaa - kulttuurishokki

Sopeutumista koskevissa teorioissa käsitellään sopeutumisprosessia ja sopeutumista kykynä omaksua uusia asioita ja oppia elämään uudessa ympäristössä. Minun täytyi siis muuttua sopeutuakseni. Koko sopeutumistarve johtui siitä, että ympäröivä kulttuuri ei enää tukenutkaan merkityksiäni, minä en voinut nojautua yhteisön odotuksiin tai normeihin, kun en tiennyt mitä ne olivat. Minä itse olin irrallani kuviosta. (ks. s.7. merkityksen tasot.)

Tässä vaiheessa näytän käsittävän sopeutumisella lähinnä ulkoisesti samankaltaiseksi tulemista, luulin, että sopeutuakseni minun täytyisi vain *tehdä* jotain. Opin hyvin nopeasti pukeutumaan mahdollisimman tavallisesti ja jäljittelin eleissäni muita.

> Mulla on hurja halu sopeutua. Olen jo huomannut, että turistilta ei kannata näyttää. Siis pois lyhyet mekot, kartat, kamerat jne. Tilalle polkupyörä, paitapusero, leveälahkeiset housut ja vesipullo. Mä en ikinä voi käydä paikallisesta, siispä kannattaa yrittää käydä paikallisesta ulkomaalaisesta. (4.10.)

> Mä olen huomannut miten helppoa on tottua siihen ettei mitään tarvitse tehdä. Kaikki jäljet korjataan, jopa pikkutavarat järjestellään pöydillä ja kylppärissä joka päivä. Mutta toisaalta oma-aloitteisuus kärsii. (6.10.)

> Vietnamilaisiin tutustuminen on hyvin hankalaa. Suurimmaksi osaksi varmaan juuri kielivaikeuksien takia. Ja kyllä siinä on se näkymätön raja muutenkin. Sitä eroaa ulkoisesti niin paljon näistä täällä, että vaikka osaisi kieltäkin ei ikinä kuulu porukkaan. Jos aattelee, että muuttais vaikka Saksaan tai Ruotsiin, niin sitä noin ulkoisesti alkaisi hyvinkin pian käydä täydesta ja ainakin näennäisesti sopeutua. (8.10.)

Näistä kahden ensimmäisen viikon aikana kirjoittamistani kommenteista näkyy, että ulkoisesti yritin tehdä itseni niin paikallisen näköiseksi kuin se suinkin oli mahdollista, tiedostaen kuitenkin koko ajan oman ulkopuolisuuteni. Opin toimimaan alkeellisesti samalla tavalla, osasin liikkua, opin käsimerkkejä ja hiukan kieltä, yms.

Tunnepuoli taas on vaikeampi kysymys. Päällisin puolin näytin viihtyvän hyvin, mutta kun asioita tarkastelee tarkemmin, huomaan mm. vaikeudet sopeutua kansainvälisen koulun tyyliin, tarpeettomuuden tunteen ja koulutyön merkityksen vähättelemisen. Olin tottunut omatoimisuuteen ja itsenäisyyteen, mutta uudessa ympäristössä en osannutkaan toimia haluamallani tavalla. Lisäksi kävin keskustelua itseni kanssa tasa-arvosta ja oikeudenmukaisuudesta: tuloerot, köyhyys, palvelusväki yms. luovat runsaasti kysymyksiä, joihin en osaa vastata ja jotka aiheuttavat ahdistusta.

Sopeutuminen näyttää lisäksi olevan minulle alkuvaiheessa kuin pakkomielle. Koska tullessani maahan tiesin summittaisesti tutkielmani käsittelevän omaa sopeutumistani ja siihen liittyviä ilmiöitä, sopeutumisesta tuli minulle myös itsetarkoitus ja päämäärä. Tässä mielessä voi todella sanoa tutkimuksen tarkoituksen vaikuttaneen tutkijaan. Tämä tiedostamani tarkoitus ja siitä johtuva halu yrittää sopeutua ja tehdä asioita ei kuitenkaan välttämättä ollut negatiivinen asia tutkimuksen kannalta, sillä se myös antoi minulle tahdon tehdä

asioita. Tämä on erittäin merkittävää, kun puhutaan sopeutumisesta, siihen kun tarvitaan myös omaa aktiivisuutta.

Muutaman viikon kuluttua saapumisestani koin vaikean vaiheen, joka sisälsi epävarmuutta tutkimuksen teosta ja sen yleisestä mielekkyydestä, kaikenkattavaa tyytymättömyyttä ja epämääräistä ahdistusta. Huomasin, että sopeutumista ei niin vain "tehdä", että se on jotakin muuta kuin ulkoisia merkkejä ja jäljittelyä. Epäilin paikallisia huijaamisesta, väsyin siihen, etten ymmärtänyt kunnolla ketään. Oli hyvin turhauttavaa tuntea itsensä typeräksi vain sen takia, ettei tiennyt jotain sanoja. Tunsin itseni ulkopuoliseksi ja hyödyttömäksi sekä kansainvälisessä koulussa että vietnamilaisten parissa. Pahin vaihe kesti noin kaksi viikkoa.

Alho on jakanut sopeutumisen passiiviseen ja aktiiviseen, sillä hänen mukaansa usein käy niin, että tilanne vieraassa kulttuurissa on passivoiva, ihminen voi lamaantua kaiken sellaisen uuden edessä, mihin ei tunnu saavan otetta. Tällöin on helppo laskea vaatimustasoa. Aktiivisessa sopeutumisessa puolestaan pyritään tietoisesti saavuttamaan korkealle asetettu sopeutumisen laatutaso. (Alho 1996: 96.) Omalla kohdallani koen pyrkineeni voimakkaasti aktiiviseen sopeutumiseen, mutta tunne sen vaikeudesta johti voimakkaisiin turhautuneisiin reaktioihin, jolloin epäilin koko tutkimukseni mielekkyyttä.

Omat oireeni ovat tyypillisiä paljon tutkitulle *kulttuurishokille*, jonka esim. Adler (1975: 13.) on määritellyt emotionaalisten reaktioiden joukoksi, kun menetetään oman kulttuurin vahvistus ja symbolit. Kulttuurishokki -sana on Kupiaisen mukaan vakiintunut myös arkikielen käsitteeksi, jolloin sillä on puolihuolimattomasti viitattu useisiin kulttuurisen sopeutumisen ilmiöihin, eli lähes mihin tahansa liikematkailijan kokemasta jetlagista aina pakolaisten ja siirtolaisten kulttuurisiin tai sosiaalisiin sopeutumisvaikeuksiin asti. (Kupiainen 1994: 46, myös Anderson 1994: 297.)

Kulttuurishokki -termin taustalla on näkemys siitä, että yksilön kyky vastaanottaa uutta kulttuurista informaatiota on rajallinen. Tämä on kiintoisaa mm. Alhosta, joka ihmettelee sitä, että kulttuurishokkia pidetään lähes automaattisena reaktiona, kun joudutaan pidemmäksi ajaksi pysyvään kosketukseen kokonaan toisen kulttuurin kanssa. Alho kyllä myöntää, että vieraan kulttuurin kohtaaminen on tilanne, jossa ihmisen maailmankuva voi joutua kovalle koetukselle. (Alho 1996: 87.)

Myös Anderson (1994: 293-297.) kritisoi vallitsevaa käsitystä kulttuurishokista persoonallisuuden tai identiteetin kriisinä, hän näkee sen puhtaasti turhautumisreaktiona, jota kaikki eivät koskaan koe. Adlerin mielestä negatiivisia puolia on myös korostettu, vaikka vaihe voi olla erittäin merkittävä myös kasvun, kulttuurinoppimisen ja oman kehityksen kannalta (Adler 1975:14).

Omalla kohdallani käytän kuitenkin shokki-termiä. Se on sen verran vakiintunut ja myös koen, että vieras kulttuuri oli minulle niin totaalisen vieras, että shokkinimitys on oikeutettu. Toisaalta olen myös sitä mieltä, että kotimaahan palattuani kohtaamani ns. paluushokki oli paljon vaikeampi ja pitkäkestoisempi kokemus kuin se mitä kuvailin kulttuurishokiksi. Ehkä tämä johtui siitä, että vieraaseen kulttuuriin siirryttäessä kulttuurishokin aiheuttavat asiat olivat kuitenkin tietyllä tavalla "uusia". Vaikka kulttuurishokki lamaannutti, se myös pakotti liikkeelle, toi aggressiota, selviytymisenhalua, joka loppujen lopuksi antoi voimaa. Oli pakko selvitä ja uuden ihmettelyssä riitti tekemistä. Mutta miten taistella käänteistä kulttuurishokkia vastaan, kun kotimaassa mikään ei tunnu miltään? Ei ollut mitään uutta mihin olisin voinut suunnata ajatukseni, kaikki oli tuttua ja turvallista. Olin pitkään elänyt tilassa, jossa "tunnen olevani täydellisesti elossa, koko ajan käy vähän ylikierroksilla". Uusien ärsykkeiden yhtäkkiä loppuessa iski pohjaton väsymys, jossa mikään ei jaksanut kiinnostaa.

Sopeutuminen

Tämän vaiheen lasken hahmottuneen noin kuukauden kuluttua saapumisestani ja tuona aikana olin jo oppinut monia asioita verrattuna juuri saapumiseni jälkeiseen aikaan. Elämäntyylini oli vakiintunut: opetin, harrastin ja liikuin tiettyjen ihmisten seurassa. Minun ei enää tarvinnut miettiä joka sanaani ja olin tottunut toimimaan kuten toimin. Minulle oli siis muodostunut rutiineja, olin itsenäisempi ja omatoimisempi.

Oli helpotus kun ei enää tarvinnut käyttää kaikkea energiaansa aivan tavallisesta päivästä selviämiseen. Kaikki inhimillinen toiminta voikin totunnaistua, toiminta saa vakiintuneen muodon, jolloin suoritusenergiakin on alhaisempi (Berger & Luckmann 1994: 65). Tämä selittää sen, miksi olin niin valtavan väsynyt ensimmäisinä viikkoina, uusia ärsykkeitä oli niin valtava määrä, että energiaakin kului paljon normaalia runsaammin.

Alussa runsaina toistuneet teemat liikenteestä ja kieliongelmista olivat vähentyneet ja edellä käsiteltyihin aiheisiin koulusta, palvelusta ja vietnamilaisiin tutustumisesta oli tullut uudenlainen näkökulma. Kielitaitoni oli parantunut huomattavasti ja koska olin oppinut myös jonkun verran vietnamia, alkoi ympäristö hahmottua aivan eri tavalla.

> Jatta lähetti mulle auton ja kuskin ja järjesti kortin, jolla pääsin kentälle sisälle [kävin noutamassa vieraita lentokentältä]. Mä rupesin miettimään autossa, että alan tottua käskyjen jakamiseen. Pyysin kuskia odottamaan, etsimään kukkakaupan, kantamaan kamoja, hakemaan autoa jne. Siihenkin pitää tottua. (28.10.)

> Tosin mä olen jo omaksunut sellaisen paikallisen kuolemaa uhmaavan fatalistisen ilmeen, eli ei eväkään värähdä meni moottoripyörä sitten miten läheltä tahansa, tai tööttäili joku korvan juuressa tai ei. (4.11.)

> Koulussa ihan sitä tavallista. Auttelen kaikessa jne. Maryn [opettaja] kanssa oltiin eilen kokovartalohieronnassa ja kasvojen puhdistuksessa, kahvilla ja uimassa Daewoossa. Siihen se menikin melkein koko päivä. (kirje kotiin 9.11.)

> Mulla on huvina tiirailla turisteja Hoan Kiemin ympäristössä. Mä nään niiden törmäilevän kaduilla ihan kuin mä alussa ja kaupustelijoiden roikkuvan kintereillä, enkä mä voi muuta kuin huvittuneesti sääliä. (- -) Musta tuntui ihan kummalliselta ajatella, että juuri noinhan mäkin olen tehnyt. Juuri noin epätietoisena seissyt kadun reunassa ja pelännyt, että ihmiset ajaa yli heti siinä silmänräpäyksessä kun astuu jalkakäytävältä kadulle. Ja nyt pujottelen ihan sujuvasti. Ihmeellistä on elämä. (18.11.)

> Jos mä täällä jotain olen oppinut, niin sen ettei ihonvärillä ja rodulla ole merkitystä kun pitää toisesta. Kaikkien kanssa ei tule toimeen, mutta sillä ei ole rodun kanssa mitään tekemistä. Koulullakaan sitä ei edes ajattele. Ne vaan on mitä on. (18.11.)

> Mä olen huomannut, miten se auttaa kun ei tartte miettiä pyykinpesua ja jokapäiväisiä lounaita, jos ei halua. Ja myös miten aikaa vievää hommat on. Mä en ymmärrä miksi suomalaisessa kulttuurissa "piikomista" pidetään niin pahana. Naiset vaan raataa itsensä näännyksiin, vaikka ois varaakin ottaa joku auttamaan. Täällä se on niin itsestään selvää, että on apulainen. Osaksi tietysti siksi kun työvoimaa on tarjolla ja se on halpaa. (6.12.)

Olin lakannut ahdistumasta palvelijoista ja omaksuin asenteita ympäristöstäni. Käskeminen ei tuottanut minulle enää päänvaivaa ja olin oppinut nauttimaan sen suomasta vapaa-ajasta. Aloin jo ymmärtää liikenteen logiikkaa ja kouluelämäkin sujui rutiinilla. Alun kysymykset olivat väistyneet ja olin mukautunut vallitsevaan tilanteeseen.

Olen muuttunut, vaikka en juurikaan huomannut sitä itse. Olen kiintynyt maahan ja kaupunkiin, joka tuntuu lähes kodilta. En enää katso kaikkea omasta kulttuuristani käsin, enkä sen sääntöjen kautta. Aloin nähdä vietnamilaisessa kulttuurissakin tasoja, en enää pitänyt sitä yhtenäisenä. Tosin tämä näkeminen aiheutti ristiriitaisen olon, koska kulttuurissa oli paljon piirteitä joita en pystynyt hyväksymään.

3.3 Sopeutumisen aste

Kun mietin omaa sopeutumistani ja sen astetta, on hyvin helppo huomata, miten lyhyen oleskelun aikana ehdin vain raapaista pintaa. Näin lyhyessä ajassa en kuvitellutkaan saavuttavani sopeutumisprosessin syvempiä tasoja, mutta mielestäni nämä löytämäni vaiheet oli mahdollista perustellusti erotella näkyviin.

Sopeutumisprosessissani ehkä mielenkiintoisinta olikin sen jakaantuminen. Lähtiessäni Suomesta kuvittelin naiivisti Vietnamin hyvin yhtenäiseksi kokonaisuudeksi ja pyrin valmistautumaan Aasiaan lähtöön. Luin Vietnamin kulttuurista, mutta mieleeni ei tullut, että viettäisinkin paljon aikaa toisten ulkomaalaisten parissa. Aineiston analyysivaiheessa pystyin erottamaan kolme sopeutumiseni kannalta oleellista pääryhmää: *vietnamilaiset, ulkomaalaiset ja suomalaiset.* Näiden ryhmien välillä tasapainoilin koko matkani ajan.

Tämä tekemäni jako kolmeen ihmisryhmään on tietenkin hyvin yleisluontoinen. Vietnamilainen kulttuuri ei ole yhtenäiskulttuuri vaan maassa on mm. runsaasti erilaisia etnisiä ryhmiä. Ulkomaalaisetkaan eivät ole mikään yhtenäinen ryhmä, vaan joukko koostuu eri kansallisuuksia ja uskontoja edustavista ihmisistä. Yhteistä kaikille on kuitenkin ulkomaalaisstatus, joka Vietnamissa on merkittävää. Se ulkomaalaisten piiri, jossa liikuin, koostui paljolti länsimaalaisista, mutta koulun ja Unicefin kautta tutustuin ihmisiin ympäri maailmaa. Suomalaisia Hanoissa oli oleskeluaikanani muistaakseni kuutisenkymmentä, heistä tapasin alle parikymmentä.

Vietnamilaiset

Vietnamilaiseen kulttuuriin on käsitykseni mukaan ulkomaalaisen hyvin vaikea sopeutua. Se johtuu mielestäni yhteisen kielen puutteesta ja maassa vallitsevasta poliittisesta järjestelmästä, josta johtuen ulkomaalaisia tarkkaillaan eikä heidän sopeutumistaan yhteiskuntaan välttämättä edes haluta, vaikka yksittäiset vietnamilaiset ovat hyvin ystävällisiä. Maassa oleskeluni aikana Vietnamin kulttuuria koskevien kulttuuristen koodien opetteluni on lähinnä pintatasoa (ks. jaottelu s. 35.) Opin tarpeeksi perusasioita kielestä ja kulttuurista selvitäkseni aivan tavallisimmissa tilanteissa ostoksilla ja liikenteessä. Vietnamilaisen kulttuurin herättämät pohdinnat koostuvatkin aineiston alkupuolella ulkoisista eroista lähinnä tapakulttuurissa ja liiikenteessä.

Vasta matkani loppuvaiheessa olin oppinut kulttuurista sen verran, että aloin itse pohtia vietnamilaisen yhteiskunnan moraalia ja oikeutusta ja kyseenalaistin joitain asenteitani. Tämä tulee näkyville mm. pohdinnoissani historian kirjoituksen suhteellisuudesta, yhteiskuntajärjestelmästä ja kertomuksessani mausoleumivierailusta. Käsitän tämän pohdinnan tulleen esiin vasta oleskeluni loppuvaiheessa siitä syystä, että tullessani en tiennyt maasta juuri mitään. Minun täytyi oppia ensin, lukea sanomalehtiä, kuunnella, katsella, muodostaa joku käsitys siitä miten asiat toimivat.

Aloin siis ymmärtää, ettei vietnamilainen kulttuuri ole mikään yhtenäinen kokonaisuus. Elämiseen tuli toisenlaisia sävyjä, kun opin tunnistamaan sosiaalisia ryhmiä, esim. vaatetuksesta. Kielitaidon karttumisen myötä saatoin myös ymmärtää kirjoitettuja liikennemerkkejä, kauppojen kylttejä ja kommunikoida hiukan, huippuhetkeni oli kun Huong vei minut ottamaan kopioita ja selvisin liikkeessä yksin - takellellen, mutta silti itsenäisesti.

Syvempien tasojen ymmärtäminen oli kuitenkin hyvin hankalaa. Vierailuni Ho Chi Minhin mausoleumissa on esimerkki osallistumisestani kulttuuriin kuuluvaan rituaaliin, jonka pohjana olevia arvoja ja merkityksiä en millään pysty täysin ymmärtämään. Entinen presidentti Ho Chi Minh on merkittävä kansallinen sankari Vietnamissa, hänen kuviaan on nähtävillä joka paikassa, hänelle on omistettu myös museo ja hänen mielipiteisiinsä vedotaan julkisissa puheissa jatkuvasti.

Käynnilläni mausoleumissa näin vain käyttäytymistavan, rituaalin, en ymmärtänyt sen takana olevaa yhteiskunnan perusteisiin menevää ajatusta. Asia vaikutti minusta

henkilöpalvonnalta, johon en ole tottunut, sillä Suomessa ei ole yhtä voimakkaita kansallisia ikoneita, vaikka useita henkilöitä tietysti pidetään korkeassa arvossa. Minä ulkopuolisena voin kyllä yrittää Vietnamissa oppia tunnistamaan näitä symboleja ja rituaaleja, mutta en pysty tunnistamaan niiden pohjana olevia arvoja.

Ulkomaalaiset

Ulkomaalaisten oma kulttuuri ei mielestäni ansaitse alakulttuurin nimitystä vietnamilaisen yhteiskunnan näkökulmasta katsoen, mikäli määritelmänä käytetään edellä mainittua käsitystä siitä, että alakulttuurit vaikuttavat valtakulttuurin sisällä ja termiä käytetään, kun halutaan korostaa kulttuurin sisäisiä eroja (Salo-Lee 1996: 7, 11). Pikemminkin määritteeksi sopisi ulkoryhmä, joka elää melko irrallaan muusta yhteiskunnasta, osaksi omasta tahdostaan, osaksi pakosta, kuten edellä mainitsin.

Tämä ryhmä oli kuitenkin sosiaalistumisprosessini kannalta merkityksellisin, sillä huomaamattani omaksuin heiltä runsaasti käsityksiä ja asenteita vietnamilaisesta yhteiskunnasta. Ulkomaalaisten omaan kulttuuriin sopeutuminen olikin ehkä loppujen lopuksi vaikeinta, sillä vietnamilainen kulttuuri oli niin erilainen, että sen herättämiin tuntemuksiin oli helppo asennoitua, osasin odottaa ymmärtämisvaikeuksia. Länsimainen kulttuuri puolestaan tuntui aluksi pettävän tutulta, enkä havahtunut kunnolla sen herättämiin pohdintoihin kunnes vasta aineiston analysointivaiheessa.

Alun euforinen ja ihastunut tilani ei herätä minussa ihmetystä, sillä elämäntyyli oli mukava ja oli varaa moniin asioihin, joihin täällä kotimaassa ei ole. Kukapa ei nauttisi auringosta, palmuista, uima-altaasta ja palvelusväestä? Ulkomaalaisten oman kulttuurin suhteen alun shokkivaihe käsittikin lähinnä valtavan moraalisen kriisin, toisin kuin vietnamilainen kulttuuri, jonka herättämät tuntemukset pääasiassa liittyivät tapakulttuuriin. Ajattelin, mikä oikeus minulla on elää kuten elin? Mietin elämäntapani oikeutusta, tuloeroja, historiankäsitystä, enkä osannut aluksi suhtautua luontevasti palveluun.

Mielenkiintoista on myöskin se, että varsinainen kulttuurishokiksi nimittämäni vaihe nousi mielestäni myös ahdistuksesta elämäntapaa kohtaan, jonka koin jollain tasolla olevan tutkimukseni esteenä, vieroittavan minut siitä mihin olin "tullut sopeutumaan." Kirjoitin siitä, miten en saa vietnamilaisiin mitään kontaktia ja miten yhteiskuntaan on mahdotonta

sopeutua. Koin moraalisen kriisin elintasoeroista ja huomasin, ettei tutkielmani sujunutkaan kuten kuvittelin sen sujuvan. Tähän liittyivät varmasti myös valmisteluvaiheen oletukset Vietnamiin lähdöstä ja vietnamilaiseen kulttuuriin sopeutumisesta. Olin odottanut jotain muuta kuin mihin jouduin.

Aineiston analysointivaiheessa olikin järkytys huomata, että loppujen lopuksi silti mukauduin alussa voimakkaastikin kritisoimaani elämäntyyliin ja jätin kyseenalaistamisen vähemmälle. Mutta sitä mukaa kun jätin ulkomaalaisten kulttuurin oikeutuksen miettimisen, siirryin vietnamilaisen kulttuurin arvomaailman pohdintaan, josta kerroin jo yllä. Tämä ei kuitenkaan aiheuttanut minulle samanlaista kriisiä, koska se ei kohdistunut yhtä läheisesti omaan henkilökohtaiseen arvomaailmaani. Kyseessä kun ei ollut oma tapani elää, vaan "heidän" tapansa elää.

Suomalaiset

Kolmas sopeutumisprosessini kannalta olennainen ryhmä, suomalaiset, voidaan käsittää ulkomaalaisten oman kulttuurin yhdeksi alakulttuuriksi. Solahdin pieneen suomalaisyhteisöön vaivatta ja "oma piiri" tuntui levolta kaikkien uusien asioiden ja kielien virran jälkeen. Suomalaisen kulttuurin tärkeys nousee aineistossani esille pikku hiljaa. Aivan alkuvaiheessa en kirjoita siitä juuri mitään, päiväkirjan täyttävät havainnot kaikesta siitä uudesta ja erikoisesta, mitä ympärilläni näen. Otin mielestäni suomalaisen kulttuurin melko itsestäänselvyytenä, sillä aineistossani puhun hyvin vähän esimerkiksi Jatasta, vaikka hän oli minulle hyvin merkittävä.

Vaikka sulautuminen suomalaisyhteisöön ei tuntunut vaikealta, oman kulttuurin "sääntöjen" rikkominen tuntui. Varsinkin alussa. Olin kauhuissani Jatan tavasta parkkeerata autonsa (pelkäsin poliisia ja sakkoja - turhaan) ja muista "liikennerikkomuksista", joihin itsekin syyllistyin, ahdistuin palvelijan pidosta, palvelusten pyytäminen tuntui nololta, en osannut suhtautua kerjäläisiin oikein mitenkään, en tiennyt annetaanko juomarahaa vai ei.

Johtopäätös

Tulin aineistoni perusteella tulokseen, että aloitin tutustumiseni näihin kolmeen ryhmään (vietnamilaiset, ulkomaalaiset, suomalaiset) eri lähtökohdista. Aloitin aivan alusta vietnamilaisen kulttuurin suhteen, kun taas esimerkiksi koulussa kohtaamieni ulkomaalaisten kanssa minulla oli huomattavasti enemmän yhteistä, esim. opettajat olivat kotoisin pääosin Euroopan maista ja USA:sta. Suomalaisyhteisöön puolestaan solahdin mitään vaikeuksia edes ajattelematta tai tuntematta.

Tätä tilannetta voisi verrata Alhon kolmijaotteluun kulttuurisista koodeista ja niiden opettelusta, sillä vietnamilaisen kulttuurin suhteen aloitin aivan alusta, opettelin ns. pintatason koodeja ja ehdin vain hiukan sivuta vallitsevien sääntöjen mielen tarkastelun tasoa oleskeluni loppupuolella. Ulkomaalaisten oman kulttuurin kohdalla siirryin puolestaan kuin suoraan kulttuurishokin kautta mielekkyyden tarkasteluun ja suomalaisen kulttuurin syvätason koodiston hallitsin jo luonnostaan.

Tämä on tietysti vain kärjistys, koska rajat eivät ole koskaan selviä, mutta silti nämä erot ryhmien välillä olivat mielestäni olemassa. Toki ulkomaalaisten omankin kulttuurin kohdalla oli runsaasti aivan perustason asioita, jotka tuntuivat minusta todella vierailta ja joihin kompastuin useasti (esim. käytännöt koulussa, kohteliaisuudet). Ulkomaalaisten omaan kulttuuriin sopeutumisen henkinen vaikeus tuli esille myös siinä, miten suhtauduin työhöni kansainvälisessä koulussa ja miten merkittävänä sen koin. Kuvasin aikaisemmin, että ulkomaalaisten oma kulttuuri tuntui minusta pettävän tutulta. Tämä on mielestäni hyvä vertaus, sillä vaikka pintapuolisesti kaikki sujui hyvin, minulla oli kuitenkin koko ajan olo, että joku oli pielessä ja harvoin oli tilanteita, joissa olisin kokenut oloni vaivattoman luontevaksi. Ulkomaalaisryhmän suhteen minun ei kuitenkaan tarvinnut aloittaa aivan alusta kuten vietnamilaisten.

Tämän kaiken perusteella tulin lopputulokseen, että sopeutumisen aste voi vaihdella eri ryhmien mukaan. Työssäni nousee esille se henkilökohtaisesti ennakoimaton seikka, että maassa olikin useita ryhmiä ja kulttuureita, joihin jouduin sopeutumaan. Eivätkä nämä sopeutumisprosessit suinkaan edenneet samaa tahtia, vaan kuten edellä kuvasin, toisen ryhmän suhteen sopeutumisprosessini saattoi olla pidemmällä kuin toisen ja ongelmia ilmeni erilaisissa asioissa.

4 OMAT SOPEUTUMISKEINOT VIERAASEEN KULTTUURIIN

Tutkimuksen edetessä minua alkoivat kiinnostaa omat keinoni sopeutua vieraaseen kulttuuriympäristöön, sillä aineistostani löysin runsaasti minulle ahdistusta aiheuttaneita stressitekijöitä, joita olivat mm. ruumiillinen uhka (liikenne), pelot (tutkimuksen epäonnistuminen, sairaudet, kuolema), yhteiskuntajärjestelmän käsittämättömyys (poliittisuus, tuloerot), työnkuvan ongelmat koululla (työn vähyys, taitojen puutteellisuus) sekä ulkopuolisuuden tunne (kielivaikeudet, kontaktivaikeudet).

Tämä vieras kulttuuri toi mukanaan todellisen ja täydellisen muutoksen arkielämääni ja Niitamo & Uusitalo (1993, 453) toteavatkin, että tällainen stressitilanne johtaa erilaisten selviytymiskeinojen kehittelyyn. Itselleni asettama tavoite oli kunnianhimoisesti sopeutuminen, lopputuloksena oli kuitenkin tilanne, jossa, kuten Nurmi & Salmela-Aro näkevät, tavoite on asetettu, mutta kuitenkin resurssit (mm. aika, taidot) ovat rajalliset ja alimitoitetut. Heidän näkemyksensä mukaan osa elämänhallintaa onkin kyky luopua tavoitteista silloin kun niiden saavuttaminen ei onnistu, tai sitten vanhat tavoitteet muokataan paremmin uuteen tilanteeseen soveltuviksi. Strategiat ovat keinoja saavuttaa näitä ihmisen itselleen asettamia tavoitteita. (Nurmi & Salmela-Aro 2000: 227, 228, vert. Turunen 1990: 40.)

Haluan palata vielä johdannossa esille tuomaani Nurmen esittämään näkemykseen elämän kriittisten siirtymien tutkimisesta, jolloin pyritään vastaamaan kysymyksiin ihmisen motiiveista, strategioista ja tulkinnoista (Nurmi 2000: 282, 283). Tämä luku sai innoitusta

kyseisestä jaottelusta, sillä siitähän tässä on kyse. Minulla oli motiivi, hyvin vahvakin sellainen, nimittäin tutkimuksen tekeminen. On tietysti mahdollista kritisoida motiiviani ulkoiseksi, mutta kun tutkimuksen tarkoituksena oli / on tutkia nimen omaan omaa sopeutumistani, kyseessä oli sisäisen prosessin tutkiminen ja hyvin henkilökohtainen asia (kuten on myös tämän tutkimuksen kirjoittaminen), johon olin myös itse hyvin sitoutunut. Minulla oli ja on siis sisäinen motiivi, päämääränä itsetuntemuksen lisääminen. Minun tarvitsee enää löytää strategiat (sopeutumiskeinot) ja tulkinnat.

Aineistosta löytämäni sopeutumiskeinot jaottelin kahteen pääryhmään, tietoisiin ja tiedostamattomiin. Tietoisiin keinoihin lasken kuuluvaksi ne asiat, jotka näytän *tietoisesti päättäneeni tehdä* selviytyäkseni mahdollisimman hyvin ja jotka *tiedostin tekeväni sopeutumiseni vuoksi* jo Vietnamissa ollessani. Niistä siis voi päätellä, mitä käsitin sopeutumisella ja sen vaatimilla asioilla silloin. Näissä tietoisissa keinoissa sisäisen motivaation ja motiivin olemassaolo tulee hyvin selkeästi esiin voimakkaana (ehkä jopa ylikorostuneena?) haluna sopeutua ja tehdä asiat mahdollisimman hyvin.

Tiedostamattomat keinot osoittautuivat kuitenkin mielenkiintoisemmiksi oman itseni kannalta. Näillä tarkoitan tässä keinoja, joita *en itse kyseisessä tilanteessa kokenut* sopeutumiskeinoiksi ja joita *en tilanteessa valinnut* ja selkeästi päättänyt. Välillä tunsin itseni salapoliisiksi jäljittäessäni "todellista syytä", tosin joskus minulla saattoi olla tietty intuitio, vaadittiin vain hieman rohkeutta myöntää itselleen kipeiden kohtien olemassaolo ja muistuttaa itseään rehellisyyteen pyrkimisen tärkeydestä tämän tutkimukseni yhteydessä. On tietysti mahdollista, että näitä tiedostamattomia sopeutumiskeinoja on enemmän, tässähän ovat kyseessä vain ne, joita minä olen löytänyt ja tutkimuksen analysointivaiheessa tiedostanut.

4.1 Tietoiset sopeutumiskeinot

4.1.1 Jäljittely

Toisten tietoinen jäljittely on erittäin tyypillinen keino oppia uusia asioita oudossa tilanteessa. Minäkin huomasin nopeasti jäljittelyn merkityksen, kanssakäymisestä kun selviytyy huomattavasti paremmin toimimalla mahdollisimman samalla tavalla kuin kaikki muutkin.

> Periaate on, että "älä pysähdy, vaan etene rauhallisen hitaasti". Äkkiliikkeitä ei parane tehdä tai joku ajaa yli, samoin jos pysähtyy. (1.10.)
>
> Ensimmäistä kertaa söin puikoilla (2.10.)
>
> Olen jo huomannut, että turistilta ei kannata näyttää. (4.10.)
>
> Ja eilen Lan ei jostain syystä ehtinyt pestä mun tummaa pyykkiä. (- -) Täällä odotin kiltisti tähän päivään ja kirjoitin aamulla vihkoon [päivän työlista] pyynnön, että pese pyykit. Sen sijaan kotona olisi vaan kävellyt pyykkituvalle ja pistänyt kamppeet pyörimään. (6.10.)
>
> Tingin hinnan dollarista 10 000 dongiin ja olin ylpeä itsestäni. Jatalta opin sen poislähtökikan ja viereisen kaupan osoittelun. [1$ = 14 000 dongia] (7.10.)
>
> Alan ottaa vietnamin kielen tunteja (- -) Tähän mennessä osaan vasta muutaman sanan: kiitos, ei, kyllä, koiranliha, appelsiini, keitto, riisi, rautatieasema. Eli samassa järjestyksessä: cam on, khong, da, thit choi, cam, pho, com, ga. (8.10.)
>
> Tosin silloin jo helpotti kun oppi käsimerkit parin päivän päästä tulosta. Pystyi huitomaan itselleen siklon oikealla tavalla ja myös kieltäytymään heilautuksella. (12.10.)
>
> Istuin moottoripyörän takana sivuittain vietnamilaistyttöjen tyyliin (28.10.)

Aineistossani tapojen jäljittely nousee merkittävään asemaan oleskeluni alkuaikana. Kyse on erityisesti paikallisten ihmisten helposti omaksuttavien tapojen jäljittelystä liittyen syömiseen, liikkumiseen ja kaupankäyntiin. Tämä oli minulle erittäin merkittävää, koska vietnamilaisten kanssa kommunikointi oli kielivaikeuksien takia erittäin hankalaa.

Jäljittelin asioita, joita itse näin. Varsinkin alkuvaiheessa olin hyvin riippuvainen Jatasta ja häneltä kuulemistaan asioista, koska oma tuttavapiirini ei vielä ollut muodostunut, enkä muutenkaan tuntenut ympäristöäni ja liikuin suppealla alueella. Myöhemmin erittäin merkittäviksi henkilöiksi nousivat koulun opettaja Mary ja vietnamin opettajani Huong.

Jäljittely alkoi yksinkertaisten asioiden oppimisesta. Huomattavaa on, että jäljitellessäni en välttämättä tajunnut, miksi joku asia on tehtävä. Miksi on epäkohteliasta viittoa tulemaan luokse samoin kuin Suomessa tehdään? Miksi tinkiminen on tavallista? Miksi liikennesäännöt ovat sellaiset kuin ovat?

Käyttäytymisessäni jäljittelin sekä vietnamilaisia että ulkomaalaisia. Ero oli siinä, että vietnamilaisten jäljittely oli pinnallisempaa ja koostui lähinnä pukeutumisen, kielen alkeiden ja liikennesääntöjen opettelusta. Alun optimistisuuden haihduttua koin vahvasti,

ettei minulla ollut mitään mahdollisuutta tulla heidän kaltaisekseen, vaan tulisin aina erottumaan joukosta. Ulkomaalaisten oma ryhmä taas oli minulle merkittävä, koska heidän elämäntyyliinsä minulla oli realistiset mahdollisuudet sulautua enkä tässä joukossa erottunut yhtä selvästi erilaisena. Omaksumani asiat olivat siis laadultaan syvempiä, sillä sisäistin heiltä paljon käsityksiä ja asenteita tapakulttuurin ohessa. Minulle muodostui kokonainen uusi elämäntyyli, josta vain melko pieni osa oli tietoisen valintani tulosta. Tästä kirjoitan enemmän tiedostamattomien sopeutumiskeinojen yhteydessä.

4.1.2 Vaikeneminen

Olen aina ollut kiinnostunut yhteiskunnallisista asioista ja päiväkirjassani kuvasin paljon sitä, miltä vietnamilainen arki siltä osin minusta näytti. Luin myös paikallisia englanninkielisiä lehtiä. Päiväkirjassa on kyllä kerrottu keskusteluista, joita näistä asioista käyn ulkomaalaisten tuttavieni kanssa, mutta vietnamilaisista mainintoja ei juuri ole. Tähän puutteeseen on selkeä syy, vaikka äkkiseltään tietysti luulisi, että juuri paikalliset olisivat parhaita kertomaan omasta yhteiskunnastaan.

> He [eräät tuttavat] kertoivat mulle paljon tästä ulkomaalaisten tarkkailusta. Täällähän on ihan kaupunginosittain omat komiteat sitä varten ja kyllä mä sen olen tuolla kaupungilla liikkuessa tuntenut. Välillä on sellaisia hetkiä jolloin tuntee olevansa silmälläpidon alainen, joku katsoo sua liian pitkään, seuraillaankin joskus vähän. (- -) Enkä mä liioin sitä tutkimussysteemiä hirveesti korosta, se oli Jatan neuvo. Kerron vaan auttelevani vähän [koulussa], jos joku kysyy ja kysyyhän ne. Mutta mä en haluaisi tulla vainoharhaiseksi, on varmaan vaan paras yrittää olla huolehtimatta. (17.10.)

> He [eräät tuttavat] neuvoivat, että ei pidä kysyä paikallisilta liikaa. Ja ravintolassa keskustellessamme, he eivät halunneet mainita "vanhaa isää" [Ho Chi Minh] nimeltä, etteivät tarjoilijat olisi ymmärtäneet hänen nimeään pöytäkeskustelujen lomassa. (- -) Mä en oikein tiedä miten suhtautua. Onhan tää kommunistinen maa, mutta ei se tälleen tavalliselle turistille heti näy. Ihmiset saa vapaasti käydä kauppaa, maanviljelijöillä on käyttöoikeus maahansa, länsimaalaisia tavaroita saa kun vain on rahaa. (17.10.)

> Onhan täällä noi lehdetkin mitä on ja kaikenmaailman kylttejä ja lakanoita roikkuu ympäriinsä ja kaiuttimista kaikaa kadulle paasausta pitkin päivää. Tekisi mieli kysyä Huongilta mitä hän ajattelee, mutta en voi. Olen luvannut etten kysele. Vietnami-

> laisia tuttuja kun ei saa saattaa hankalaan välikäteen eikä järjestää itselleen vaikeuksia. (20.11.)

Olin siis luvannut etten kysele ja tätä lupausta noudatin. Yleisvaikutelmakseni jäi, että ulkomaalaiset olivat hyvin varovaisia julkisesti, kukaan ei halunnut järjestää itseään hankaluuksiin, sillä uuden viisumin saanti oli helppo evätä. Politiikasta ja yhteiskunnasta ei siis julkisesti keskusteltu, mikä minusta tuntui oudolta. Aluksi ahdistuinkin, koska en voinut olla varma sallitun ja kielletyn rajoista, ei ollut mitään mihin olisin voinut verrata rikkeideni suuruutta tai pienuutta. Oleskeluni loppuaikoina uskalsin jo joustaa vähän kyselemättömyyden periaatteesta.

> Tai silleen tyhmänä turistina voi kysellä vähän mitä vaan, mutta vastauksiin mitä saa pitää tyytyä, eikä niitä oikein voi ryhtyä arvostelemaan tai vertailemaan. (10.12.)

Vaikeneminen on tottakai myös jäljittelyä, jossa toimin kuten muutkin ympärilläni toimivat. Erotan sen kuitenkin omaksi ryhmäkseen sen poikkeuksellisen ja nimenomaan ulkomaalaisryhmältä omaksumani luonteen vuoksi. Tässä on kyse keinosta, joka koen kumpuavan epävarmuudesta, pelosta ja rajojen epämääräisyydestä. Oli paljon tilanteita, joissa en ymmärtänyt kieltä (vietnamia tai englantia) tarpeeksi selvitäkseni asioista, mutta myös tilanteita, jolloin katson parhaaksi vaieta.

> Noi Bai'n [lentokenttä, olin palaamassa muutaman päivän Laosin matkalta takaisin Hanoihin] passivirkailija vetkutteli ihan tahallaan. Kutsui viereisenkin virkailijan katsomaan mua ja mun passikuvaa, tuijotti, keskusteli mun ulkonäöstä vietnamiksi ja vaan seisotti mua ihan huvikseen. Ja mittaili päästä varpaisiin, yäk. Ja kun mitään et voi tehdä. Niiden kanssa jos joutuu vaikeuksiin, niin sitten sitä vasta todella saakin odottaa. Siis kestin ja kärsin, olin kuin en olisi ymmärtänytkään. Kun viimein sain passini, kiitin kauniisti - vietnamiksi. (6.12.)

Leikin etten ymmärrä, vaikka olin opiskellut kieltä jo sen verran, että käsitin lähes kokonaan passivirkailijan sanat, sillä minä pelkäsin hankaluuksia.

Tämä kaikenkattava hankaluuksien pelko on kiintoisa, sillä siinä oli mielestäni omalla kohdallani kyse erittäin syvältä arvoista ja historiankäsityksistä kumpuavasta pelosta, jonka tunnistin kerran koululla, jolloin luokan opettaja kiinnitti pienet varrelliset Suomen ja Vietnamin liput seinälle, johon olin tehnyt Suomesta kertovan taulun. Vietnamin lippuhan

on punainen, kuten entisen Neuvostoliiton. En ollut uskoa itsekään todeksi reaktiotani, kun minua ahdisti nähdä Suomen lippu aivan rinnakkain punaisen lipun kanssa. Omaksumani yhteiskuntajärjestelmän myötä olen omaksunut myös runsaasti arvoja ja käsityksiä ja tällöin samastin yhden punaisen lipun toiseen ja liitin siihen samalla tiedostamattani kaikki arvomerkitykset, joita olin omassa kulttuurissani siihen oppinut liittämään ja ahdistuin.

Minullahan ei voinut olla mitään omakohtaista viranomaispelkoa tai kokemusta hankaluuksista, koska olin oleskellut maassa vain lyhyen aikaa turistin statuksella. Ajattelen nyt, että kyseessä on pakko olla sama syvälle juurtunut ennakkoluulo, joka sai mm. ystäväni sanomaan lähtövaiheessani "varo ettei sissit kaappaa". Kyse on järjestelmän pelosta, joka on iskostunut minuun, vaikkei minulla itselläni ole henkilökohtaisia kokemuksia siitä.

4.1.3 Kielen opiskelu

Koko matkani aika oli kokonaisvaltaista kielikylpyä, englantia en varsinaisesti opiskellut, joitain sanalistoja kyllä kirjoitin koulusanastosta. Vietnamin kielen opiskelun tärkeyden puolestaan ymmärsin hyvin pian saapumiseni jälkeen, huomattuani, että paikalliset ihmiset eivät todellakaan puhu englantia paria sanaa enempää.

Vieraassa kielessä tiedot ja kokemukset kielestä ovat oman äidinkielen leimaamia (Kaikkonen 1993b: 153). Vietnamin kielen opiskelu osoittautui haastavaksi, koska kieltä käytetään niin eri tavalla, intonaatiovaihtelut olivat minulle lähinnä käsittämättömiä. Omassa kielessäni sävelkorkeudella ilmaistaan lähinnä tunnetiloja tai kysymystä, vietnamissa puolestaan vaihtelut muuttavat koko sanan merkityksen aivan toiseksi. Lisäksi uuden kielen (vietnam) opiskelu vieraalla kielellä (englanti) opettajan johdolla, joka ei myöskään puhu kovin hyvin englantia, oli melkoinen kokemus. Viihdyttävä kyllä, mutta väärinymmärryksiä oli runsaasti, vaikkapa jo erilaisesta ääntämyksestä johtuen. Onneksi vietnamia sentään kirjoitettiin samanlaisin kirjaimin, jos niin ei olisi ollut, ei opiskelusta olisi tainnut tulla mitään.

Koska oleskeluni oli kestoltaan rajattu, en ehtinyt ikävöidä Suomesta juuri mitään muuta kuin kieltä. Varsinkin aluksi oli äärimmäisen raskasta olla suuri osa ajasta englannin kielen varassa. Koulussa en osannut sitä opettajaksi tarpeeksi hyvin ja kaupungilla siitä taas ei ollut hyötyä, koska vietnamilaiset eivät kieltä juuri puhuneet. Näissä molemmissa

ympäristöissäni koin olevani monella tapaa "mykkä" ja monta kertaa ahdistuin, koska en voinut keskustella muiden kanssa sillä tasolla kuin olisin halunnut.

> Olin [tuttavapariskunnan kanssa] lounaalla. (- -) Oli mahtavaa ilmaista itseään omalla kielellä. Just kun saa käyttää sanavarastoaan niin rikkaasti kuin ikinä kykenee. Mä huomasin myös, että käytin sellaisia sanoja, joita ehkä en olisi käyttänyt noin aivan tavallisessa pöytäkeskustelussa kotona. Ihan vain siitä ilosta että on ihmisiä ympärillä, jotka ymmärtää pienetkin vivahde-erot, mulla oli jotenkin hirvee tarve puhua. Johtuu varmaan siitä, että Jatta on ollut poissa koko viikon [työmatka] eikä oikein suomenkieltä ole tullut kenenkään kanssa käytettyä. (17.10.)

Suomalaisten joukossa pystyin olemaan vapaammin oma itseni, tunsin tulevani ymmärretyksi ilman erityisiä ponnisteluja. Heillä on sama yleinen tausta kuin minulla, vaikka suurin osa suomalaisista tuttavistani edusti eri sukupolvea kuin minä. Suomen kieli oli pakopaikkani ja tuttujen asioiden säilyttäminen auttoi jaksamaan vieraassa ympäristössä.

4.2 Tiedostamattomat selviytymiskeinot

4.2.1 Välttely

Aineiston jaottelua tehdessäni kiinnitin huomiota kansainvälisen koulun tapahtumien kuvauksen suhteelliseen vähyyteen, vaikka kouluelämä täytti suuren osan tavallisista päivistäni. Koulun tapahtumia merkittävämmäksi aiheeksi teksteissäni nousee kuitenkin huomattava haluni sopeutua paikalliseen elämänmenoon, johon en jostain syystä koulua laske, se tuntui jotenkin erilliseltä saarekkeelta. Päiväkirjassani kirjoitan: "Koulun merkitys supistui arkielämässäni hyvin vähiin. Menin sinne kyllä joka aamu hyvin mielelläni, mutta kaikki todella mielenkiintoinen tuntui tapahtuvan jossain muualla". Aloin ihmetellä, miten tämä oli mahdollista, koska yksi lähtöni syy oli myöskin halu hankkia kokemuksia monikulttuurisessa luokassa toimimisesta, mikä hyödyttäisi minua tulevassa opettajan ammatissani.

Aineistoa läpikäymällä yritin selvittää, mistä mahdollisesti kohdallani oli kysymys. Asiaan ei löydy suoraa vastausta, mutta aineisto antaa siitä vinkkejä.

> Luokka vaikuttaa rauhalliselta ja mukavalta. Marynkin [luokan opettaja] kanssa varmaan selviän. Hän vain oli tainnut ajatella mulle hiukka erilaista roolia kuin mitä olen itselleni ottamassa. Mä kun en ole tekemässä mitään opetusharjoittelua. (- -) Jotenkin vain tuntuu, että ei minusta tällä hetkellä ole juurikaan apua kenellekään. Piti päivän mittaan katsoa sanakirjaakin muutaman kerran, että ymmärsi mistä tehtävissä on kyse. Pelkällä päättelylläkään ei aina selviä. (5.10.)

> Oppilaat ei oikein luota siihen, että multa voisi kysyä jotain. Pari kertaa onnistuin kyllä antamaan ihan hyviä neuvoja ATK:n tunnilla, niin sen pitää ollakin. Mun pitää tehdä itseni tarpeelliseksi niille. Muuten se kielimuuri ei ikinä ohene. Ei ne kysy multa neuvoa, jos ne ei luota siihen, että mä kykenen neuvomaan. (6.10.)

> Huomenna mun pitäisi pystyä kertomaan Marylle mitä haluan tehdä tulevina kahtena kuukautena. Olen ajatellut [erään heikomman oppilaan] matematiikkaprojektia, ehkä jonkin topic – tai matematiikkakokonaisuuden suunnittelua, suomalaisesta kulttuurista kertomista (ehkä just joulutapoja), suomalaisia ruokia tai jotain. (- -) Lisäksi haluaisin tutustua siihen "english as a second language" opetukseen. Viettää ehkä siellä jonkun aikaa. Kyllähän se välillä ottaa päähän, ettei pysty kommunikoimaan niin hyvin kuin haluaisi. Vielä en kuitenkaan ärsyynny siitä. Ehkä sekin vaihe tulee. Lähinnä mulla on tunne, että Mary painostaa. Tai mä luulen, että se oli kuvitellut mun roolin hiukka erilaiseksi. Että mä tartteisin ohjausta tai jotain arviointeja. (8.10.)

> Tänään Maryllä oli paljon muita paperitöitä [opetuksen kehittämisprojekti] ja luokassa oli sijainen. Mary on mukana kaikenlaisissa koulun kehittämisproggiksissa ja tekee aika paljon kaikkea ylimääräistä, joka "tulee näyttämään hyvältä cv:ssä". (- -) Koska sijainen oli luokassa, lapset turvautuivat minuun. Mä olin sitten se, jonka he tunsivat, en enää mikään vieras. Mä siis kiersin ja neuvoin englannin kirjaprojektin tehtävissä. Nyt kun olin viikonloppuna lukenut Squanton [kirja], niin osasin olla enemmän hyödyksikin. (- -) Toivoisin myös enemmän tekemistä. Mary on aika aikaansaapa ihminen ja mä tunnen välillä itseni aika ylimääräiseksi luokassa. (12.10.)

Menin kouluun siis asenteella "*Mä kun en ole tekemässä mitään opetusharjoittelua / Tai mä luulen, että se oli kuvitellut mun roolin hiukka erilaiseksi. Että mä tartteisin ohjausta tai jotain arviointeja.*" Osasin mielestäni homman, minullahan on harjoittelut takana ja paperit melkein kädessä. Itselleni oma roolini oli selvä, teen tutkimusta sopeutumisestani yleensä, en pelkästään kouluelämästä. Mutta muille sitä oli hankalaa selittää, sillä monissa maissa opettajankoulutus ei ole yliopistossa, puhumattakaan siitä, että opettajat tekisivät ylemmän korkeakoulututkinnon. Lisäksi tutkimukseni käsittelee henkilökohtaisia asioita eikä mitään tarkasti mitattavaa tai määriteltävää. Olisin siis joutunut sanomaan suunnilleen, että tutkimukseni kohdistuu johonkin, mutta en nyt vielä tiedä mihin.

Kielitaidon vajavaisuus vaivasi minua koulussa huomattavasti enemmän kuin muualla. Selviydyin hyvin englannilla tavallisissa vuorovaikutustilanteissa, mutta opetussanasto oli minulle vierasta ja jouduin käyttämään paljon aikaa ja energiaa, että edes ymmärtäisin, mistä tehtävissä oli kyse. Kuitenkin olin sisäistänyt opettajan roolin: *"Onnistuin kyllä antamaan ihan hyviä neuvoja ATK:n tunnilla, niin sen pitää ollakin."* ja halusin tehdä töitä ja tuntea itseni tarpeelliseksi, mutta turhauduin kun huomasin, etten ymmärrä edes lasten sanallisia matematiikantehtäviä. Englanninopetus oli myös yksi koulun tärkeä tehtävä, ehkä oppisisällöistä kaikkein tärkein, enkä voinut olla kirjoittamista ohjatessani varma neuvoinko oikein.

Vaikka periaatteessa viihdyin koululla, paikka lamaannutti minut. *"Mary on aika aikaansaapa ihminen ja mä tunnen välillä itseni aika ylimääräiseksi luokassa."* En osannut tehdä haluamiani töitä tarpeeksi hyvin, vaikka minulla oli takana monta vuotta koulutusta ja kokemuksia opettamisesta. Päättelen, että tästä seurasi välttelyä ja yleistä haluttomuutta kertoa koulun asioista. Otin koulun suhteen hieman piittaamattoman asenteen (vaikka siis viihdyin siellä ja kiinnyin oppilaisiin) ja teeskentelin, että se merkitsi minulle vähemmän kuin muut kokemukseni.

Toinen näkökulma asiaan on mainitsemani päiväkirjan yleinen tyyli, jossa olen oman kertomukseni sankaritar. Harrastin monia asioita, minulla oli vilkas sosiaalinen elämä, viihdyin, näin mielenkiintoisia asioita, opiskelin vietnamia jne. Miten tähän kuvaan itsestäni sopi se, ettei koulukokemukseni vastannutkaan yleistä linjaa siitä, miten hyvin minä selviydyn? Koulussa oli myös minulle paljon tuttua jo ennestään, kun taas sen porttien ulkopuolella aukesi "erilainen todellisuus". Koulu tuntui irralliselta saarekkeelta, ilman paljonkaan yhteyksiä sen seinien ulkopuoliseen elämään, opetussuunnitelmallisesti tai muutenkaan.

4.2.2 Tunteettomuus

> Kun mä kuljen tuolla katuja, joskus tuntuu, että menenkö täällä vaan silmät sokkona. Ihan kuin olisi keskellä jotain teatterijuttua. Sitä voi kävellä korttelin toisensa perään, ilman että todella näkee. Mikään ei kosketa sen kummemmin.(- -) Sitä ikäänkuin jäädyttää itsensä ja omat tunteensa ja vain katsoo, että aha – tollaistakin on olemassa. (12.10.)

Vietnamissa näin paljon sellaista, mikä järkytti minua, ja minun oli pakko kehittää tietty tunteettomuus suojakseni. Törmäsin jatkuvasti kerjäläisiin ja köyhyyteen, näin huonon ravitsemustilanteen vaikutukset ja epätasa-arvon myös miesten ja naisten välillä. Erityisesti huomasin maan kaksijakoisuuden: ylellisyyden ja suuren köyhyyden rinnakkain.

> Kävin taas samalla pyöränkorjaajalla kuin aiemmin. (- -) Se ukkeli on niitä ihmisiä täällä jotka todella herättävät sääliä. Mä maksoin hälle tänään ylimääräistä siitä syystä että huomasin hänen jalassaan paikatut muovisandaalit. (14.10.)

Tämä kaksijakoisuus sai minut tuntemaan syyllisyyttä ja se johti asioiden oikeutuksen kyselemiseen. En kuitenkaan voinut elää jatkuvaa syyllisyyttä tuntien, koska minä yksin en mahtanut asioiden tilalle mitään. En voi yrittää auttaa kaikkia, eivätkä kaikki ole sen tarpeessakaan.

Vaikka päiväkirjojeni loppupuolella en enää kuvaile näitä huomioitani ja olen mukautunut siihen, että yhteiskunta oli sellainen kuin se oli, se ei tarkoittanut sitä, että olisin hyväksynyt asian. Huomioiden kuvailun sijaan siirryin kohti vietnamilaisen yhteiskunnan pohdintaa ja tein huomioita mm. tasa-arvosta.

> Täällä on myös se hassu kaksijakoinen suhtautuminen. Naiset kelpaa kyllä sotilaiksikin, mutta hallinnossa on aika vähän naisia, samoin työelämässä. Poikia arvostetaan ja pojan syntymä on aina se tärkeämpi juttu. Daewoon alakerrassa olevan leipäkaupankin myyjä oli raskaana jo aika pitkällä kerran kun käytiin sieltä ostamassa leipää. Jatta ei voinut tietenkään jättää neuvomatta naista ruokavalion suhteen [kuului hänen työhönsä], täällä kun naiset kärsii lähes poikkeuksetta anemiasta. Hän kertoi rautatableteista ja koetti patistaa naista muutenkin lepäämään ja huolehtimaan itsestään, koska se on parasta vauvankin kannalta. Nainen katsoi meitä kirkkain silmin ja kysyi, eikö meidänkin mielestä hänen vatsansa malli viittaa siihen, että tuleva jälkeläinen on poika, hän kun niin kovasti toivoo poikaa. Jatta vähän kitkerästi kommentoi siihen, että kai se on pääasia että jälkeläinen syntyy terveenä ja hyvävoimaisena. Sitä se on, miehet, miehet, miehet... (10.12.)

4.2.3 Stereotypiat

> Tänään mä olin ensimmäisessä kunnon kolarissa täällä. Ajelin kotiin iltahämärissä ja joku nuorimies törmäsi moottoripyörällään mun pyörän eturenkaaseen. Mä lensin niin että hiuskammat sinkoili pitkin katua. Se sattui niin nopeesti, etten mä kerinnyt edes pelästyä. (14.10.)

Tämän kolaritapaukseni mainitsin jo sopeutumisprosessini vaiheita käsitellessäni, kun kerroin liikenteeseen kohdistuneista peloistani. Kyseisen tapahtuman sattuessa en ehtinyt edes pelästyä, keräilin tavarani kolarin toisen osapuolen avustamana ja onnistuin jotenkin pääsemään kotiin. Aluksi en puhunut tapahtumasta kenellekään ja säikähdyskin tuli kunnolla vasta myöhemmin, sillä päiväkirjan kirjoittamisvaiheessa olin jo palauttanut mieleeni muilta kuulemiani tarinoita vastaavista tilanteista.

> Mä arvostan sitä, että se tyyppi pysähtyi, pyysi anteeksi ja auttoi mua keräämään tavarani. Se ei nimittäin ole täällä tavallista. Ja mua on varoitettu siitä, että rahaa yritetään aina nyhtää. Kun nää tietää täällä, että ulkomaalaiset ei halua oikeusjuttuja, ne kun kestää ja kestää. Mä oikeestaan hämmästyin sitä, että pystyin olemaan rauhallinen. Oioin siinä tien sivussa pyörääni sen verran että pääsin jatkamaan matkaa. Jälkikäteen sitten aloin ajattelemaan mitä olisi voinut sattua. Tollasina hetkinä todella tajuaa miten yksin on. Mulla ei ollut edes kenenkään puhelinnumeroja mukana, ei mitään papereita kertomassa kuka olen. (- -) Mutta kun Jattakin on nyt poissa [työmatkalla Turkissa viikon], niin kyllä vähän hirvittää. (14.10.)

Lause *"Se ei nimittäin ole täällä tavallista"* kertoo selvästi, että olin jo tuolloin muodostanut mielipiteen siitä, miten vietnamilaiset vastaavassa tilanteessa ulkomaalaisten kanssa käyttäytyvät. Minua oli myös *"varoitettu siitä, että rahaa yritetään aina nyhtää."* Käsitykset perustuvat muutamaan ulkomaalaisilta tuttavilta kuultuun tarinaan kolareista, joihin joko he tai heidän tuttavansa olivat joutuneet ja joissa heitä oli kertomansa mukaan yritetty rahastaa myös olemattomista vahingoista.

Kun kerroin olleeni osapuolena kolarissa, oli monen ihmisen ensimmäinen kysymys: "Paljonko se pyysi?" Oikeasti tämä mies ei pyytänyt mitään, vaan auttoi minua, keräsi tavarani, otti syyn omille niskoilleen ja varmisti, että pääsin jatkamaan matkaa jotenkin. Tapahtumahetkellä mieleeni ei edes tullut mitään muuta, kaikki tapahtui kuin vastaavalla hetkellä olisi voinut tapahtua kotimaassa. Mutta se, miten kerron tapahtumasta jälkeenpäin, on malliesimerkki siitä, miten nopeasti maassa jo pitempään olleiden käsitykset asioista iskostuvat vasta saapuneiden päähän.

Kun kirjoitin tapahtumasta päiväkirjaani, olin jo ehtinyt ajatella tapahtunutta ja pelästyä sitä, miten olisi voinut käydä. Olin myös muistanut kuulemani tarinat ja muodostin käsitykseni asioista myös niiden perusteella. Kirjoitin siis todellisen tapahtuman lisäksi muistiin myös kaikki omaksumani stereotypiat ulkomaalaisten oletetusta hyödyntämisestä ja väärinkohtelun mahdollisuudesta.

Päiväkirja-aineistostani on mahdollista löytää muitakin vastaavan tyyppisiä tapahtumia. Tavallisimmat stereotyyppiset näkemykseni liittyvät Vietnamin epäloogisuuteen, ihmisten ulkonäköön, byrokratiaan ja köyhyyteen.

> Itseasiassa tää on siitä omituista seutua, että on hirveesti köyhää -mutta aika siistiä- ja taas paljon ihan hillitöntä ylellisyyttä. Ja periaatteessa täältä saa ihan kaikkea mitä sieltäkin [Suomesta], kun vaan on rahaa. Samat jenkkimerkit jyllää ja dollarit. (3.10.)

Valmistautuessani matkaan yritin ottaa selvää Vietnamista ja sen kulttuurista, mutta kuten aiemmin totesin, vaikutelmat jäivät jotenkin irrallisiksi. Päiväkirjasta huomaa kuitenkin, että omaan silti jotain ennakkomielikuvia. Vaikka niitä ei ole niinkään juuri Vietnamista, niitä on siitä, millaista Aasiassa tulisi olla. Yllä olevassa esimerkissä yhdistän mielessäni sulavasti köyhyyden likaisuuteen ja yllätyn siisteydestä. Mielikuvissani en ollut myöskään osannut ajatella ylellisyyttä Vietnamin yhteydessä, enkä ollut tottunut suuriin tuloeroihin ja niiden selkeään näkymiseen.

Minulla oli myös hyvin selkeä ennakkoluuloinen käsitys siitä, millaisia ovat massaturistit, ja heistä yritin parhaani mukaan erottua. En tahtonut samastua joukkoon, jota pidin hieman naurettavana; laumasieluisten epäitsenäisten ihmisten ryhmänä. Minulla oli tarve esittää itsenäistä maailmanmatkaajaa, tämä liittyy varmaankin päiväkirjan yleiseen tyyliin sankari- ja selviytymistarinana.

> Mulla on huvina tiirailla turisteja Hoan Kiemin [keskusjärvi] ympäristössä. Mä nään niiden törmäilevän kaduilla ihan kuin mä alussa ja kaupustelijoiden roikkuvan kintereillä, enkä mä voi muuta kuin huvittuneesti sääliä. Sekin on muuttunut. Aluksi mä vältin keskustaa, koska en halunnut nähdä turisteja, nyt heistä on tullut joka viikkoinen hupinumero. Tänäänkin kun menin ompelijalle Phuong An'iin, niin jouduin ylittämään kadun neljän tien risteyksessä Hang Gai'n alussa. Siinä risteyksessä seisoi nuori valkoinen mies, joka katseli ympärilleen, etsien sopivaa ylimenoaikaa. Eikä se raukka tajunnut että ei sitä iltapäiväruuhkassa koskaan tule. Tallustelin vain liikenteen sekaan, kävin Phuong An'issa sovittamassa pukuani ja katselin kankaita. Kun tulin takaisin samaan risteykseen ja ajattelin lähteä Hang

> Gai'ta eteenpäin, niin se sama nuori mies oli siinä ajassa vasta selvinnyt sen yhden kadun ylitse ja katseli epätoivoissaan seuraavaa suuntaa. Musta tuntui ihan kummalliselta ajatella, että juuri noinhan mäkin olen tehnyt. Juuri noin epätietoisena seissyt kadun reunassa ja pelännyt, että ihmiset ajaa yli heti siinä silmänräpäyksessä kun astuu jalkakäytävältä kadulle. Ja nyt pujottelen ihan sujuvasti. Ihmeellistä on elämä. (18.11.)

Aineistosta näkyy, että stereotypiani voi jakaa kahteen pääluokkaan, ennen matkaa omaksuttuihin yleisempiin käsityksiin (köyhä=likainen, massaturistit ovat tyhmiä, epäloogisuus jne.) ja Vietnamissa paikanpäällä omaksuttuihin käsityksiin, jotka ovat yksityiskohtaisempia ja liittyvät nimenomaan paikalliseen elämään ja siinä selviytymiseen (valkoihoisilta nyhdetään rahaa jne.).

Stereotypioita käytetään asioiden luokittelun apuneuvona ja ne ovat yksinkertaistettuja ja kaavamaisia kuvia jostain ihmisestä, kansasta, kulttuurista, instituutiosta tai tapahtumasta, jonka jakaa joukko ihmisiä (Kouluhallitus 1991: 17-18). Kouluhallituksen julkaisemassa opaskirjassa vieraan kulttuurin ymmärtämisestä pidetäänkin kulttuurien kohtaamisen vaikeimpina asioina yleensä peruskysymyksiä: miksi jotain tehdään, onko se järkevää / järjetöntä, onko se oikein / väärin. Kirjasessa kritisoidaan myös länsimaista kulttuuria tietyistä perusasenteista, joista ensimmäinen on eurooppalainen ylimielisyys, joka johtuu teknologisesta ylivertaisuudesta ja jonka perusta on evolutionistisissa asenteissa, joista mainitsin sosiologian eri suuntauksista kertoessani. Toisena perusasenteena nähdään holhoava alentuvuus, jossa ihannoidaan "turmeltumatonta" ja halutaan osoittaa myönteisyyttä, samalla kuitenkin oma ylivertaisuus tiedostaen. Kolmanneksi kompastutaan mystifiointiin, asioita halutaan romantisoida ja salaisia totuuksia halutaan nähdä myös siellä missä niitä ei ole. Viimeisenä on varaukseton ihannointi, joka katsotaan omaan kulttuuriin turhautumisen rajuimmaksi muodoksi, jossa ihannoinnin kohteen ikävät puolet halutaan unohtaa. (Kouluhallitus 1991: 21, 23-25.) Minulla ei ole varaa väittää, etteivät yllä kritisoidut asenteet osin näkyisi myös kuvauksissa omista stereotypioistani.

Kirjoitin myös siitä, kuinka en osannut alunperin ajatella, että Vietnamissakin on useita tapoja elää. Oletin todellakin, että on olemassa joku yhtenäinen tapa olla vietnamilainen ja että kaikki on sellaista kuin kuvakirjoissa esitetään. Todellisuudessa eri ryhmät erottuvat siellä suunnilleen samoilla perusteilla kuin Suomessakin muodostuu alakulttuureita: kaupunkikulttuuri eroaa maaseudusta, osa ihmisistä on varakkaita ja osa ei, osa käy kouluja, toiset menevät heti töihin koulun loputtua, sama paksupohjaisten kenkien muoti oli silloin

vallalla sielläkin kuin oli täälläkin. Toivon todella, että matkani auttoi minua purkamaan edes joitain ennakkokäsityksiäni muista kulttuureista, myös yleisemmällä tasolla. Mutta osa käsityksistäni on voinut myös vahvistua (esim. yhteiskuntamuotoon liittyvät). Hofstede sanoo suoraan, että kulttuurien kohtaaminen ei välttämättä luo keskinäistä ymmärrystä, vaan tavallisesti se vain vahvistaa kunkin ryhmän omaa identiteettiä (Hofstede 1993: 302).

Ulkoryhmäajattelu

Sopeutumiseni asteesta kirjoittaessani kuvasin sitä, miten ulkomaalaisten omaa kulttuuria ei mielestäni voinut kutsua alakulttuuriksi vaan ennemminkin ulkoryhmäksi. Haluan tarkentaa, että eristynyttä elämäntyyliä kuvatessani puhun yleisluontoisesti, eikä väite tietenkään koske kaikkia. Pääsääntöisesti ulkomaalaiset kuitenkin asuvat omilla, vartioiduilla alueillaan ja ovat tekemisissä lähinnä muiden ulkomaalaisten kanssa. Osin tämä johtuu kielivaikeuksista, osin omasta halusta (raha, on varaa), mutta suurelta osin myös vietnamilaisesta järjestelmästä, joka ei välttämättä suosi kontakteja tai tee niiden solmimisesta helppoa. Hieman yli kymmenen vuotta sitten esimerkiksi oli vielä kiellettyä puhua ulkomaalaisten kanssa ja ulkomaalaisten käyttäytymistä seurataan yhä.

Maassa pitempään asuneet tuttavani kertoivat samantapaisista tunnelmista kuin minullakin oli, eli mukautuminen ja sulautuminen maahan vaatisi huomattavasti ponnisteluja ja halua, useat tuntevat silti itsensä ikuisesti ulkopuolisiksi.

> Ahdistaa. Tuntuu sellaiselta, ettei tähän maahan saa mitään kosketusta. Että kaikki jotenkin lipeää käsistä. Miten voi tutkia sellaista maata, joiden asukkaisiin ei saa mitään kontaktia? Joiden kieltä ei ymmärrä? Ja jotka näyttävät pitävän sinua ihan eri luokkaan kuuluvana? (12.10.)

> [Junen, erään opettajan kommentti] länsimaiset naiset voi tehdä mitä vaan, kun niitä pidetään muutenkin outoina. (10.11.)

Hofsteden mukaan valtaosa maailman ihmisistä elää kollektiivisissa (ryhmäorientoituneissa) yhteiskunnissa, joissa ihmiset pysyvät koko elämänsä ajan lähiryhmän jäseninä. Hofsteden mielestä tällaisessa yhteiskunnassa kulttuuritaustaltaan poikkeavat ryhmät ovat ulkoryhmiä ja kulttuurien rajat ylittävä yhdentyminen on vaikeampaa kuin yksilöllisyyttä korostavissa

yhteiskunnissa. (Hofstede 1993: 302-303.) Ulkoryhmäajattelu antaa myös pohjaa stereotyyppisten käsitysten synnylle ja leviämiselle, koska todellisten kontaktien määrä jää vähäiseksi.

4.3 Sopeutumiskeinojen arviointia

Oma sopeutumisprosessini ja siinä käyttämäni keinot näyttävät minusta siltä, että olin valmis muuttumaan, enkä kokenut muutosta omaa persoonaani uhkaavaksi. Mutta olivatko omaksumani keinot tarkoituksenmukaisia? Edistivätkö ne todella sopeutumistani?

Tietoisesti valitsemiani keinoja (jäljittely, vaikeneminen, kielen opiskeleminen) en pidä nytkään epäonnistuneina, sillä ne olivat mielestäni tarkoituksenmukaisia niissä oloissa ja siinä yhteiskunnassa. On totta, että esimerkiksi keskustelemattomuus monista asioista johti siihen, että en saanut tietoja kaikista haluamistani asioista, mutta se oli eräs siinä maassa oleskelemisen ehto, jonka jouduin hyväksymään. Ulkoisille olosuhteillehan en voinut mitään, olin maassa vain käymässä, jolloin tietenkin jouduin sopeutumaan siihen elämäntyyliin, jonka mukaan lähimpäni elivät. Eri asia olisi, jos oleskelisin maassa yksin ja voisin ehkä hiukan vapaammin miettiä, miten juuri minä haluan elää.

Jäljittelyni ei myöskään ollut yksipuolista, omaksuin asioita sekä paikallisilta että maassa oleskelevilta ulkomaalaisilta. Tosin ulkomaalaisilta omaksuin kokonaisen uuden elämäntyylin, vietnamilaisilta vain joitain yksittäisiä tapoja. Vieraassa maassa koin, että uusia asioita on yksinkertaisesti liikaa, siihen väsyy, eikä kaikkea pysty omaksumaan. Tällöin oma kulttuuri ja sitä edustavat ihmiset tarjosivat tarpeellisen hengähdystauon, joka auttoi jaksamaan uudessa ympäristössä.

Löytämiäni tiedostamattomia keinoja sopeutua (välttely, tunteettomuus, stereotyyppiset asenteet) arvioisin hyvin tyypillisiksi. On hyvin inhimillistä paeta vaikeaksi kokemaansa tilannetta tai ympäristöä ja siirtää huomio johonkin helpompaan. Stereotyyppiset asenteet puolestaan istuvat ihmisessä syvällä, sillä ne ovat linkittyneet oman kulttuurin arvoihin ja siksi niiden tunnistaminen on vaikeaa. Olen tyytyväinen siitä, että tunnistin nämä puolet itsessäni ja toivon, että niiden tunnistamisesta on apua, jos joskus toiste päädyn ulkomaille pidemmäksi aikaa.

Psyykkisen selviytymisen rakennetta vieraissa kulttuuriympäristöissä tutkineet Niitamo ja Uusitalo (1993: 448-449) ovat luokitelleet tutkimuksessaan selviytymiskeinoja kuuteen ryhmään. Tyypillinen tapa on ns. suunnitelmallinen ongelmanratkaisu *(kuten vaikkapa omat tietoiset keinoni).* Lisäksi on mahdollista paeta pako- ja toiveajatteluun (*ei se koulu niin tärkeä ole*), etäännyttää itsensä (*olen tullut tänne vain katsomaan millaista täällä on*), vajota itsesyyttelyyn (*ns. valkoisen miehen taakka*), hankkia sosiaalista tukea ympäristöstään (*oman kulttuurin korostuminen*) tai siirtyä positiiviseen uudelleenarviointiin (*tämä kaikki on ollut minulle vain hyväksi*).

Tietenkin minun on mahdollista löytää nämä kaikki puolet omasta itsestäni, jos niitä rupean etsimään. Mielestäni oli kuitenkin tärkeämpää yrittää löytää tämän aineiston yleisiä linjoja, omia *tyypillisiä* käyttäytymistapojani.

5 MIETTEITÄ SIITÄ, MITÄ SAIN SELVILLE

5.1 Kertomuksen välittämä kuva itsestä

5.1.1 Olenko minä tässä minä?

Olen jo saanut etäisyyttä tämän tutkimuksen käsittelemään osaan menneisyyttäni. Mutta tämä etäisyys on myös ongelmallinen. Kirjailija Merete Mazzarella (1997: 34.) on pohtinut, että etäisyyden ottamisen vaarana on, että "petämme menneisyyden" - kuvittelemme menneisyyden naurettavaksi. Omaa itseäni tutkiessani olen yrittänyt pitää mielessä, että näin tutkijana jälkikäteen tiedän enemmän kuin mitä tiesin tutkimuksen kohteena olevaa elämän jaksoa eläessäni.

Olen päättäväisesti yrittänyt välttää sortumasta hyvin tavalliseen "olenko minä noinkin voinut joskus ajatella?" -kauhisteluun päiväkirjojani lukiessani. Tämä ei tarkoita kritiikin unohtamista ja hymistelyä, vaan silloisten olosuhteiden ja oman tietämykseni huomioimista. Omaa itseä tutkiessa on aivan yhtä helppo sortua ylikriittisyyteen ja "menneisyyden pettämiseen" kuin henkiseen laiskuuteen ja asioiden piilotteluunkin.

Kirjoitusprosessi on ollut mielenkiintoinen matka omaan itseen. Olen paljon miettinyt millainen ihminen päiväkirjoistani kuvastuu ja vastaako se omaa käsitystä itsestäni. Tunnistanko itseni tästä tutkimuksesta? Tämä kysymys tuntuu ehkä äkkiseltään oudolta, onhan kysymys minun itseni tekemästä raportista, mutta palaisin alussa pohtimaani

Huotelinin (1992: 59) inspiroimaan kysymykseen "kulissien rakentelusta" ja mahdollisesta vaikutuksen tekemisen yrittämisestä. Olenko minä tässä minä?

Olen ratkaissut tämän kysymyksen mielestäni ainoalla mahdollisella tavalla: olen se minä, joka olen nyt. En voi koskaan jälkikäteen palata täydellisesti niihin tunnelmiin, enkä tavoittaa itseäni sellaisena kuin olin silloin. Sen sijaan tulkitsen tapahtumia ja teen tätä tutkimusta nykyisistä lähtökohdistani käsin, joiden osa menneisyyteni on. En siis kurkota kohti menneisyyttä vaan nykyisyyteen ja tulevaan.

Tutkielmaa tehdessäni olen käsitellyt hyvin paljon myös tunteita, sekä tutkimusteemojen esille tuomien kokemuksieni kautta että kirjoittamisprosessin myötä. Tunteet luovat maailman, ilman tunteita ihmisen sisäinen maailma olisi tyhjä ja merkityksetön (Silkelä 1998: 43, Rauhala 1995: 118-119). Juuri tunteet tekevät elämän merkitykselliseksi ja jos haluan vastauksen kysymykseen "Kuka minä oikein olen?" minun täytyy tarkastella tunteita ja sitä mitä ne minulle merkitsevät (Turunen 1987: 17, 58. Silkelä 1998: 44).

Tunteiden tutkiminen ja elämän tarkoituksen pohdinta on oleellinen osa kasvuprosessia. Tunnekokemusten kautta pääsee myös kiinni miksi-kysymyksiin, joiden pohjalta tutkimusta voi lähteä viemään eteenpäin. Ihmisen on kyettävä tunnistamaan itsessään vaikuttavia voimia ja kyettävä ne myös tunnustamaankin (Turunen 1987: 20). Tunnustaminen on kuitenkin yllättävän vaikeaa, sen olen saanut tässäkin kokea. Olisi niin helppo teeskennellä ja siloitella. Prosessin kuvaaminen ei kuitenkaan onnistuisi, jos en olisi valmis tunnustamaan myös sen negatiiviset piirteet.

Ihminen on Silkelän mielestä ongelmallinen tutkimuskohde, koska ihminen on tietoinen olento, jolla on mahdollisuus tehdä intentionaalisia (tarkoitushakuisia) tekoja. Ihmisen tietoisuutta ei voi koskaan täysin saavuttaa, eikä tutkijalla ei ole koskaan täydellistä pääsyä siihen mitä toisesta henkilöstä tuntuu. Koska Silkelän mukaan ihmisen pyrkimys ja toteuttavien tekojen välinen yhteys on luonteeltaan käsitteellinen, tulee hänen mielestään persoonallisesti merkittävien oppimiskokemusten tutkimisen olla ymmärtävää ja hermeneuttista. (Silkelä 1998: 47.)

Vain pieni osa kaikista yksilön kokemuksista säilyy tietoisuudessa (Berger & Luckmann 1994: 81). Millainenkohan näkemys minulla olisi matkastani ilman päiväkirjojeni antamaa tukea? Tutkimusta tehdessä jouduin kohtaamaan ikivanhat filosofiset ongelmat: Mikä on todellista? Miten voin tietää? On pelottava ajatus, että en voi tavoittaa täysin edes omaa itseäni, en osaa täysin selittää käytöstäni tai motiivejani.

Tämän työn tarkoituksena on ollut selvittää ja pohtia mitä omasta itsestään pystyy ymmärtämään. Tässä viittasin jälleen tämän työn pohjana olevaan holistiseen (kokonaisvaltaiseen) ihmiskäsitykseen sekä hermeneuttiseen ymmärtämisen kehään, jolloin ihmisen tajunta käsitetään prosessiksi, jossa merkitykset kehittyvät ja muuttuvat. Tietoiseksi tulemisessa kehkeytymässä olevat, epäselvät tai unohduksissa olleet "vajaat" merkityskokemukset selkeytyvät ja täydentyvät. Tällöin ymmärtäminen käsitetään ilmiöiden merkityksen oivaltamiseksi. (Husserl Rauhalan 1995: 80 mukaan & Rauhala 1995: 42, 82, sekä Juntunen & Mehtonen 1982: 113-116.)

Peter Winch on myös sanonut, että ymmärtäminen on "ytimen" tai "merkityksen" tajuamista (Winch 1979: 114). Oma ymmärrykseni itsestäni ja toiminnastani on kehittyvä prosessi, se syvenee kun uusia asioita nousee kokemusten myötä tietoisuuteeni. Hermeneuttinen kehä on ikuinen, se ei lopu koskaan, samoin ihminen muuttuu koko ajan.

Tämä tutkielmani tarjoaa mahdollisuuden nähdä sen, miten tällä hetkellä ymmärrän kokemukseni, mitä merkityksiä niille annan. Tässä on mahdollista nähdä kirjaimellisesti se, miten minä muutun. Aikaisemmin olisin mahdollisesti kiinnittänyt huomiotani eri asioihin tai tulkinnut ne eri tavalla. Tulkintani ovat tässä riippuvaisia aikaisemmista kokemuksistani, olivat ne sitten tiedostettuja tai tiedostamattomia. Työstäni on esimerkiksi mahdollista nähdä miten kulttuurisidonnaisesti asioita tulkitsen. En yritä sitä kieltää. Olen tutkimassa itseäni ja omaa prosessiani, siksi on luonnollista olettaa, että oma kasvuympäristöni ja kulttuurini on luonut minulle pohjan, jonka mukaan annan asioille niitä merkityksiä kuin annan.

5.1.2 Kertomusteni kerroksisuus

> Eilen juttelin myös keskustassa käydessäni yhden katupojan kanssa melkein puoli tuntia. Hoan Kiemin [keskusjärvi] ympäristöön kun ei normaalisti tee mieli pysähtyä, koska se on perinteinen turistien pyydyspaikka, jossa katukaupustelijat ympäröivät sinut hetkessä. Satuin kuitenkin pysähtymään kun piti tarkistaa käyntikortista Maryn ompelijan osoite. Poika oli jotain viidentoista korvilla, puhui parasta englantia mitä olen täällä kuullut. Hän kertoi että hänellä on ystävä Australiassa, joka on opettanut häntä puhumaan kieltä. Poika selitti saavansa toimeentulon korttien myynnillä ja turistien opastuksella. Hänen haaveenaan oli pian päästä töihin johonkin Hanoin uusista hotelleista, oppia lisää kieltä ja päästä rahoihin käsiksi. (- -) Ihan luonnollistahan se on että ihmiset haluaa eteenpäin. Toivottavasti haaveet toteutuu joku kerta. Mutta siinä keskustelussa oli joku taso mistä mä en oikein pysynyt selvillä ja mikä jäi vaivaamaan mua. Ehkä se oli tämä

> ystävä-juttu, mä jäin jotenkin ajattelemaan prostituutiomahdollisuutta ja se kääntää vatsassa. Mutta ehkä mä vaan olen liian vainoharhainen. (14.10.)

Koska kyseessä on oma muistoni, voin tuoda asiaan pientä lisävalaisua kertomalla lisää tilanteesta: arvioin pojan iän paljon todellista nuoremmaksi, pidin häntä silloin alaikäisenä. Myöhemmin minulle selvisi hänen olevan lähes saman ikäinen kuin itsekin olin. Toiseksi pojalla oli pitkät kynnet. Ja kuten kirjoitan: *"Mutta siinä keskustelussa oli joku taso mistä mä en oikein pysynyt selvillä ja mikä jäi vaivaamaan mua."*

Eli itse tilanteessa kuvittelen puhuvani alaikäisen katupojan kanssa (*vaistomainen epäluulo*), jolla on pitkät kynnet (*mikä mies sellainen on?*) ja jolla on ulkomaalainen ystävä. Ja sitten keskustelussa on joku taso, josta en pysy selvillä. Looginen ketju on selkeä, *"jäin jotenkin ajattelemaan prostituutiomahdollisuutta"*. Tällaiset tulkinnat ovat kiinnostavia, sillä niitä löytäessään jää miettimään, mistä ihmeestä omat käsitykseni kumpuavat?

Vastaavanlaisia narratiiveja olen purkanut osiin tutkiessani tapojani reagoida. Omaelämäkertaa voi Vilkon mukaan kyllä tarkastella painottamalla sitä reaalihistoriallisena dokumenttina, mutta tällöin asetuttaisiin alttiiksi arvostelulle, koska ei voida olettaa että elämäkerta olisi "totuus" siitä miten kaikki todella tapahtui. Sen sijaan elämäkertaa voi ja kannattaa tarkastella *teksteinä*, kulttuurin tuotteina, eletyn ja koetun kuvauksena. Tällöin päästään toiselle tasolle, kiinni siihen miksi kertomus on rakentunut siksi mikä se on ja huomioidaan se subjektiivisen dokumentin ongelma, että kertomus elämästä ei ole tapahtumien suora heijastus. (Vilkko 1997: 91.)

5.1.3 Mitä minä arvostan?

> Kyllä jotkut jutut kuitenkin tuntuu pahalta. Niinkuin se katupoika, hyvin pieni, putsaamassa meidän parkkeerattua autoa lauantaina (- -). Ja mä en antanut mitään, vaikka hän pyysi, tein vain mekaanisesti Jatan ohjeiden mukaan ja tönäisin käden oven välistä. Tiedänhän mä että se on "vanha kikka" kerjätä, putsata autoa pyytämättä, mutta mä nään ne silmät vieläkin. (6.10)

> Toinen asia mikä mietityttää on miten suhtautua "oikein" Laniin. Mä olen huomannut miten helppoa on tottua siihen ettei mitään tarvitse tehdä. Kaikki jäljet korjataan, jopa pikkutavarat järjestellään pöydillä ja kylppärissä joka päivä. Mutta toisaalta oma-alotteisuus kärsii. Kun yleensä hedelmät on kuorittuna jääkaapissa, niin jos ne on loppu niin ei viitsi kuoria. Ja eilen Lan ei jostain syystä ehtinyt pestä

> mun tummaa pyykkiä. Kun mä tulin kotiin mä ärsyynnyin kun ne ei olleet puhtaana. Sen sijaan kotona olisi vaan kävellyt pyykkituvalle ja pistänyt kamppeet pyörimään. Täällä odotin kiltisti tähän päivään ja kirjoitin aamulla vihkoon pyynnön, että pese pyykit. (6.10.)
>
> [Kävimme tervehtimässä Jatan työtoverin perhettä] Alue on sitä Hanoin hienosto-aluetta, isoja ranskalaistyylisiä monikerroksisia huviloita järven rannalla. Kapeita kujia, korkeat rautaportit. [Rouva] oli kotona lapsiensa ja palvelijan kanssa. Istuttiin, juotiin teetä ja katseltiin taloa. (- -) Talo oli upea. Mä en ole koskaan käynyt sellaisessa kodissa. Teak-huonekaluja, parvekkeet joka kerroksessa, isoja huoneita, kattoterassi jne. Siis Suomessa se olisi jo hillitöntä ylellisyyttä, tai niin se on täälläkin, mutta huomattavasti halvempaa. Terassilta ihailtiin järveä, vieressä on samanlaisia taloja rivissä. Mutta suoraan edessä on myös köyhän väen bambumajat, hedelmäpuut ja pellot. Miltähän niistä tuntuu katsella niitä rikkaita taloja naapurissaan koko ajan? Katsella valkoisia edustusrouvia kävelyttämässä lapsiaan kujalla, autoja ajamassa edestakaisin... Täällä on tää juopa niin uskomattoman suuri. Köyhyys ja rikkaus - vierekkäin. Illalla olimme Daewoossa uimassa. Uiskentelin altaassa selälläni ja ihailin tähtiä. Kuubasta tuodut korkeat palmut huojuivat tuulessa ja sisältä kuului pianomusiikkia. Ylellistä, mutta niin harvoja varten. (4.10.)

Kysymys oikeudenmukaisuudesta esiintyy päiväkirjoissani usein. Ensin se ilmenee kuvatun laisina pohdintoina tuloeroista, oleskelun loppupuolella yhteiskunnan mielekkyyden pohtimisena. Ahdistuin oikeasti kysymyksestä, mikä oikeus minulla oli elää kuten elin? Miten voisi olla oikein, että toisilla on niin paljon materiaalista hyvää ja toisilla niin vähän? Mikä oikeus minulla on tulla palvelluksi? Mitä on ihmisten tasa-arvo, vapaus? Mikä oikeus minulla on arvostella sitä miten toiset elävät? Jouduin kohtaamaan nämä kysymykset joka päivä kadulla, kun kohtasin kaupustelijat ja kerjäläiset tai koetin tottua taloudenhoitajaan kotona. En osannut suhtautua heihin, en osannut pyytää luontevasti ja puolestaan hämmennyin, jos minulta pyydettiin jotain. Melkein koko yhteiskunta sen perustasta lähtien tuntui sotivan niitä arvoja vastaan, joita olin elämäni varrella omaksunut.

Kulttuurin käsitteiden määrittelyn yhteydessä käsittelin myös arvoja, sillä niitä ei voi erottaa toisistaan. Kulttuurini näkyy arvoissani, jotka puolestaan konkretisoituvat käyttäytymisessäni tai kokemissani tunteissa. Hofstede (1993: 8-10) monien muiden lailla katsookin, että arvot omaksutaan ihmisen kehityksen niin varhaisessa vaiheessa, että niiden tiedostaminen on aikuisiälläkin vaikeaa. En siis välttämättä tunnista edes omia arvojani, voin vain päätellä niiden olemassaolon siitä, miten käyttäydyn ja myös siitä, mitä merkityksiä asioille annan. Tässä on siis yhteys kulttuurin, arvojen ja ymmärtämisen välillä. Ihmistä ei kuitenkaan pidä käsittää miksikään marionetiksi, jota tiedostamattomat arvot hyppyyttävät,

sillä yrittämällä tiedostaa omia arvojani, minulla on mahdollisuus myös ymmärtää, mikä niissä on hyvää ja mitä ehkä kannattaisi hylätä (mm. Grossberg 1995:209).

Tässä vaiheessa on varmaan hyvä ottaa vielä esille käsittelemäni Turusen arvokkaan jaottelu (s. 30), ja todeta, että tässä luvussa käsittelen kahta ensimmäistä ryhmää arvojen nimellä, kuten Turunen itsekin näkee yleiseksi tavaksi. Aineistostani löysin paljon minulle ominaisia arvoasetelmia mm. kuvatessani liikennettä, kaupankäyntiä, pukeutumista, historiakäsityksiä, oikeudenmukaisuutta, etuoikeuksia, kotimaatani.

Hyvin monet näistä käsityksistä tuntuivat mahtuvan saman otsikon alle, käsitykseeni siitä mitä tarkoittaa ihmisten välinen tasavertaisuus. Olen sisäistänyt oman kulttuurini arvostukset: tasa-arvoon pyrkimisen, tuloerojen tasaamisen, länsimaisen historiankäsityksen, käsitykset vapaudesta yms. Ja yhtäkkiä tunnen olevani ympäristössä, missä lähes kaikki asiat, jotka ovat minulle tärkeitä, ovat kääntyneet päälaelleen.

Tämä ei tarkoita sitä, etteikö vietnamilaisillakin olisi vastaavanlaisia arvoja ja arvostuksia, vaan sitä, että he antavat niille eri merkityksen ja sisällön kuin minä annan. Eli ne käsitteet jotka olen oppinut eivät olleet sellaisenaan käyttökelpoisia siinä ympäristössä. Kulttuurini vaikuttaa siis arvoihini ja päätöksentekooni. Erilaisten moraalinäkemysten ja arvovalintojen pohtiminen onkin tärkeää, koska muuten on vaikea ymmärtää, mitkä valinnoistani ovat itsenäisiä ja mitkä ympäristöstäni omaksuttuja.

Tutkimuksessani näkyy selvästi se, miten paljon omaksuin muilta: stereotypioita, mahdollisimman länsimaisen elämäntyylin sekä tietoja ja asenteita, jotka eivät ole oman perustellun ajatustyöni tulosta. Tässä tietysti voi kysyä kuinka monella ne ovat, tämähän on aivan tyypillistä. Hellstenin näkemyksen mukaan tullakseen moraalisesti autonomiseksi jokainen joutuu arvioimaan omia spontaaneja reaktioitaan ja mielihalujaan, löytämään itse henkilökohtaiset arvonsa, selvittämään omat mielipiteensä ja asenteensa sekä niiden taustat, syyt ja seuraukset. Moraalista identiteettiä on kuitenkin vaikea hahmottaa ilman tietoa laajemmista maailmankatsomuksellisista näkemyksistä ja ilman tutustumista erilaisiin moraalisiin ajatusmalleihin. (Hellsten 1996: 60.)

Koin, että matkani oli minulle merkittävä itsenäistymiskokemus, jonka jälkeen vasta aloin tehdä myös muita suurempia ratkaisuja elämäni suuntaa miettiessäni. Matka antoi minulle selviytymiskokemuksen, lisää itseluottamusta ja rohkeutta uskoa omiin ajatuksiini. Hoffmann näkeekin, että itsenäisten moraalisten ratkaisujen edellytyksenä on vastuunotto, sillä "niin kauan kuin ihminen ei ole kykenevä ottamaan itse vastuuta itsestään ja muista,

ajatuksistaan ja toimistaan, ei hän voi toimia moraalisesti ilman toisten apua." (Hoffmann 1996: 9.)

5.2 Onko vieraaseen kulttuuriin sopeutuminen mahdollista?

Koko tässä tutkimuksessani olen käsitellyt sopeutumista. Aiemmin tuli kuitenkin ilmi, että käsitys siitä on tutkijoidenkin parissa hieman ristiriitainen. Onko sopeutuminen vain yksi vaihe vieraassa kulttuurissa oleskellessa? Vai onko se lopputulos? Onko olemassa mitään erityistä "vieraaseen kulttuuriin sopeutumista"? Onko sopeutuminen edes mahdollista?

Monikulttuurisessa ympäristössä tarvitaan ymmärrystä, kykyä selviytyä vieraan kulttuurin edustajan kanssa. Näitä tarvittavia ominaisuuksia on yleensä kutsuttu termillä kulttuurien välinen (kommunikaatio) kompetenssi (intercultural communication competence). Chen (1989: 118-133.) on mm. määritellyt mitä tämä kompetenssi pitäisi sisällään. Ensimmäisenä ryhmänä ovat henkilökohtaiset ominaisuudet (tietoisuus itsestä, miten näkee itsensä jne.), toisena vaikuttava ryhmä on kommunikaatiotaidot (sosiaaliset taidot, tietämys uudesta kielestä, kyky osallistua keskusteluun jne.), kolmanteen ryhmään kuuluu psyykkinen sopeutuvaisuus ja neljänteen kulttuurinen tietoisuus (tietoisuus uudesta kulttuurista, ymmärrys). Nämä ovat Chenin mukaan edellytyksiä toimivalle kulttuurien väliselle viestinnälle.

Kulttuuriin sopeutumista käsitellessä kävi kuitenkin ilmi, että kulttuuriin sopeutuminen on muutakin kuin kommunikaatiota. Se on oppimisprosessi, kasvuprosessi, tunnekokemus. Lisäksi sopeutuminen kestää kaikkien teorioiden mukaan kauan, parhaassakin tapauksessa vuosia. Sopeutumiseen tarvitaan siis tahtoa.

Itse en usko, että varsinkaan aikuisiällä todellinen sopeutuminen (arvojen ja arvostustenkin täydellinen hyväksyminen ja ymmärtäminen) on mahdollista. Jos edes kulttuurin jäsenet eivät yleensä tunnista omia arvojaan ja kulttuurinsa syvimpiä tasoja, kuinka vieras voisi saada ne selville?

Uudessa kulttuurissa voi varmasti oppia elämään, mutta en usko, että maahanmuuttaja voi koskaan tulla täysin kulttuurissa jo lapsesta asti kasvaneen veroiseksi tulkitsemaan kulttuurin ja kielen merkkejä ja merkityksiä. Häneltä puuttuu se lapsesta asti kehittynyt tietämys kulttuurista ja yhteisestä historiasta. Pienten lasten kohdalla tilanne on toinen, jos heille ei ole vielä ehtinyt kehittyä pysyviä arvostuksia.

Itse näytin Vietnamiin mennessäni ymmärtävän sopeutumisen lähinnä oppimisprosessiksi - että oppisin nopeasti toimimaan samalla tavalla kuin muut. Varsin pian huomasin kuitenkin, että sopeutuminen on jotain muuta. En kuitenkaan usko, että vieraaseen kulttuuriin sopeutuakseen tarvitsisi hyväksyä kaikkia kulttuurin piirteitä, enhän hyväksy kaikkia piirteitä suomalaisessakaan kulttuurissa. Mutta minulla on kuitenkin tieto siitä, miten ne sijoittuvat kulttuurin kenttään.

Ehkä sopeutuminen alkaa siinä vaiheessa kun pystyy näkemään kulttuurin vivahteita ja moniulotteisuuden. Ja mitä syvemmin sopeutuu, sitä paremmin ymmärtää sen moninaisuuden. Tällöin näkee kulttuurin ikään kuin "väreissä" - hyvine ja huonoine puolineen, erilaisine ryhmineen, arvostuksineen jne.

Olen kuitenkin alkanut miettiä millainen uuteen kulttuuriin sopeutumisprosessi on niillä, jotka eivät lähde vapaaehtoisesti ja joilla ei ole koskaan pääsyä takaisin kotimaahansa? En jaksa uskoa, että he näkevät uuteen kulttuuriin sopeutumisensa mielenkiintoisena kasvuprosessina tai kulttuurikuvansa laajentumisena. Tähän on ehkä mahdollisuus vain niillä, jotka lähtevät ja palaavat - vapaaehtoisesti.

Mihin itseasiassa sopeuduin?

Moraali sisältää käytännön tasolla omat käsitykseni, periaatteeni ja arvostukseni (Heikkonen 1995: 14). Nämä käsitykseni joutuivat koetukselle Vietnamissa oleskellessani. Koinkin yllätyksen, kun päiväkirjoja lukiessani huomasin, että totuin olosuhteisiin ja jätin kyseenalaistamisen.

Se oli minulle uuden, tosin pienemmän kriisin, paikka. Näinkö helppoa se on? Näinkö nopeasti yhteisö sosiaalistaa uuden jäsenensä?

> Jatta lähetti mulle auton ja kuskin ja järjesti kortin, jolla pääsin kentälle sisälle [kävin noutamassa vieraita lentokentältä]. Mä rupesin miettimään autossa, että alan tottua käskyjen jakamiseen. Pyysin kuskia odottamaan, etsimään kukkakaupan, kantamaan kamoja, hakemaan autoa jne. Siihenkin pitää tottua. (28.10.)
>
> Koulussa ihan sitä tavallista. Auttelen kaikessa jne. Maryn [opettaja] kanssa oltiin eilen kokovartalohieronnassa ja kasvojen puhdistuksessa, kahvilla ja uimassa Daewoossa. Siihen se menikin melkein koko päivä. (9.11.)
>
> Mä olen huomannut, miten se auttaa kun ei tartte miettiä pyykinpesua ja jokapäiväisiä lounaita, jos ei halua. Ja myös miten aikaa vievää hommat on. Mä en ymmärrä miksi suomalaisessa kulttuurissa "piikomista" pidetään niin pahana. Naiset vaan raataa itsensä näännyksiin, vaikka ois varaakin ottaa joku auttamaan. Täällä se on niin itsestään selvää, että on apulainen. Osaksi tietysti siksi kun työvoimaa on tarjolla ja se on halpaa. (6.12.)

Oleskeluaikanani ja pitkään sen jälkeenkin pidin itselleni yllä illuusiota, että sopeuduin ja mukauduin vietnamilaiseen kulttuuriin ja tapaan elää. Päiväkirjoista käy kuitenkin selkeästi ilmi, että tosiasiassa sosiaalistuin ja sopeuduin paikalliseen ulkomaalaisyhteisöön. Omaksuin heidän elämäntyylinsä ja useita heidän asenteitaan vietnamilaisesta yhteiskunnasta ja vähitellen lakkasin kyseenalaistamasta. Loppujen lopuksi sopeuduinkin ehkä länsimaalaisten Vietnamissa ylläpitämään kuvaan mahdollisimman länsimaalaisesta elämäntavasta?

4.2 Kulttuurikuvan laajentuminen

Lähdin matkaan oppiakseni enemmän itsestäni ja omasta kulttuuristani. Tämän lisäksi opin siinä sivussa paljon vieraasta. Jokaisella on opittuna sosiaalisaation kautta omaksuttu kulttuurikuva, joka leimaa identiteettiä. Keskeisiä asioita ovat tuttu elinympäristö, kulttuuriset standardit ja äidinkieli. Vieraan ymmärtämisen edellytyksinä Kaikkonen (1999: 17, 18.) näkee oman kulttuurikuvan vahvistamisen, toinen puoli tulee kasvusta, oppimisesta ja erilaisuuden hyväksynnästä.

Kulttuurien välisten viestintätaitojen hankkimisen on Hofstede jaotellut kolmeen vaiheeseen: *tiedostaminen, tieto* ja *taidot.* Kaikki alkaa tiedostamisesta, havaitsemisesta, että

minulla itselläni on kasvatukseni tuottama erityinen persoona ja toiset ovat kasvaneet muunlaisessa ympäristössä, joka on vaikuttanut heidän kehitykseensä. Tiedostamista seuraa tieto, sillä jos on toimittava vuorovaikutuksessa, on hankittava tietoa ja yritettävä oppia ymmärtämään kulttuurin rituaaleja, sankareita ja symboleja. Vaikka pohjalla olevia arvoja ei pystyisikään täysin ymmärtämään, voi ainakin saada käsityksen siitä, kuinka ja missä nämä arvot eroavat omista arvoistamme. Taidot taas perustuvat tiedostamiseen, tietoon ja käytäntöön. Silloin on mahdollista pystyä soveltamaan ja tunnistamaan muiden kulttuurien symboleita käytännössä. (Hofstede 1993: 329 - 330.)

Kulttuurien välisessä oppimisessa on kyse henkilökohtaisen kulttuurikuvan laajenemisesta (Kaikkonen 1999: 18).

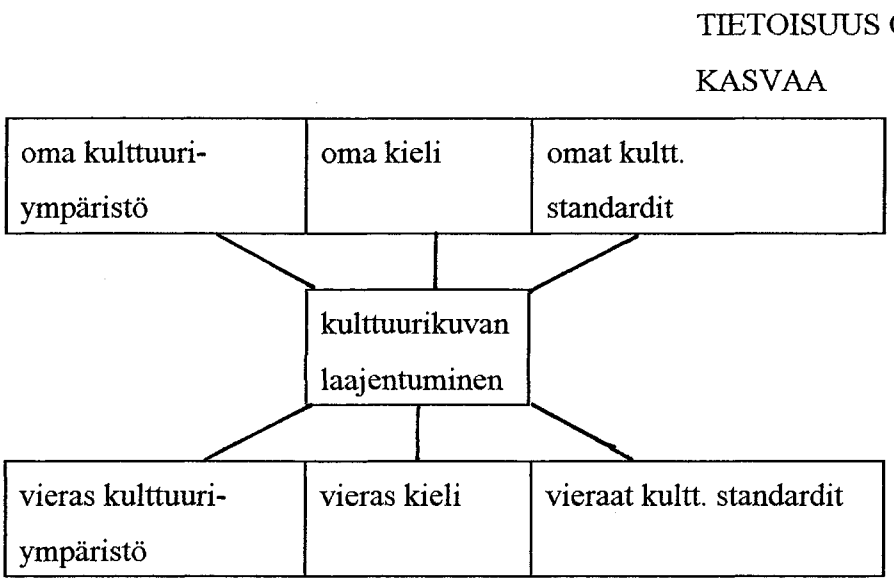

(Kaikkonen 1999: 18.)

Kulttuuri yksilön kokemana muodostuu siis omasta ja tutusta, joka jokaisella on kulttuurisen sosiaalisaation seurauksena. Tämä määrittää sitä mitä pidetään tuttuna ja mihin suhtaudutaan varauksella. Jokaisessa kulttuurissa ihminen kohtaa ilmiöitä ja niille annettuja käsitteitä ja merkityksiä, jotka herättävät tuttuutta / vierautta. Ilmiöt ovat siis olemassa hänen kulttuurissaan. Uudessa kulttuurissa ilmiöt voivat olla samanlaisia, erilaisia tai näennäisesti samanlaisia. (Kaikkonen 1999: 18.)

Jotta tietoisuus omasta ja vieraasta kulttuurista voisi kasvaa on asioita pohdittava, selvitettävä oma suhteensa niihin. Itsereflektion kautta on mahdollisuus oppia enemmän omasta itsestään ja toiminnastaan. Samalla kun kyky oman toiminnan arviointiin kasvaa, kasvaa myös ymmärrys toisia kohtaan. Tietoisuus omasta itsestä auttaa siis ymmärtämään myös muita.

Uskon, että hyvin monilla on samankaltaisia kokemuksia ulkomailla oleskelustaan kuin minulla on. Toivottavasti työni on ollut samastumiskohde, virikkeiden antaja, joka innostaa myös muita pohtimaan käsityksiään vieraan kulttuurin piirissä elämisestä. Tällä työlläni olen pyrkinyt osoittamaan sen, miten moninainen, monimutkainen ja syvällemenevä prosessi sopeutuminen ja sen analysointi minulle oli.

Tämän matkan myötä kiinnostuin vieraista kulttuureista myös oman maani rajojen sisäpuolella. Vietnamista paluuni jälkeen olin seuraavan lukukauden töissä ympäristössä, jossa jouduin jatkuvasti tekemisiin vaihto-opiskelijoiden kanssa. Tällä hetkellä puolestaan teen monikulttuurisen opetuksen erikoistumisopintoja (15ov). Voin sanoa, että tämä prosessini on auttanut minua ymmärtämään miten moninainen ja pitkäkestoinen sopeutumisprosessi voi olla. Tulevaisuudessa tulen varmasti toimimaan jollain lailla maahanmuuttajatyön parissa, joko opettaen lapsia koulussa, osallistuen järjestötoimintaan tms.

5.4 Jälkisanat

Päiväkirjani on ensisijaisesti selviytymistarina ja sellaisena olen sitä käsitellyt. Tämän työn myötä kokosin elämäntarinastani kertomuksen ja kokosin identeettiäni kertomuksen kautta. Mutta identiteettiä voi rakentaa myös sulkemalla jotain pois näköpiiristään. Tästä kirjoittamisprosessini on erinomainen esimerkki. Kirjoittaessani sopeutumiskeinoistani tein huomion siitä, kuinka pienen roolin kouluelämä sai suhteellisesti ottaen päiväkirjassani ja pohdin siihen vaikuttaneita syitä. Tutkimuksen kirjoitusvaiheessa tämä sama prosessi toistui, halusin jättää kouluelämän marginaaliin myös tässä tutkielmassani - täysin sama ilmiö kuin yli kaksi vuotta sitten.

Kouluelämä piti siis lähes sananmukaisesti kaivaa esiin puoliväkisin. Suostuin tunnustamaan sen olennaiseksi osaksi silloista elämääni vasta aivan tutkielman viimeisissä versioissa. Mutta vasta nyt olen valmis näkemään yhteyden silloisen ja nykyisen "kirjoitta-

mattomuuteni" välillä. Kyse ei ole materiaalin puutteesta, päiväkirjani täyttävät kaksi paksua mappia (koneella kirjoitettua tekstiä), joten suhteellisesta vähäisyydestään huolimatta koulutyön kuvausta on riittävästi. Kyse on siitä, millaisen kertomuksen haluan luoda ja mitä puolia elämästäni suostun huomioimaan.

Minä siis näytän järjestelmällisesti kieltäytyvän tunnustamasta opettajuuttani tai työni merkitystä. En halua ottaa sitä osaksi itseäni vapaaehtoisesti. Heikkinen (1998: 114.) kirjoittaa, että reflektion (oman toiminnan arvioinnin) kautta voi löytää jotain sellaista, mikä on ollut ennen tiedostamatonta. Minä kääntäisisin sen: reflektion kautta voi joutua tunnustamaan jotain sellaista, mitä ei ole halunnut tunnustaa.

Tätä ei pidä ymmärtää niin, etten pitäisi opettamisesta. Itseasiassa pidän. Mutta en halua (enkä ole koskaan halunnut) pohtia elämääni opettajuuden kautta. Minulle on myös alusta asti ollut varsin selvää, että perinteinen luokanopettajan ammatti ei ole minua varten. Onneksi on muitakin vaihtoehtoja, silti olen erittäin kiinnostunut kasvuprosessista, kasvatuksesta - opettamisestakin. Kansainvälisen koulun kokemuksieni myötä kiinnostuin monikulttuuristen luokkien toiminnasta ja tällä hetkellä mm. teen opintokokonaisuutta monikulttuurisesta opetuksesta (15ov).

Silti koen, että luokanopettajana en pysty täysin toteuttamaan haluamiani puolia itsestäni ja tämä käsitykseni on vain vahvistunut. Mutta tämän työn kirjoittamisen myötä, olen alkanut ajatella, että teen väärin itseäni kohtaan, jos kiellän itseltäni *kokonaan* opettajuuden merkityksen. Teen väärin, jos en anna sen muodostua osaksi identiteettiäni ja kiellän sen vaikutuksen, joka sillä kuitenkin on elämässäni.

6 TUTKIMUSETIIKKA

Perinteisessä kvantitatiivisessa (määrällisessä) tutkimuksessa tutkimuksen eettisyyden perustana on, ettei tutkimustieto koske varsinaisesti tutkittavia ihmisiä, vaan tieto saadaan heidän kauttaan, eli yksittäinen ihminen pyritään tuloksista ikään kuin häivyttämään (Perttula 1996: 101). Lähtökohta on siis perusluonteeltaan erilainen kuin ihmisen sisäistä kokemusmaailmaa koskevassa laadullisessa tutkimuksessa, jossa nimenomaan vältetään yleistyksiä ja pyritään tarjoamaan ihmisille tietty joukko tai yksittäinen ihminen, jonka tarina tarjoaa lukijalle mahdollisuuden sijaiskokemuksiin. Juha Perttula käsittelee kirjoituksessaan Ihmistieteiden tiedonmuodostus ja tutkimusetiikka kysymystä siitä, onko kvalitatiivisen (laadullisen) tutkimuksen tuottamaan tietoon yleensä mielekästäkään liittää perinteistä tieteen neutraalisuuden ja anonyymisyyden ihannetta. Hän kysyy, voiko kvalitatiivinen tutkimustieto yleensä olla sellaista, että siitä on häivytetty tutkimuksen tekijä ja tutkimukseen osallistujat eivät voisi tunnistaa itseään? (Perttula 1996: 90 - 91.)

Tässä tutkielmassani olen pyrkinyt nimen omaan tuomaan oman itseni näkyville. Kuten alussa kirjoitin, en halua ulkoistaa itseäni "tapaukseksi" enkä omaksua mahdotonta ulkopuolisen tarkkailijan roolia itseni suhteen. Jos niin tekisin ja uskoisin sen todella mahdolliseksi, ihmiskuvani olisi joku toinen kuin mitä se nyt on Omasta kokemusmaailmastaan on mahdotonta irtautua ulkopuoliseksi ja se täytyy pystyä tunnustamaan myös lukijalle. Mielestäni nimenomaan on eettistä, että voin tunnistaa itseni ja omat ajatukseni tästä työstä ja että elämänkertani on tässä esitetty niinkuin minä sen ymmärrän. Millainen omaelämänkertatutkimus tämä olisikaan, jos minä en voisi seistä näiden tässä tutkimuksessa esittämieni

asioiden takana? Ei ainakaan luotettava, joten tässä näkyy yhteys etiikan ja luotettavuuden välillä. (vert. Perttula 1996: 90-91.)

Miten oikeina minun käsityksiäni omasta elämästäni sitten voidaan pitää? Kun tutkitaan merkityksiä ja kokemuksia, tutkimuksessa lähdetään siitä käsityksestä, että ihminen on perimmältään oman kokemuksensa paras asiantuntija. Elämänkertatutkimuksessa halutaan korostaa ajatusta ihmisen kokemuksen todenmukaisuudesta riippumatta sen sisällöstä, koska nimenomaan tajunnalliset merkityskokemukset muodostavat sen psykologisen todellisuuden, jossa ihminen elää, eikä tästä todellisuudesta ole mahdollista irtautua. (Perttula 1996: 92-93.)

Olen tietoisesti tehnyt ratkaisun tuoda tässä tutkimuksessa itseni esille naamioitumatta minkään roolin taakse. Minä olen minä, oikealla nimelläni, omine kokemuksineni. Mutta tutkimuksessani näkyville tulevien kanssaihmisten kohdalla asia on monimutkaisempi. He eivät ole valinneet tätä tutkimusta ja siihen osallistumista, he ovat joutuneet siihen mukaan minun elämäni kautta. Tyypillinen ja ensimmäisenä tässäkin työssä eteen tuleva elämänkertatutkimuksen eettinen ongelma on, että kertomuksessani mukana esiintyvien henkilöiden pysymistä tuntemattomana on lähes mahdoton taata. Olen päätynyt noudattamaan Perttulan käsitystä, jonka mukaan ihmisen oikeudella yksityisyyteen tarkoitetaan lähinnä oikeutta yksityisiin ajatuksiin ja persoonallisuuteen, joita ei saa julkistaa ilman asianomaisen lupaa. Lähipiirini tiesi minun kirjoittavan omasta elämästäni ja lupasin heille, että käsittelen omia ajatuksiani, omia tekojani, joten tuonkin tässä työssä lähipiirini esille mahdollisimman neutraalisti ja olen myös pyrkinyt mahdollisuuksien mukaan häivyttämään yksittäiset henkilöt lainauksistani ja tarinastani. Minulla ei siis ole tarkoitus kuvata heidän elämäänsä, eikä arvottaa heidän tapaansa elää. Omaelämänkertatutkimukseni on tietysti heidän kannaltaan on ongelmallinen, koska monien ihmisten on mahdollista tunnistaa myös heidät, vaikka olenkin muuttanut nimiä ja pyrkinyt suojelemaan heidän yksityisyyttään.

Itseni kohdalla eettisten rajojen asettaminen on helpompaa, sillä kyse on vain siitä kuinka alttiiksi ja näkyville pystyn / haluan oman persoonani julkisesti asettaa. Vietnamissa viettämästäni ajasta on kuitenkin tällä hetkellä kulunut jo kaksi vuotta. Tästä syystä pystyn suhtautumaan silloisiin tapahtumiin kohtuullisen rauhallisesti ja asettamaan silloiset mielipiteeni julkisesti nähtäville.

7 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS

"Elämänkerran vilpittömyys on toisaalta siinä, että sillä on korkein mahdollinen autenttisuus ja toisaalta siinä, että epäillään totuuden tietoisen turmelemisen mahdollisuutta." (Numminen 1988: 71, lainaa Uhligia 1936). Kyseessä onkin lukijan kannalta paradoksi ja viime kädessä hän joutuu arvioimaan tutkimukseni luotettavuuden.

Heikkinen, Huttunen & Kakkori (1999: 45) käsittelevät artikkelissaan narratiivisen totuuden ongelmaa myös hermeneutiikan näkökulmasta. He tuovat esille Paul Ricoeuria ja Hans-Georg Gadameria selittäen ajatuksen elämänkerrallisen tutkimusotteen tavoittelemasta totuudesta: "auttaa synnyttämään niin sanottu hermeneuttinen kokemus, joka avartaa maailmaamme ja saa näkemään asiat uudessa valossa." Kun saamme uuden perspektiivin asioihin, olemme todella saavuttaneet uuden ymmärryksen asioista. Tämän seurauksena muuttuu sekä se tapa, jolla tiedämme, että tietomme kohde. Oikea kokemus siis muuttaa ajatusmaailmaa, epäaito vain toistaa aikaisempaa muuttamatta sitä.

Omaelämänkerrallista tutkimusotetta käytettäessä ei tällöin ole järkevää keskittyä miettimään, mikä on lopullinen totuus tai "epäillä totuuden tietoisen turmelemisen mahdollisuutta". Olennaista on se, että ihminen oppii jotain, hänen maailmankuvansa muuttuu ja merkitykset täydentyvät. Tämä yksin jo todistaa tutkimuksen luotettavuuden puolesta.

Kaikki aineistot ovat monitulkintaisia ja riippuu näkökulmasta, mikä on hyödyllistä ja käyttökelpoista. Kuten olen sanonut, tämä tutkielma on tarinan tarina, uusi esitys jo kertaalleen rakentamastani kertomuksesta. Voi kysyä, millä perusteella jotain olen valinnut ja jotain jättänyt pois; tällöin vetoan hyvin pitkälle aineiston omasta itsestäni herättämiin

kysymyksiin, joihin olen lähtenyt hakemaan vastausta. Analyysin lähtökohtana oli kuitenkin ennakkohypoteesini siitä, että sopeutumisprosessini etenee vaiheittain.

Olen tunnustanut, että jo pelkkä tietoisuuteni siitä, että tutkimukseni tulisi käsittelemään omaa sopeutumistani, aiheutti minulle varsinkin aineiston keräämisen alkuvaiheessa ahdistusta.

> Tää on niin hemmetin epämääräistä vaan kirjoittaa jotain ylös. Jumalauta, mikä metodi. Jos ois joku mittari, niin vois sanoa, että tämä, tämä ja tämä, nuo vielä jäljellä. Mutta milloin mä tiedän, mikä on tarpeeksi? Puhumattakaan siitä, mikä on käyttökelpoista... (12.10.)

Jouduin tunnustamaan etten tiedäkään, lopulliset teemat valikoituivat kokonaisuudesta vasta paljon myöhemmin. Tähän huutooni saama vastaus: "Olet vain siellä ja elät" rauhoitti minua, sillä elämää ei voi *elää* koko ajan itseään tarkkaillen.

Mielenkiintoista on se, että ensimmäisen kuukauden aikana en kirjoita juuri mitään suomalaisuudesta. Oma taustani alkaa näkyä kirjoituksissani vasta siinä vaiheessa kun olen alkanut sopeutua paikalliseen elämänmenoon, eikä kaikki energiani mene uuden opettelemiseen. Tästä johtuu myös se, että tässä työssäni aineistoni alkupuoli on mm. lainauksissa enemmän esillä kuin loppupuoli. Oleskeluni alkuvaiheessa tapahtui niin paljon sopeutumiseni kannalta merkittävää, että se on väistämättä näkynyt myös tämän tutkimuksen painotuksissa. Myöskin aineistoa on alkuajoilta enemmän. Olen silti tietoisesti pyrkinyt kattavuuteen.

Sopeutumishaluni korostuu päiväkirjoissani erittäin voimakkaasti, enkä ole yrittänyt sitä tässä työssäni piilotella. Ennakkotieto tutkimuksen summittaisesta tarkoituksesta johti siihen, että minä todellakin yritin aktiivisesti sopeutua niin hyvin kuin kykenin. Ehkä tästä johtuen päiväkirjoissani ei kuvata suoraan mm. koulussa kohtaamiani ongelmia, vaan ne joutuu etsimään rivien välistä. En ole kuitenkaan sitä mieltä, että tieto tutkimuksen tarkoituksesta olisi ohjannut kirjoittamistani liikaa. Tiesin päiväkirjojeni tulevan omaan käyttööni ja että tässä työssä voin käyttää niistä haluamani osan. Olisin varmasti ollut varovaisempi, mikäli olisin kirjoittanut tekstiäni jotain toista tutkijaa varten.

Tutkimusoppaissa (mm. Numminen 1988: 130) käsitellään myös aineistolleen sokeutumista ja Numminen kirjoittaakin, että tutkija voi luulla ymmärtävänsä jotain, mutta tosiasiassa ymmärtääkin väärin. Omaelämänkerrallisessa tutkimuksessa tähänkin on otettava

toisenlainen näkökulma, sillä kukaan muu ei voi kertoa minulle, miten minun tulisi itseäni ymmärtää, eikä sitä miten oikein olen sen tehnyt. Kysymyksiä sen sijaan toki voi ja saakin esittää, sillä ne ovat ymmärtämisen lähde. Itseymmärrys syvenee asteittain (vert. ed. hermeneuttinen kehä) ja tulkintani ovat tämänhetkisiä tulkintojani. Tämä on oma "totuuteni" kuten sen kertoisin, jos minulta tällä hetkellä kysyttäisiin "kerro hei, mitä se sun Vietnamin matkas sulle merkitsi?"

Tästä on tullut jo ilmi, että tässä tutkimuksessa luotettavuutta määritellään hieman eri näkökulmasta kuin perinteisessä kvantitatiivisessa (määrällisessä) tutkimuksessa, joissa sitä määritellään validiteetin (mittauksen pätevyys) ja reliabiliteetin (mittaustuloksen pysyvyys) käsitteiden avulla. Näitä käsitteitä on pyritty soveltamaan myös laadullisiin tutkimuksiin, tosin hieman tarkoitukseen paremmin soveltuvaksi muutettuina. Käsitteillä on laadullisissa tutkimuksissa mieluummin tarkoitettu uskottavuuden osoittamista sekä tulosten toistamis- ja soveltamismahdollisuuksia. (Kasvatustieteen käsitteistö 1982: 159-160, 200-201, Syrjälä 1988: 136.)

Tarkoituksena olisi siis näiden käsitteiden kautta vakuuttaa lukija tutkimuksen luotettavuudesta. Tutkimuksen sisäisessä validiteetissa on Syrjälän mukaan kyse siitä, missä määrin tutkimusraportti vastaa osallistujien näkemystä ja heidän määritelmiään tutkitusta tilanteesta. Lähtökohtana on ajatus, että tutkijan läsnäolo väistämättä vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin ja tätä puolta olisi raportissa kyettävä arvioimaan. Ulkoisella validiteetilla hän taas määrittelee tarkoitettavan yleistettävyyttä (l. käyttökelpoisuutta vastaanottajan kannalta) ja tulosten käyttökelpoisuuden arviointia. Reliabiliteetilla puolestaan käsitetään toistettavuutta, johdonmukaisuutta ja tutkimuksen sisäistä yhtenäisyyttä (Syrjälä 1988: 136, 142 - 144.)

Nämä käsitteet ovat nähdäkseni omaelämänkertatutkimuksen luotettavuuden osoittamiseen hieman kömpelöitä. Toki voidaan sanoa, että sisäinen validiteetti on ongelma, eli oma roolini tutkija-tutkittavana on vaikuttanut tutkimuksen muotoutumiseen voimakkaasti, mutta onko siinä mitään järkeä, koska sehän on selviö ja tämän tutkimuksen tarkoitus? Jos taas on tarkoitus tarjota lukijalle elämyksiä ja sijaiskokemuksia, niin on lukijan harteilla määritellä, miten käyttökelpoiseksi hän tämän tutkimuksen kokee ja saako hän siitä mitään itselleen. Mielestäni tutkimukseni tarjoaisi lukijalle hyvän mahdollisuuden nähdä esimerkiksi miten elämäntarina rakentuu vähitellen ja merkitykset muuttuvat.

Toistettavuudesta puhuttaessa taas törmätään tavalliseen ongelmaan, eli mikään luonnollisen elämän tilanne ei ole toistettavissa sellaisenaan. Edes minä itse en pysty toistamaan tätä tutkimusta samanlaisena. Vaikka kirjoittaisin uuden raportin puolen vuoden päästä tämän saman aineiston pohjalta siitä tulisi erilainen, koska minä itse muutun.

Olen pyrkinyt lisäämään tutkimuksen luotettavuutta esittelemällä lukijalle yleiskatsauksen aineistostani ja suoria lainauksia päiväkirjastani, kuvaamalla tutkimuksentekoprosessiani sekä pyrkimällä kattavuuteen ja rehellisyyteen.

YHTEENVETO

Omaelämäkerrallisen metodin käyttäminen oli erittäin haastavaa ja kiintoisaa. Se herätti minussa halun perehtyä metodiin tulevaisuudessa lisää, sillä kiinnostuin maahanmuuttajien Suomessa kokemasta prosessista. Onko kukaan tutkinut miten, he itse käsittävät sopeutumisensa? Uskoin itse vakaasti sopeutuneeni vietnamilaiseen kulttuuriin aina siihen päivään asti kunnes rupesin *ajatuksella* lukemaan päiväkirjojani ja havaitsin, miten oikeastaan olinkin sopeutunut länsimaalaisten Vietnamissa ylläpitämään mahdollisimman länsimaiseen kulttuuriin.

Oma ajatusrakennelmani tämän työn pohjalta onkin, että ihmiset ylläpitävät tiettyjä illuusioita omasta toiminnastaan ja omaelämäkertojen kirjoittaminen ja tutkiminen voi auttaa näkemään, mikä ero on todellisella ja kuvitellulla käyttäytymisella. Tätä minun tekisi mieleni testata käytännössä. Luulen, että elämäkerrallisilla tutkimuksilla olisi tässä suhteessa paljon annettavaa.

Omaelämäkerrallisen metodin avulla tutkimuksessani tulee esille muuttumiseni, kasvu ja asioille antamani uudet tulkinnat. Kokemukseni Vietnamista ovat minulle henkilökohtaisesti erittäin merkittäviä ja tämän tutkimuksen kautta koen ikään kuin jäsentäväni itselleni sitä, mitä oikeastaan matkasta sain. Samalla tällä tutkimuksella on tietty terapeuttinen vaikutus, kirjoitan itseni "vapaaksi" kokemuksestani ja olen valmis siirtymään menneiden muistelemisesta kohti uutta vaihetta elämässäni.

Aineiston kerääminen päiväkirjoja kirjoittamalla tuntui aluksi huomattavan vaikealta. Olin sisäistänyt "oikean" tutkimuksenteon mallin, josta minun oli vaikeaa irtautua. Kuvittelin, ettei pelkkä arkielämästäni kertominen riitä, että tarvittaisiin jotain syvempää, joitain hienompia, ylevämpiä tunteita. Oli vaikeaa uskoa, että tavallinen arkitietokin on tutkimuksen kannalta arvokasta, vaikka tiesinkin metodini etukäteen ja olin siihen alustavasti perehtynyt.

Tutkimukseni myötä sain selville useita minua yllättäneitä asioita niin itsestäni, omasta käyttäytymisestäni kuin vieraasta kulttuuristakin. Vietnamilaisen kulttuurin moni-ilmeisyys, sopeutumiseeni vaikuttaneet ryhmät, sosiaalistuminen ulkomaalaisten omaan kulttuuriin, omien arvojen pohdinta, omat stereotypiat - kaikki nämä yllättivät minut, vaikka näin jälkikäteen nähtynä ne tuntuvat itsestäänselvyyksiltä. Tärkeimpänä kysymyksenäni tässä tutkimuksessa pidän kysymystä siitä, mihin minä oikeastaan sopeuduin. Kuvittelin todellakin sopeutuneeni vietnamilaiseen kulttuuriin, ennen kuin aloin pohtia asiaa syvemmin. Löytäessäni vastauksen tähän kysymykseen monet muutkin ongelmakohdat tuntuivat asettuvan loogiseen yhteyteensä ja saavan selityksen.

Tutkimukseni ensimmäinen pääkysymys kohdistui sopeutumisprosessiini. Tähän kysymykseen oli huomattavasti helpompi löytää vastauksia kuin toiseen pääkysymykseeni, joka tuntui lähinnä herättävän niitä lisää. Löysin ennakkohypoteesini mukaiset sopeutumis-prosessini vaiheet (valmistautuminen, alkuihastus, alkava arki, sopeutumisvaihe, paluu kotimaahan) ja jako on mielestäni perusteltu ja selkeästi aineiston pohjalta löydettävissä. Samalla tein ennakoimattoman havainnon, että sopeutumisprosessini ei olekaan yhtenäinen, vaan prosessi on menossa eri syvyystasoilla riippuen ryhmästä (vietnamilaiset, ulkomaalaiset, suomalaiset), jonka kanssa olin tekemisissä.

Sopeutumisessa käyttämäni keinot jaoin tietoisiin (jäljittely, vaikeneminen, kielen opiskelu) ja tiedostamattomiin keinoihin (välttely, tunteettomuus, stereotypiat). On mahdollista, että näitä keinoja oli useampiakin, mutta nämä olivat ne, jotka pystyin tunnistamaan ja jotka tuntuivat minulle tyypillisiltä. Niiden esiintyminen ei jäänyt yksittäistapauksiksi vaan niille oli löydettävissä perustelu useammastakin kohtaa aineistostani.

Toinen tutkimukseni pääkysymyksistä kohdistui siihen, miten kulttuuritaustani vaikutti tapaani nähdä asioita ja millaisia arvo- ja moraaliongelmia kohtasin. Tähän kysymykseen on tavallaan vastauksena koko tämä työ. Kulttuuritaustani näkyy arvoissani, jotka puolestaan konkretisoituvat käyttäytymisessäni. Kohtaamani arvo-ongelmat olivat

hyvin perustavanlaatuisia kysymyksiä mm. siitä, mikä oikeus minulla on elää kuten elän? Mikä on oikeudenmukaista, tasa-arvoista? Näihin kysymyksiin minulla ei ole yksiselitteistä vastausta edelleenkään, mutta ne oli erittäin hyvä joutua kohtaamaan. Se, että nämä kysymykset todella askarruttivat minua, on ehkä osoitus siitä, että ne ovat todellisia ja tärkeitä kysymyksiä.

Tutkimukseni osoittaa myös, miten luonnollista minun loppujen lopuksi olikaan sosiaalistua juuri länsimaalaisten ylläpitämään kulttuuriin. Tämän ryhmän kanssa minulla oli jo valmiiksi enemmän yhteistä kulttuurisesti. Tämä työ herätti minut kuitenkin pohtimaan sitä, mitkä tekmistäni valinnoista olivat itsenäisen päätöksenteon tulosta ja mitkä ympäristöstäni omaksuttuja sekä sitä, mihin itseasiassa sopeuduinkaan.

Koen, että tämä työ on auttanut minua ymmärtämään itseäni ja omaa käyttäytymistäni paremmin. Opin paljon myös vieraasta kulttuurista, lakkasin pelkäämästä monikulttuurisia tilanteita ja vieraan kielen puhumista. Jos joskus toiste elämässäni vietän pidempiä aikoja ulkomailla, on näistä kokemuksista varmasti suurta hyötyä. Työ on minulle merkittävä osoitus pyrkimyksestäni itsenäiseen ajatteluun ja omien arvoperusteitteni löytämiseen.

Työni osoittaa, ettei sopeutumisprosessi ole välttämättä mitenkään yksinkertainen ja helppo asia. Luulen, että usein ei ymmärretä esim. maahanmuuttajien kokeman prosessin syvyyttä. Toivon, että tämä tutkimukseni saa lukijan pohtimaan omia kulttuurien välisiä kohtaamisiaan ja innostaa tutkimaan ajattelua.

LÄHTEET

Adler, P.S. 1975. The Transitional Experience. An Alternative View of Culture Shock. The Journal of Humanistic Psychology, vol. 15, 4 / 1975, 13-23.

Alasuutari, P. 1994. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Alho, O. 1996. Kulttuuristen erityispiirteiden syntyminen. Teoksessa Alho, O., Lehtonen, J., Raunio, A. & Virtanen, M. Ihminen ja kulttuuri. Suomalainen kansainvälistyvässä maailmassa. Helsinki: Yliopistopaino. 4. painos, 67 - 103.

Allahwerdi, H. 1994. Ihminen kulttuurinsa kuvana. Johdanto. Teoksessa Allahwerdi, H. (toim.) Ihminen kulttuurinsa kuvana. Kasvatuksen keinoin kestävään kehitykseen 2. Helsinki: Suomen YK-liitto, 4 - 17.

Anderson, L.E. 1994. A New Look at an Old Construct: Cross-Cultural Adaptation. International Journal of Intercultural Relations, vol. 18, 3 / 1994, 293-328.

Bauman, J. 2000. Muisti ja mielikuvitus. Elämäkerran totuus. Teoksessa Linko, M., Saresma, T., Vainikkala, E. (toim.) Otteita kulttuurista. Kirjoituksia nykyajasta, tutkimuksesta ja elämäkerrallisuudesta. Jyväskylän yliopisto: Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja; 65, 331-344.

Berger, P.L. & Luckmann, T. 1994. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Helsinki: Gaudeamus.

Chen, G-M. 1989. Relationships of the Dimensions of Intercultural Communication Competense. Communication Quarterly 37, 118-133.

Chen, G-M. & Starosta, W.J. 1998. Foundations of intercultural communication. Boston: Allyn & Bacon.

Cullberg, J. 1993. Psyykkinen trauma: kriisiteoriasta, kriisipsykoterapiasta. A-klinikkasäätiön julkaisu n:o 5. 10.painos.

Garraty, J. A. 1957. The Nature of Biography. New York: Alfred. A. Knopf

Grossberg, L. 1995. Mielihyvän kytkennät. Risteilyjä populaarikulttuurissa. Tampere: Vastapaino.

Grönfors, M. 1985. Kvalitatiiviset kenttätyömenetelmät. Porvoo: WSOY.

Gudykunst, W. & Ting-Toomey, S. 1988. Culture and Interpersonal Communication. California: Sage.

Hall, E. T. 1976. Beyond Culture. New York: Anchor.

Hanoi Committee of Statistics. 2000. Huongin suullinen tiedonanto, helmikuussa 2001.

Heikkinen, H.L.T. 1998. Becoming Yourself Through Narrative: Autobiographical Approach in Teacher Education. Teoksessa Erkkilä, R., Willman, A. & Syrjälä, L. (toim.) Promoting teachers' personal and professional growth. Oulun yliopisto: Acta Universitatis Ouluensis, E 32, 111-131.

Heikkinen, H.L.T. & Huttunen, R. & Kakkori, L. 1999. "Ja tämä tarina on tosi..." Narratiivisen totuuden ongelmasta. Tiedepolitiikka 4 / 1999, 39-52.

Heikkonen, J. 1995. Moraali ja etiikka käytännössä. Helsinki: Tietosanoma.

Hellsten, S. 1996. Eettinen kasvatus ja yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus. Teoksessa Pitkänen, P. (toim.) Kasvatuksen etiikka. Helsinki: Edita, 51-66.

Hoffmann, D. 1996. Kasvatus ja moraali, teoksessa Pitkänen, P. (toim.) Kasvatuksen etiikka. Helsinki: Edita, 7 - 12.

Hofstede, Geert. 1993. Kulttuurit ja organisaatiot. Mielen ohjelmointi. Porvoo: WSOY.

Huotelin, H. 1992. Elämänkertatutkimuksen metodologiset ratkaisut. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 46.

Husserliana I-XII. Haag, 1963 - 1973.

Hänninen, S. 1999. Elämänkertomusmenetelmällä minuutensa asiantuntijaksi. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos.

Josselson, R. 1993. A Narrative introduction. Teoksessa Josselson, R. & Lieblich, A. (toim.) The Narrative Study of Lives. Vol. 1. Newbury Park: Sage Publications, ix-xiii.

Juntunen, M. & Mehtonen, L. 1982. Ihmistieteiden filosofiset perusteet. Jyväskylä: Gummerus. 2. tark. painos.

Kaikkonen, P. 1993a. Kielen ja kulttuurin dialogia. Teoksessa Kaikkonen, P. (toim.) Kielen ja kulttuurin dialogia. Helsingin yliopisto: Kouvolan kääntäjäkoulutuslaitoksen julkaisuja A8, 9-21.

Kaikkonen, P. 1993b. Kulttuurien välinen kohtaaminen ja kielenopetus - Ajatuksia kulttuurienvälisen viestintätaidon opettamisesta. Kasvatus 24 (2/1993), 153-163.

Kaikkonen, P. 1999. Laadullinen tutkimus kasvatus- ja opetustyössä. Kasvatus 30 (5 / 1999), 427-435.

Kannisto, H. 1987. Ymmärtäminen, kritiikki ja hermeneutiikka. Teoksessa Niiniluoto, I. & Saarinen, E. (toim.) Vuosisatamme filosofia. Porvoo: WSOY, 145-243.

Kasvatustieteen käsitteistö. 1992. Hirsjärvi, S. (toim.) Helsinki: Otava.

Kouluhallitus. 1991. Vieraan kulttuurin ymmärtämisestä - mahdollisuuksia ja mahdottomuuksia. Kantokorpi, O. (toim.).

Kupiainen, J. 1994. Kulttuurien kohtaaminen. Teoksessa Hilasvuori, T. & Mikkonen, A. (toim.) Monikulttuurinen koulu ja opetus. Helsingin yliopiston Vantaan täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja. Helsinki: Painatuskeskus, 26 - 59.

Lehtonen, M. 1996. Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia. Tampere: Vastapaino.

Lehtovaara, J. & Lehtovaara, M. 1986. Oppilaan persoonallisen kasvun tukeminen erityisesti minäkäsityksen osalta. Teoksessa Kohonen, V. & Lehtovaara, J. (toim.) Näkökulmia kokonaisvaltaiseen oppimiseen 1. Tampereen yliopisto: opettajankoulutuslaitoksen julkaisuja A7, 71-111.

Lejeune, P. 2000. Omaelämäkertaa määrittelemässä. Teoksessa Linko, M., Saresma, T., Vainikkala, E. (toim.) Otteita kulttuurista. Kirjoituksia nykyajasta, tutkimuksesta ja elämäkerrallisuudesta. Jyväskylän yliopisto: Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja; 65, 345-361.

Lévi-Strauss, C. & Eribon, D. 1988. De prés et de loin. Paris: Editions Odile Jacob.

Mazzarella, M. 1997. Oman elämän kirjoittamisesta - ja muiden. Teoksessa Eskola, K. &

Ojanen, M. 1994. Mikä minä on? Minän rakenne, kehitys, häiriöt ja eheytyminen. Tampere: Kirjatoimi.

Peltonen, E. (toim.) Aina uusi muisto. Kirjoituksia menneen elämisestä meissä. Jyväskylän yliopisto: Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja; 54, 25-36.

Niemi, I. 1994. Kulttuurin matka arkeen. Teoksessa Varpio, Y. & Järvinen, A. (toim.) Mieli, merkitys, ymmärtäminen. Tampereen yliopisto, 85 - 95.

Niitamo, P. & Uusitalo, L. 1993. Psyykkisen selviytymisen rakenne vieraissa kulttuuriympäristöissä. Psykologia 28 (1993): 6, 446-454, 503.

Numminen, M. 1988. ks. Syrjälä, L. & Numminen, M. 1988.

Nurmi, J-E. 2000. Persoonallisuuden tutkimisen haasteita. Psykologia 3 / 2000, 282-284.

Nurmi, J-E. & Salmela-Aro, K. 2000. Tavoitteet ja strategiat väylänä onnistumiseen ja epäonnistumiseen. Psykologia 3 / 2000, 227-228.

Paananen, S. 2001. Kuvia ja kokemuksia - omaelämäkertatutkimus opettajaksi kasvamisesta. Jyväskylän yliopisto: opettajankoulutuslaitos.

Peirce, C. 1958. Values in a Universe of Change: selected writings of Charles S. Peirce. Philip P. Wiener (toim.) Stanford University Press.

Peltonen, E. & Eskola, K. 1997. Muisto. Teoksessa Eskola, K. & Peltonen, E. (toim.) Aina uusi muisto. Kirjoituksia menneen elämisestä meissä. Jyväskylän yliopisto: Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja; 54, 7-21.

Perttula, J. 1996. Ihmistieteiden tiedonmuodostus ja tutkimusetiikka. Teoksessa Palmroth, A. & Nurmi, I. (toim.) Alttiiksi asettumisen etiikka. Laadullisen tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunnan julkaisusarja nro 38, 83 - 108.

Pitkänen, P. 1996. Johdanto. Teoksessa Pitkänen, P. (toim.) Kasvatuksen etiikka. Helsinki: Edita, 5-6.

Rauhala, L. 1995. Tajunnan itsepuolustus. Helsinki: Yliopistopaino.

Raunio, A. 1996. Vieraan kulttuurin kohtaaminen käytännössä. Teoksessa Alho, O., Lehtonen, J., Raunio, A. & Virtanen, M. Ihminen ja kulttuuri. Helsinki: Yliopistopaino. 4. painos, 105-141.

Ricoeur, P. 1991. Life in Quest in Narrative. Teoksessa On Paul Ricoeur. Narrative and Interpretation. Wood, D. (toim.) London: Routledge.

Rose, S. 1994. Molekyyleistä muistiksi. Helsinki: Art House.

Salo-Lee, L. ym. 1996. Me ja muut. Kulttuurien välinen viestintä. Jyväskylä: Gummerus.

Saresma, T. 2000. Monologi dialogisuudesta eli matkalla kohti eettistä elämänkertatutkimusta. Kulttuurintutkimus 17 (4/2000), 3-18.

Scollon, R. & Scollon, S.W. 1995. Intercultural communication. A discourse approach. Oxford: Blackwell.

Siljander, P. 1991. Mitä on hermeneuttinen kasvatustiede. Kasvatus 22 (1 / 1991), 28-35.

Siljander, P. & Karjalainen, A. 1991. Merkityksen käsite kasvatustieteessä. Kasvatus 22 (5-6 / 1991), 377-386.

Silkelä, R. 1998. Tunteiden filosofinen ongelma. Niin & Näin. Filosofinen aikakauslehti 2/1998, 43-48.

Sintonen, T. 1999. Etninen identiteetti ja narratiivisuus. Kanadansuomalaiset miehet elämänsä kertojina. Jyväskylän yliopisto: SoPhi.

Suojanen, P. 1996. Etnografisen tutkimuksen eettisiä ulottuvuuksia. Teoksessa Palmroth, A. & Nurmi, I. (toim.) Alttiiksi asettumisen etiikka. Laadullisen tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunnan julkaisusarja nro 38, 35 - 66.

Syrjälä, L. 1988. ks. Syrjälä, L. & Numminen, M. 1988.

Syrjälä, L. & Numminen, M. 1988. Tapaustutkimus kasvatustieteessä. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 51/1988.

Syrjämää, T. 1999. Arjen muistin ja unohduksen jäljillä. Teoksessa Syrjämaa, T. (toim.) Arjen muisti ja unohdus. Jokapäiväinen elämä historian valoissa ja varjoissa. Turun yliopisto: historian laitoksen julkaisuja; 53, 5-11.

Turunen, K.E. 1987. Ihmissielun olemus. Helsinki: Arator.

Turunen, K.E. 1990. Ihmisen ymmärtäminen. Jyväskylä: Atena.

Turunen, K.E. 1993. Arvojen todellisuus. Johdatus arvokasvatukseen. Jyväskylä: Atena.

Uhlig, K. 1936. Die Autobiographie als erziehungswissenschatsliche Quelle. Hamburg: Broschet & Co.

Vainikkala, E. 2000. Minä, lukijani, kaltaiseni! Ajatuksia kerronnasta, autobiografiasta ja Likasta. Teoksessa Eskola, K. (toim.) Elämysten jäljillä. Taide ja kirjallisuus suomalaisten omaelämäkerroissa. Helsinki: SKS, 437-467.

Widdeshoven, G.A.M. 1993. The Story of Life. Hermeneutic Perspectives on the Relationship Between Narrative and Life History. Teoksessa Josselson, R. & Lieblich, A. (toim.) The Narrative Story of Lives, vol.1. Newbury Park: Sage Publications, 1-19.

Vilkko, A. 1997. Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. Helsinki: SKS.

Winch, P. 1979. Yhteiskuntatieteet ja filosofia. Jyväskylä: Gummerus.

Virtanen, M. 1996. Mitä suomalaisuus on? Teoksessa Alho, O., Lehtonen, J., Raunio, A. & Virtanen, M. Ihminen ja kulttuuri: suomalainen kansainvälistyvässä maailmassa. Fintra-julkaisu, nro 72. 4. uud. painos. Helsinki: Kansainvälisen kaupan koulutuskeskus, 9 - 39.

Woodward, K. 1997. Introduction. Teoksessa Woodward, K. (toim.) Identity and difference. London: Sage Publications, 1-2.

Yin, R. K. 1994. Case Study Research. Design and Methods. Applied Social Research Methods Series vol 5. Second edition. London: Sage Publications.

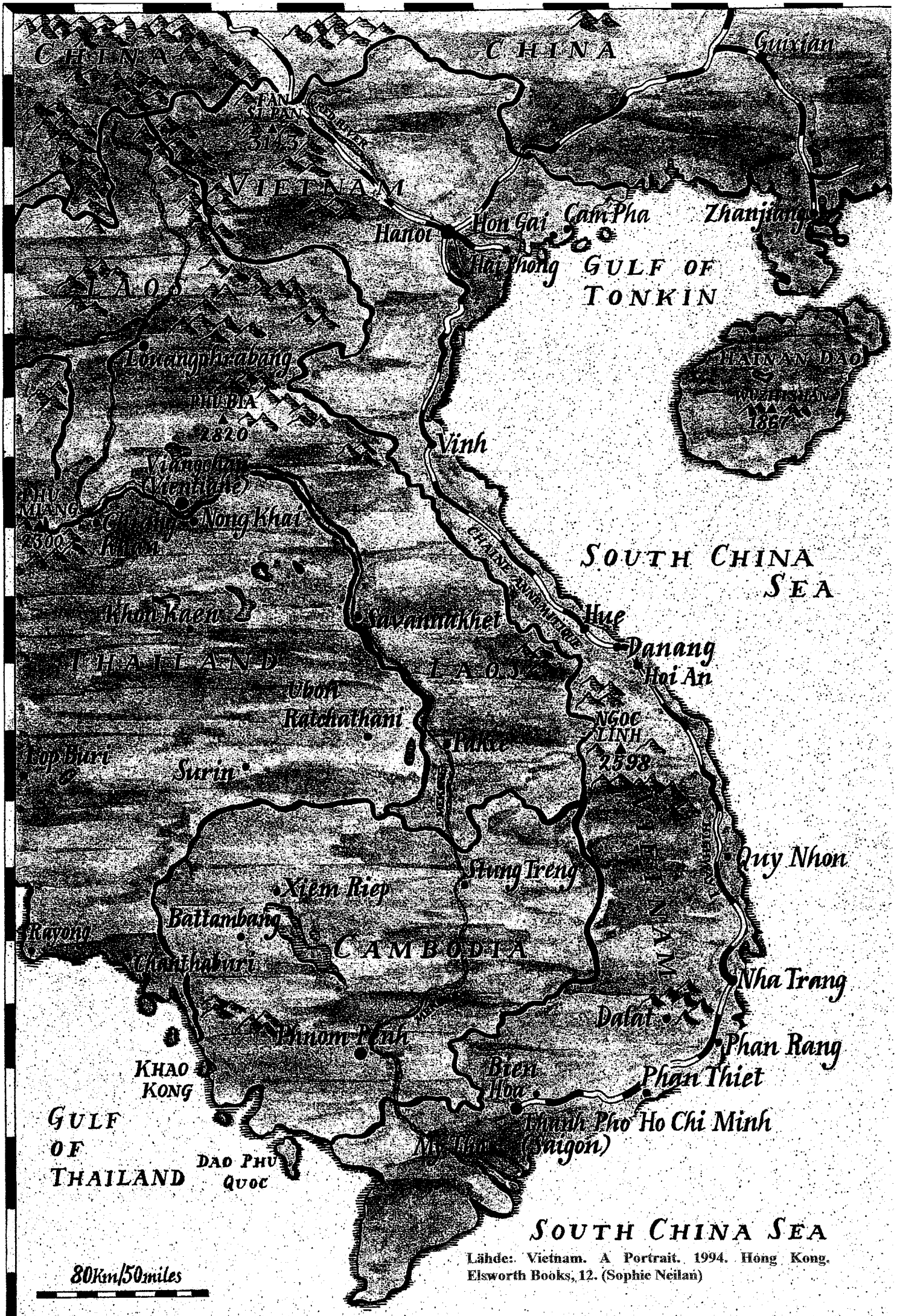

Lähde: Vietnam. A Portrait. 1994. Hong Kong. Elsworth Books, 12. (Sophie Neilan)